

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

FAKULTA PRÁVNICKÁ

Katedra občanského práva

DIPLOMOVÁ PRÁCE

OSVOJENÍ

Zpracovala: Šárka Fialová

PLZEŇ
2015

Prohlášení

"Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci zpracovala samostatně a že jsem vyznačila prameny, z nichž jsem pro svou práci čerpala způsobem ve vědecké práci obvyklým."

V Plzni, dne 30. března 2015

.....

Šárka Fialová

Poděkování a věnování

Na tomto místě bych ráda poděkovala JUDr. Alexandru Šimovi za podnětné rady a připomínky při vypracování této diplomové práce. Práci samotnou si pak dovolím věnovat svým nejbližším, tedy rodině, která mi byla psychickou oporou po celou dobu mého studia.

Seznam použitých zkratek

BGB	Bürgerliches Gesetzbuch (německý občanský zákoník) z 18. 8. 1896, ve znění pozdějších předpisů
ESLP	Evropský soud pro lidská práva
OSPOD	Orgán sociálně právní ochrany dětí
OZ	Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník
SRN	Spolková republika Německo
ÚMPOD	Úřad pro mezinárodně právní ochranu dětí
ZOM	zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů
ZOR	zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů
ZOSPOD	zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů
ZŘS	zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních

Obsah

1. Úvod	1
2. Pojem osvojení.....	4
3. Druhy osvojení.....	7
3.1. Osvojení zrušitelné a osvojení nezrušitelné.....	7
3.2. Osvojení přímé a osvojení nepřímé	8
3.3. Osvojení úplné a osvojení neúplné	10
3.4. Osvojení individuální a osvojení společné	12
3.4.1. Osvojení registrovanými partnery.....	13
3.5. Mezinárodní osvojení	17
3.6. Osvojení zletilého	18
3.6.1. Podmínky a předpoklady osvojení zletilého	19
3.6.2. Následky osvojení zletilého	20
3.6.3. Osvojení zletilého, které je obdobou osvojení nezletilého	22
3.6.4. Osvojení zletilého, které není obdobou osvojení nezletilého.....	24
4. Podmínky a předpoklady osvojení.....	27
4.1. Soulad se zájmy dítěte a vztah mezi osvojitelem a osvojencem.....	27
4.2. Souhlas rodiče s osvojením.....	30
4.2.1. Osvojení bez souhlasu rodiče.....	35
4.3. Souhlas dítěte s osvojením.....	39
4.4. Požadavky na osobu osvojitele	41
4.5. Péče před osvojením	45
5. Právní následky vzniku osvojení	50
5.1. Následky v rodinněprávních vztazích.....	50
5.2. Informační povinnost osvojitele vůči osvojenci	52
5.3. Utajení osvojení	53
5.4. Dohled nad úspěšností osvojení.....	54
5.5. Zrušení osvojení a jeho následky	56
5.6. Opětovné osvojení osvojence	59
6. Řízení ve věcech osvojení.....	60
6.1. Řízení ve věcech osvojení nezletilého	60
6.2. Řízení ve věcech osvojení zletilého.....	66
7. Komparace se zahraniční právní úpravou.....	69
7.1. Osvojení nezletilého	69

7.2. Osvojení zletilého	74
8. Závěr	76
Resumé	79
Seznam použitých zdrojů.....	81

1. Úvod

Každé dítě by pokud možno mělo vyrůstat v prostředí, které zajistí jeho bezproblémový a všestranný vývoj. Ideální prostředí je dítěti schopna zabezpečit v první řadě úplná a milující rodina. Jen v dobře fungující rodině jsou dány ty nejlepší předpoklady pro řádný vývoj a zabezpečení dítěte, a to nejen materiálně, ale především po stránce sociálních vztahů a po stránce výchovné. Nemůže-li dítě z nejrůznějších důvodů vyrůstat ve své přirozené rodině, je nezbytné, aby společnost našla nejvhodnější způsob řešení jeho situace. Nejideálnější řešení nabízí institut osvojení, neboť svazek vznikající osvojením dítěte je z hlediska právního, společenského i psychologického nejbližší skutečné vlastní rodině. Imitace neboli fikce pokrevního svazku, je především statusovou změnou, významnou pro celý právní řád.

Ačkoliv zájem o osvojení ze strany žadatelů v posledních letech klesá, má institut osvojení stále velký význam a to především v souvislosti s některými společenskými jevy, které lze již delší dobu v naší společnosti pozorovat. Jedním z těchto jevů je velmi vysoká míra rozvodovosti manželství. K osvojení je ve značném počtu přístupováno právě v situacích, kdy se rozvedený rodič vychovávající dítě z prvního manželství rozhodne znovu oženit či vdát a nový manžel má zájem jeho dítě přijmout za vlastní. Dalším aktuálním problémem společnosti, který ve svém důsledku zvyšuje zájem o osvojení, je snižující se schopnost manželských párů počít dítě přirozenou cestou. Neplodným párům dává osvojení možnost uspokojit svoji touhu po dítěti a vytvořit fungující rodinu s harmonickými vztahy. Snaha doplnit své párové soužití o dítě se netýká pouze manželských párů, ale též homosexuálních partnerských dvojic, jejichž situace je však podstatně složitější. Problematika osvojení homosexuálními páry je velmi aktuálním tématem, a proto se i touto otázkou budu ve své práci zabývat. Posílení významu institutu osvojení lze jistě spatřovat také v možnosti osvojení zletilého, kterou předchozí právní úprava postrádala. Osvojení tak nabízí řešení pro zcela nový okruh situací, jako je zajištění pokračovatele svého rodu či předání svého řemesla.

Cílem mé práce je deskripce a analýza vnitrostátní právní úpravy osvojení účinné od 1. 1. 2014. Převážná část práce bude věnována hmotněprávní úpravě osvojení obsažené v občanském zákoníku, která oproti předchozí úpravě doznala řady více či méně zásadních změn. Opomenuta ovšem nebude ani procesněprávní

úprava osvojení, která v návaznosti na hmotné právo nezůstala beze změny. Procesněprávní úprava osvojení byla s účinností též od 1. 1. 2014 spolu s dalšími nespornými řízeními vyčleněna z občanského soudního řádu do zákona o zvláštních řízeních soudních. Vzhledem k poměrně krátké účinnosti jak hmotněprávní, tak procesněprávní úpravy považuji ucelený popis aktuální právní úpravy institutu osvojení za přínosný. Stejně jako v případě jiných částí občanského zákoníku lze též v úpravě institutu osvojení nalézt některá ustanovení, jejichž výklad nemusí být zcela jednoznačný. V současnosti může nejednoznačnost takových ustanovení působit vzhledem k absenci relevantní judikatury problémy v aplikační praxi a jistou míru nepředvídatelnosti rozhodování soudů. V práci se proto pokusím poukázat na některá taková problematická ustanovení a alespoň částečně nalézt odpověď na možnost jejich interpretace. Považuji též za důležité ve své práci poukázat na závěry soudní praxe vyřčené k již neúčinné právní úpravě, jež mohou být aplikovatelné i v současnosti.

Práce je rozdělena do několika samostatných kapitol. Vzhledem k tématu mé práce považuji za nezbytné věnovat první kapitolu samotnému pojmu osvojení. V této kapitole nastíním pojetí osvojení jako statusové změny a rozeberu též legální definici osvojení nově zakotvenou v občanském zákoníku.

Další kapitolu mé práce věnuji popisu a porovnání jednotlivých druhů osvojení, jež lze rozlišovat v závislosti na rozhodujících faktorech, jako jsou míra začlenění osvojence do nové rodiny, možnost zrušení osvojení, místo budoucího bydliště osvojence dle osoby osvojitele. Podrobně se pak v této kapitole věnuji institutu osvojení zletilého, jehož znovuzavedení do naší právní úpravy bylo zřejmě nejzásadnější změnou, již občanský zákoník v úpravě osvojení přinesl. Část této kapitoly bude věnována také zřejmě nejdiskutovanějšímu tématu v otázce osvojení, tedy možnosti osvojení registrovanými partnery.

Ve čtvrté kapitole budou rozebrány jednotlivé podmínky a předpoklady, k jejichž naplnění musí dojít, aby bylo možno o osvojení kladně rozhodnout. V úpravě osvojení v občanském zákoníku se odráží posílení ochrany osvojovaného dítěte a zdůraznění jeho zájmů v celém procesu osvojení, posílení ochrany práv rodičů dítěte, ale i dalších blízkých příbuzných dítěte.¹ V tomto

¹ Nový občanský zákoník: Osvojení. [online]. Ministerstvo spravedlnosti ČR © 2013–2015 [cit. 18. 3. 2015]. Dostupné z: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/rodinne-pravo/konkretni-zmeny/osvojeni/>

ohledu jsou koncipovány i nezbytné předpoklady osvojení. Zásadním předpokladem osvojení, jehož naplnění podporují všechny ostatní předpoklady a podmínky osvojení, je jeho soulad se zájmy dítěte. Ochrana práv rodičů dítěte je zakotvena v požadavku jejich souhlasu s osvojením. Problematika udělení a odvolání souhlasu rodiče s osvojením a podmínkám, kdy lze o osvojení rozhodnout bez souhlasu rodiče, se podrobně budu věnovat v samostatné podkapitole. Rozebrán bude též požadavek souhlasu dítěte s osvojením, který předchozí právní úprava postrádala. V samostatné podkapitole pak rozeberu požadavky kladené zákonem na osobu osvojitele, jako jsou věk, svéprávnost, zdravotní stav atd. Opomenuta nebude ani obligatorní předadopční péče.

Kapitola pátá bude věnována právním následkům spojeným s osvojením. Nejprve budou popsány následky osvojení v oblasti rodinněprávních vztahů, tedy vznik vztahu mezi osvojitelem a osvojencem a současný zánik osvojencova vztahu k rodině původu. Jeden z následků osvojení, který bude v této kapitole taktéž rozebrán, je vznik informační povinnosti osvojitele vůči osvojenci. Dále budou zmíněny do našeho právního řádu nově zavedené instituty utajení osvojení a dohled nad úspěšností osvojení. Opomenuta nebude úprava zrušení osvojení a opětovného osvojení.

Předposlední šestá kapitola se bude dotýkat osvojení z hlediska procesního práva. Vzhledem k tomu, že má práce bude zaměřena především na hmotněprávní úpravu osvojení, bude v této kapitole podán souhrnný přehled řízení ve věcech osvojení, tak jak jej upravuje zákon o zvláštních řízeních soudních. Hluběji rozebrány budou pouze některá problematicky se jevící ustanovení.

V poslední kapitole se budu věnovat komparaci české hmotněprávní úpravy osvojení s právní úpravou Spolkové republiky Německa se zaměřením na postihnutí odlišností této právní úpravy a zhodnocení možnosti inspirace.

Závěrem pak vytknu charakteristické prvky aktuálně účinné právní úpravy osvojení, jež vyplynou z jejího rozboru, a shrnu, v čem vidím hlavní klady a zápory této úpravy.

2. Pojem osvojení

Pojmu osvojení lze přisuzovat několik různých významů. Předně se osvojením rozumí přijetí cizího dítěte za vlastní. Z hlediska objektivního práva je možné osvojení také chápat jako právní institut, tj. jako soubor právních norem, které ono přijetí cizího dítěte za vlastní umožňují. V obecné řeči se pojmu osvojení užívá k označení procesu, jehož cílem a výsledkem je založení vztahu mezi osvojitelem a osvojencem. Konečně může také tento pojem označovat konkrétní časový bod, v němž je osvojení dokončeno a zároveň je počátkem existence vztahu mezi osvojencem a osvojitelem.²

Osvojení patří mezi tradiční instituce českého rodinného práva. Tak jako v mnoha evropských právních řádech i v našem právním řádu začalo být po druhé světové válce pojímáno jako služba osiřelému dítěti.³ Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, účinný do konce roku 2013 osvojení řadil mezi formy náhradní rodinné péče. Náhradní rodinná péče je řešením v situacích, kdy biologičtí rodiče z různých důvodů nejsou schopni či nechtějí své dítě vychovávat. Je třeba zdůraznit, že náhradní rodinná péče je zásadně subsidiární vůči péči v přirozené rodině. Subsidiarita náhradní rodinné péče vyplývá z čl. 32 odst. 4 LZPS, kde je stanoveno, že péče o děti a jejich výchova je právem rodičů a že děti mají právo na rodičovskou výchovu a péči a že práva rodičů mohou být omezena a nezletilé děti mohou být od svých rodičů odloučeny proti jejich vůli jen rozhodnutím soudu na základě zákona. Pokud dítě nemůže ať už z objektivních či subjektivních důvodů vyrůstat v rodině svého původu, je třeba, aby stát zajistil péči v jiném prostředí. Každý má právo na rodinný život, tedy i opuštěné či nechtěné dítě, které od své rodiny nemůže nic dobrého očekávat. Dle občanského zákoníku a mezinárodních smluv, jimiž je Česká republika vázána, má při hledání řešení osudu dítěte, které se ocitne bez rodiny, vždy přednost náhradní rodinná péče před druhou formou náhradní výchovy - výchovou ústavní. Každá forma náhradní rodinné péče by měla být zaměřena v první řadě na dítě a sledovat jeho nejvyšší zájem. Je vždy žádoucí, aby změna prostředí byla pro dítě co nejšetrnější. Až pokud se v okruhu jeho příbuzných nenajde žádná vhodná osoba schopná se o dítě postarat, nastupuje jako řešení náhradní rodinná péče.⁴

² FRINTA, O. Osvojení (nejen) v návrhu nového OZ. *Právník*, roč. 146, 2007, č. 9., s. 961

³ KRÁLÍČKOVÁ, Z. *Rodinné právo*. 1.vyd. Praha: C.H. Beck, 2015, s. 151

⁴ BUBLEOVÁ, V. *Základní informace o osvojení (adopci)*. 3. přeprac. vyd. Praha: Středisko náhradní rodinné péče, 2014, s. 6

Institut osvojení je pojímán jako nejvýznamnější forma náhradní rodinné péče. Důvodem tohoto pojetí je, že jediné osvojení vytváří mezi osvojencem a osvojitelem totožný právní vztah, jaký je mezi biologickými rodiči a dítětem. Umožňuje tedy vznik plnohodnotného vztahu mezi rodiči a dítětem tak, jak by tomu bylo při narození, a to se všemi právními důsledky.⁵ Smyslem osvojení je, aby dítě získalo stabilní bezpečné rodinné zázemí, které jej ochrání a bude milovat jako vlastní se všemi právy a povinnostmi biologických rodičů.

Občanský zákoník ovšem přináší změnu v koncepci osvojení. Institut osvojení již nelze považovat výlučně za jeden z institutů náhradní rodinné péče, ale především jako statusovou změnu. Při osvojení se nejedná pouze o zajištění náhradního výchovného rodinného prostředí, ale jak uvádí důvodová zpráva „*vždy se především, a to právě na rozdíl od všech institutů náhradní péče (zčásti s výjimkou poručenství), jedná o záležitost statusovou, kdy rozhodnutí soudu změní zdaleka ne jen poměry mezi přirozeným rodičem, dítětem a osvojitelem.*“⁶ Tato skutečnost je znatelná především v případech tzv. nepravého osvojení, tedy osvojení manželem rodiče osvojence, kdy se osvojením nemění stávající rodinné prostředí dítěte. Koncepce osvojení jako statusová změna, je pak naprosto zřejmá u institutu osvojení zletilého, jehož účelem je přijetí cizí zletilé osoby osvojitelem za vlastní, nikoli však zajištění nové rodiny a rodinného prostředí a péče o osobu osvojence, jako je tomu u nezletilých. Statusová povaha osvojení je zřejmá též z jeho systematického zařazení v Občanském zákoníku do části druhé „Rodinné právo“, hlavy II „Příbuzenství a švagrovství“ rozdílně od jiných forem náhradní rodinné péče, jež tvoří hlavu III. Posílení statusové stránky osvojení se odráží též v rovině institucionální. Zde došlo k přenesení některých rozhodovacích pravomocí z orgánů sociálně-právní ochrany dětí na soudy, neboť výlučně soudu přísluší rozhodovat o statusových právech.⁷

Na rozdíl od úpravy v ZOR poskytuje občanský zákoník legální definici osvojení. Ustanovení § 794 občanského zákoníku stanovuje, že osvojením se rozumí přijetí cizí osoby za vlastní. Termín „přijetí za vlastní“ vyjadřuje základní myšlenku osvojení, kterou je nahrazení přirozeného vztahu mezi biologickými

⁵ KRÁLÍČKOVÁ, Z. *České rodinné právo*. 3. přeprac a dopl. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2006. s. 277

⁶ Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012, občanský zákoník, konsolidovaná verze, ze dne 3. 2. 2012 [online]. 2012 [cit. 2014-20-09]. s. 196 Dostupné z:

<http://obcanskyzakonik.justice.cz/fileadmin/Duvodova-zprava-NOZ-konsolidovana-verze.pdf>

⁷ SEDLÁK, P. *Občanský zákoník II. Rodinné právo. (§655 – 975) Komentář*. 1. vydání. Praha: C.H.Beck, 2014, s. 599

rodiči a dětmi vztahem právním. Osvojitel tímto přijetím za vlastní nabývá vůči dítěti všechna práva a povinnosti rodiče a stejně tak osvojenec vůči osvojiteli nabývá všechna práva a povinnosti dítěte. Tento výklad však zcela nedopadá na institut osvojení zletilého, které není obdobou osvojení nezletilého, neboť tento institut neslouží primárně k zajištění náhrady vztahu mezi rodiči a dětmi, ale spíše k vyřešení otázek majetkových a sociálních. Je otázkou, do jaké míry v případě tohoto typu osvojení zletilého přijímá osvojitel osvojenec za vlastního vzhledem k omezené míře právních důsledků tohoto osvojení oproti osvojení nezletilého. Další prvek definice osvojení, pojem „cizí osoba“, označuje osobu, která není k osobě osvojitele v příbuzenském vztahu. Taková osoba však nemusí být osvojiteli nutně „cizí“, pokud jsou již mezi ním a osvojenecem vytvořeny citové vazby, jak tomu většinou bude v případě tzv. nepravého osvojení. Ani existující příbuzenský vztah mezi osvojitelem a osvojenecem nemusí být nutně překážkou osvojení, pokud se nejedná o příbuzenství v přímé linii či sourozenectví. Tak např. teta a strýc mohou osvojit svou neteř či synovce. V takových případech se zřejmě nejedná o „osobu cizí“ a definice osvojení tak ani zde není zcela přesná.⁸

⁸ NOVÁ, H. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek II.* Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, s. 336

3. Druhy osvojení

Úprava osvojení v občanském zákoníku je členěna na osvojení nezletilého a osvojení zletilého. Odborná literatura ovšem popisuje detailnější dělení osvojení na jednotlivé druhy v závislosti na rozhodujících faktorech, jako jsou míra začlenění osvojence do nové rodiny, možnost zrušení osvojení, místo budoucího bydliště osvojence a dle osoby osvojitele.⁹ Cílem této kapitoly je toto dělení podrobněji popsat.

3.1. Osvojení zrušitelné a osvojení nezrušitelné

Zákon o rodině rozlišoval dva základní druhy osvojení: osvojení zrušitelné (I. stupně, prosté) a osvojení nezrušitelné (II. stupně). Zrušitelným osvojením bylo možno osvojit dítě bez ohledu na jeho věk ihned po uplynutí tříměsíční preadopční péče, avšak v matrice a rodném listu zůstali zapsaní původní rodiče dítěte. Z důležitých důvodů bylo možno osvojení zrušit na návrh osvojitele či zletilého osvojence. Za důležitý důvod bylo obecně možno považovat takové okolnosti případu, ze kterých je patrné, že osvojení trvale neplní svou společenskou funkci, zejména jestliže se mezi osvojencem a osvojitelem nepodařilo vytvořit vzájemný citový vztah a nelze předpokládat budoucí změnu tohoto stavu. V takovém případě není v zájmu osvojence, a tedy ani v zájmu společnosti zachovávat osvojení. Po zrušení osvojení vznikly znovu vzájemná práva a povinnosti mezi osvojencem a jeho původní rodinou.¹⁰

Nezrušitelně bylo možno osvojit dítě od jednoho roku jeho věku. V důsledku rozhodnutí o nezrušitelnosti osvojení byli osvojitelé zapsáni do matriky namísto biologických rodičů. Pokud byl osvojován novorozenec, postupovalo se v praxi tak, že nejprve bylo rozhodnuto o osvojení zrušitelném a potom, co dítě dosáhlo věku jednoho roku, bylo na základě návrhu a následného řízení změněno osvojení I. stupně v osvojení II. stupně, tedy nezrušitelné osvojení.

Stávající úprava od této dvojkolejnosti upouští. Nadále zůstává možnost podat návrh buď na osvojení (prosté), nebo na osvojení nezrušitelné. Změna však spočívá v tom, že i když bude rozhodnuto o osvojení prostém, změní se toto po uplynutí tří let od rozhodnutí soudu o osvojení v osvojení nezrušitelné. Důvodem

⁹ KRÁLÍČKOVÁ, Z. *České rodinné právo*. 3. přeprac a dopl. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2006, s. 278

¹⁰ ŠVESTKA, J. *Zákon o rodině: Zákon o registrovaném partnerství : komentář*. 4. vyd. Praha: C.H. Beck, 2009, S. 361

pro zavedení automatické konverze osvojení je posílení právní jistoty osvojence, aby nemohlo být po mnoha letech života v rodině osvojitelů osvojení zrušeno např. v důsledku výchovných problémů či rozpadu vztahu osvojitelů.¹¹ Při automatické konverzi na nezrušitelné osvojení tedy odpadá další projednání věci v novém řízení. K přeměně osvojení na nezrušitelné může dojít i před uplynutím tří let od rozhodnutí o osvojení a to na základě rozhodnutí soudu. Řízení o přeměně osvojení může být zahájeno na návrh osvojitele. Soud v řízení zkoumá, zda je přeměna osvojení na základě rozhodnutí soudu v souladu se zájmy dítěte.

Možnost zrušení osvojení prvního stupně pro důležité důvody zůstává i v současné právní úpravě zachována, je však limitována právě dobou tří let od rozhodnutí o osvojení. Po uplynutí této časové hranice lze osvojení zrušit jen pro jeho rozpor se zákonem. Podrobněji bude problematika zrušení osvojení rozebrána dále v kapitole Následky osvojení.

3.2. Osvojení přímé a osvojení nepřímé

U osvojení dále můžeme rozlišovat, zda se jedná o osvojení přímé či osvojení nepřímé. Pokud do adopčního procesu nevstupuje zprostředkovatel, ale sami rodiče, hovoříme o osvojení přímém. Nepřímé osvojení je naproti tomu zajišťováno zprostředkovatelem.¹² Podstata zprostředkování osvojení spočívá ve vyhledávání dětí vhodných k osvojení a vhodných a odborně připravených zájemců o tyto děti. V našem právním řádu upravuje podrobně problematiku zprostředkování osvojení zákon č. 359/2009 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí. Tento zákon vyhrazuje zprostředkování osvojení orgánům sociálně-právní ochrany dětí a zakazuje zprostředkování jinými právníckými a fyzickými osobami či institucemi.¹³

Přestože je preferováno osvojení nepřímé, umožňuje náš právní řád ve třech jednoznačných situacích osvojení přímé, kdy orgány sociálně právní ochrany dětí do procesu zprostředkování osvojení nevstupují. Zprostředkování osvojení se neprovádí v případě, že rodiče dali souhlas k osvojení dítěte předem s určením pro určitou osobu jako osvojitele. Do adopčního procesu nevstupuje zprostředkovatel také v případě, že návrh na osvojení podal manžel rodiče dítěte či pozůstalý manžel po rodiči nebo osvojiteli. Posledním případem přímého

¹¹ SMOLÍKOVÁ, K. Osvojení v návrhu nového občanského zákoníku. Právní fórum. 2011, č.7, s. 302

¹² NOVOTNÝ, P. a kol. *Nový občanský zákoník. Rodinné právo*. 1. vyd. Praha: Grada, 2014, s.114

¹³ust. § 19a odst. 2. zákona č. 359/2009 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí

osvojení je situace, kdy osvojitelem je příbuzný dítěte nebo jiná osoba dítěti blízká.¹⁴ Dohodnout přímou adopci tedy lze jen mezi osvojiteli a biologickými rodiči, kteří se navzájem znají.

Jak jsem již uvedla ZOSPOD svěřuje agendu zprostředkování osvojení orgánům sociálně právní ochrany dětí. Jedná se o obecní úřady obce s rozšířenou působností, které především shromažďují spisovou dokumentaci o dětech a žadatelích, a o krajské úřady, které provádějí vlastní zprostředkování a především umožňují seznámení dítěte s budoucími osvojiteli. Zprostředkování osvojení ve vztahu k cizině je pak svěřeno Úřadu pro mezinárodněprávní ochranu dětí. Mimo tyto subjekty není nikdo jiný oprávněn zprostředkovávat osvojení. Pokud třetí osoba, např. lékař porodnického oddělení, seznámí žadatele o osvojení a těhotnou ženu, jež má v úmyslu dát své dítě k adopci, jedná v rozporu se zákonem

a vystavuje se riziku pokuty. V praxi však k podobným případům zprostředkování nezřídka dochází. Zájemci o osvojení musejí projít dlouhou dobou čekání od zařazení do evidence žadatelů vhodných stát se osvojiteli po oznámení o vhodnosti žadatelů stát se osvojiteli ke konkrétnímu dítěti. V některých krajích zájem žadatelů dlouhodobě značně převyšuje počty dětí vhodných k osvojení. Někteří žadatelé jsou však ve svém čekání na zprostředkování osvojení velmi netrpěliví. Často k tomu přispívá jejich nepochopení základní myšlenky osvojení, kterou je najít dítěti co nejvhodnějšího osvojitele a nikoliv naopak. Žadatelé své zájmy na vytvoření úplné rodiny důrazně upřednostňují nad zájmy dítěte. Různými způsoby pak vyhledávají matky ochotné přenechat své dítě k osvojení. Dle § 840 odst. 2 OZ může být osvojení zrušeno i po třech letech od rozhodnutí o osvojení, je-li v rozporu se zákonem. Případné právní dopady nelegálního zprostředkování osvojení tak mohou být pro osvojitele ještě více traumatizující než skutečnost, že jsou bezdětní.¹⁵

V § 798 OZ stanovuje, že z činností souvisejících se zprostředkováním osvojení nesmí nikdo získat nepatřičný zisk. Zákaz nepatřičného zisku je soukromoprávním odrazem trestněprávní ochrany poskytované dětem v boji proti obchodování s nimi. Ustanovení je převzaté z Úmluvy o ochraně dětí a spolupráci při mezinárodním osvojení.¹⁶ Článek 8 této Úmluvy stanovuje, že ústřední orgány

¹⁴ § 20 odst. 3 písm. a zákona č. 359/2009 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí

¹⁵ NOVOTNÁ, V. PRŮŠOVÁ, L. *K vybraným otázkám osvojení dětí*, Praha: Linde, 2004, s.140

¹⁶ SEDLÁK, P. *Občanský zákoník II. Rodinné právo. (§655 – 975) Komentář*. 1. vydání. Praha: C.H.Beck, 2014, s. 625

učiní přímo nebo prostřednictvím státních orgánů všechna potřebná opatření, aby předešly nepatřičným finančním nebo jiným ziskům v souvislosti s osvojením a bránily všem praktikám, které jsou v rozporu s cíli Úmluvy. Z tohoto článku jasně plyne smysl výrazu „nepatřičný“ jako nedovolený. „*Jako dovolený zisk je třeba chápat zejména úhradu přímých a nepřímých nákladů osvojení a zaplacení rozumné a důvodné odměny za služby poskytované v souvislosti se zprostředkováním osvojení.*“¹⁷ Takovými službami může být např. právní zastoupení nebo jiná odborná pomoc jako tlumočnictví či poradenství poskytované osvojitelům.

Ztotožňuji se s názorem JUDr. Nové¹⁸, že formulace „nepatřičný zisk“ je poněkud neobratná, neboť jazykovým výkladem lze dospět k závěru, že nějaký zisk může být „patřičný“, tedy přiměřený. Takový výklad může vyvolávat otázku, zda předmětné ustanovení neumožňuje podnikání v oblasti zprostředkování osvojení. Uvolnit zprostředkování osvojení jako podnikání za patřičný zisk by znamenalo legalizaci obchodu s lidmi, což samozřejmě není společensky přijatelné.

3.3. Osvojení úplné a osvojení neúplné

Osvojení můžeme rozlišovat také podle míry začlenění osvojence do nové rodiny na osvojení úplné a osvojení neúplné. Při úplném osvojení dochází, jak vyplývá z jeho názvu, k úplnému začlenění osvojence do rodiny osvojitele. Mezi osvojencem a osvojitelem se vytváří takový právní vztah jako mezi rodiči a dětmi a zároveň osvojením vznikají stejné příbuzenské poměry k širší rodině, tak jako při narození např. postavení vnuka vůči rodičům osvojitele. Naproti tomu právně zcela zanikají vztahy osvojence k původní rodině.¹⁹ V občanském zákoníku platí princip úplného osvojení pro osvojení nezletilého.

Pokud však osvojitelem je manžel rodiče osvojence, je samozřejmé, že vztahy osvojence k původní rodině zcela zaniknout nemohou. Jedná se o případ tzv. nepravého osvojení, kdy je nahrazen jen jeden z rodičů, zatímco právní vztahy k druhému rodiči nadále trvají.²⁰ Dosavadní rodinné prostředí zůstává stejné, neřeší se tedy otázka péče o dítě a vytvoření náhradního rodinného

¹⁷ SEDLÁK, P. *Občanský zákoník II. Rodinné právo. (§655 – 975) Komentář*. 1. vydání. Praha: C.H.Beck, 2014, s. 625

¹⁸ NOVÁ, H. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek II*. Praha : Wolters Kluwer, a.s. , 2014, s. 345

¹⁹ SEDLÁK, P. *Občanský zákoník II. Rodinné právo. (§655 – 975) Komentář*. 1. vydání. Praha: C.H.Beck, 2014, s. 601

²⁰ ZUKLÍNOVÁ, M. *Kurs občanského práva: Instituty rodinného práva*. 1. vyd. Praha: C.H. Beck, s.131

prostředí. V případech nepravého osvojení jde o formalizaci dosavadního faktického stavu, kdy dítě vyrůstá v rodině tvořené jedním rodičem a jeho manželem. I nepravé osvojení je podmíněno souhlasem rodičů osvojence. Souhlas musí udělit rodič, jenž je manželem osvojitele a který zůstane z pohledu práva rodičem i po rozhodnutí o osvojení. I druhý rodič musí dát k osvojení souhlas, je-li naživu a nejsou-li splněny podmínky, kdy souhlas k osvojení není vyžadován. Tento druhý rodič bude osvojitelem nahrazen, včetně zápisu do rodného listu na jeho místo. Případy nepravého osvojení jsou u nás poměrně časté, a to především kvůli vysoké rozvodovosti zejména mladých manželských párů a jejich následnému vstupu do nových manželství.²¹

Při osvojení neúplném právně zcela nezanikají vztahy osvojence k původní rodině a zůstávají zachována některá vzájemná práva a povinnosti. Typicky zůstává zachováno vzájemné dědické právo a vyživovací povinnost mezi osvojencem a jeho původní rodinou. Zároveň nemusí při neúplném osvojení dojít ani k úplnému právnímu začlenění osvojence do příbuzenských vazeb v rodině osvojitele.²² V našem právním řádu je za neúplné osvojení považováno osvojení zletilého. Závěr o neúplném osvojení lze vyvozovat z ustanovení § 853 OZ, jež pro oba typy osvojení zletilého zakotvuje zachování subsidiární vyživovací povinnosti ve vztahu k biologické rodině a také limitaci dědického práva osvojence pouze na dědění po osvojiteli v první skupině.²³ Podrobněji bude institut osvojení zletilého rozebrán dále.

Dle některých názorů je téměř absolutní provedení principu úplného osvojení, jež ovládá osvojení nezletilého, přežitkem, který vychází ze zastaralé Evropské úmluvy o osvojení dětí z r. 1967. V roce 2008 byla přijata revidovaná Úmluva o osvojení dětí, která sice dosud setrvává na preferenci úplné adopce, avšak dovoluje členským státům přijmout právní úpravu s omezenějšími dopady. Ani revidovaná verze úmluvy nevyklučuje zrušení osvojení z důležitých důvodů, avšak již nezdůrazňuje utajení osvojení a naopak klade důraz na právo dítěte znát svou identitu. Ve vyspělých státech jde však praxe ještě dál, v mnoha případech je podporován i kontakt osvojence s rodinou původu a osvojení má tak ráz pěstounské péče s širšími oprávněními pečující osoby. Dle takových úvah by

²¹ NOVOTNÝ, P. a kol. *Nový občanský zákoník. Rodinné právo*. 1. vyd. Praha: Grada, 2014, s.130

²² SEDLÁK, P. *Občanský zákoník II. Rodinné právo. (§655 – 975) Komentář*. 1. vydání. Praha: C.H.Beck, 2014, s. 601

²³ SEDLÁK, P., ŠMÍD, O. *Občanský zákoník II. Rodinné právo. (§655 – 975) Komentář*. 1. vydání. Praha: C.H.Beck, 2014, s. 765

pro změnu úpravy osvojení nezletilého mohl být vzorem institut osvojení zletilého, které není obdobou osvojení nezletilého. Ten obsahuje tradiční a vhodnou úpravu, podle které má osvojení právní následky pro osvojence a jeho potomky, pokud se narodili později, zakotvuje subsidiární vyživovací povinnost přirozených příbuzných a zejména pak stanovuje, že osvojenec a jeho potomci nepozbývají osvojením práv vůči vlastní rodině. Těmto následkům by měla být přizpůsobena i úprava následků osvojení nezletilého. Měla by zejména být obnovena majetková práva osvojence v pokrevní přirozené rodině včetně podpůrné vyživovací povinnosti a práva na pozůstalost, což jsou opatření, která jistě nemůžou být vnímána jako ohrožení zájmů dítěte. Naopak úplné zákonné vydědění a zbavení práva na výživu a zúžení okruhu osob, které mohou být pro dítě zdrojem materiálního zabezpečení, lze vnímat jako rozpor s jeho zájmy. Ostatně nikdy nelze vyloučit, že se osvojitel stane invalidním, zatímco přirozený rodič náhle zbohatne.²⁴

3.4. Osvojení individuální a osvojení společné

Z hlediska osoby osvojitelů lze v právní úpravě rozlišovat osvojení individuální a společné.

Pokud je dítě osvojováno pouze jedním osvojitelem, jedná se o osvojení individuální. Individuální osvojení můžeme dále rozdělit na dva subtypy, a to osvojení manželem rodiče osvojence a individuální osvojení v užším slova smyslu, kdy jediná osoba osvojuje do své individuální péče. Toto rozdělení vychází z ustanovení § 800 OZ, jež stanovuje, že osvojiteli se mohou stát manželé nebo jeden z manželů a výjimečně může osvojit i jiná osoba. Termínem „jiná osoba“ označuje důvodová zpráva osobu, která ač třeba nežije sama, nežije v žádném zákonem uznaném svazku. V případě osvojení jediným osvojitelem – „jinou osobou“ dochází k zániku dosavadních rodinněprávních vztahů osvojence k biologické rodině a vznikají rodinněprávní vztahy pouze s jedním jediným osvojitelem a jeho rodinou. Ke změně matričních záznamů dochází tak, že se záznam o druhém rodiči vypouští na základě rozhodnutí soudu. Takto bude postupováno také v situaci, kdy jeden z manželů jako osvojitel podá návrh na osvojení dítěte třetí osoby a druhý manžel se k návrhu nepřipojí. Soud bude

²⁴ KŘÍSTEK, A. K záměru „rozsáhlé novelizace“ občanského zákoníku. Podněty pro možné změny rodinněprávní části, *Právní rozhledy*, 2014, roč. 22, č. 17, s. 578

v takovém případě zkoumat, proč se druhý manžel k žádosti nepřipojil a jaký je jeho postoj k osvojení druhým manželem. K osvojení jedinou osobou do své individuální péče by však mělo docházet pouze výjimečně, neboť preferovaný je model úplné rodiny.

U druhého subtypu individuálního osvojení, tedy osvojení manželem rodiče osvojence, nelze na manžela – osvojitele nahlížet jako na jinou osobu a nedochází zde k vypuštění záznamu z matriky o druhém rodiči. Obdobně je třeba postupovat v situaci, kdy je osvojitelem pozůstalý manžel po rodiči osvojence, jenž s dítětem dlouhodobě žil a zajišťoval jeho výchovu. S ohledem na nejlepší zájem dítěte by bylo nevhodné, aby osvojením pozůstalým manželem zanikly vztahy plynoucí z příbuzenského poměru osvojence a zemřelého rodiče. Proto je potřeba, aby byl zákonem užitý termín „osvojení jedním z manželů“ vykládán extenzivně, tedy tak, že se vztahuje i na pozůstalého manžela.²⁵

V případě společného osvojení je dítě osvojeno dvěma osvojiteli, což náš právní řád umožňuje pouze manželům. Manželé jako společní osvojitelé podávají návrh na osvojení společně. V matričních záznamech se společní osvojitelé zapíší na místo rodičů osvojence.

3.4.1. Osvojení registrovanými partnery

Sexuální orientace žadatele o osvojení nemá na jeho možnost stát je osvojitelem žádný vliv. Situace se však zásadně změní v okamžiku, kdy gayové či lesbičky vstoupí do registrovaného partnerství. Společné ani individuální osvojení není totiž v našem právním řádu umožněno osobám žijícím v registrovaném partnerství. Ustanovení § 13 odst. 2 zákona č.115/2006 Sb., o registrovaném partnerství výslovně označuje trvajícím registrované partnerství jako překážku znemožňující, aby se některý z partnerů stal osvojitelem. Otázka možnosti osvojení pro registrované partnery je dlouhodobě předmětem diskusí. Nedávným případem zamítnutí žádosti muže žijícího v registrovaném partnerství o zařazení do evidence potencionálních osvojitelů se zabývala také současná ochránkyně lidských práv Anna Šabatová. Ve zprávě pro Poslaneckou sněmovnu ochránkyně uvedla, že ustanovení § 13 odst. 2 zákona o registrovaném partnerství shledává protiústavním. Svůj názor opřela též o Evropskou úmluvu o ochraně lidských práv a základních svobod. Dotčeným právem bylo v tomto případě právo na rodinný život zaručeného touto úmluvou v ustanovení čl. 8. Úmluva v tomto článku

²⁵ SEDLÁK, P. *Občanský zákoník II. Rodinné právo. (§655 – 975) Komentář*. 1. vydání. Praha: C.H.Beck, 2014, s.634 až 636

zaručuje právo založit a rozvíjet vztah s jinou lidskou bytostí, právo na rozvoj vlastní osobnosti či právo na sebeurčení. Možnost osvojení dítěte bezpochyby náleží do okruhu práva založit a rozvíjet vztah s jinou lidskou bytostí. Čl. 14 úmluvy pak zaručuje užívání práv přiznaných úmluvou bez diskriminace založené na jakémkoliv důvodu. Dle Šabatové je tedy nezbytné podmínky přístupu k osvojení zkoumat i z hlediska ustanovení čl. 14 úmluvy. Právo na rovné zacházení chráněné úmluvou může být narušeno pouze v případě, že pro takový zásah existují legitimní důvody a přijaté opatření je těmto důvodům přiměřené.²⁶

Pro výklad zákazu diskriminace podle čl. 14 Evropské úmluvy o ochraně základních práv a svobod je v problematice osvojení homosexuálními páry zásadní rozsudek Velkého senátu Evropského soudu pro lidská práva ve věci E. B. v. Francie (stížnost č. 43546/02) z 22. ledna 2008. Z tohoto rozhodnutí vyplývá, že v rozhodování o povolení individuálního osvojení je vnitrostátním orgánům dán poměrně široký prostor pro uvážení s ohledem na princip nejlepšího zájmu dítěte, nesmějí se však dopustit přímé ani nepřímé diskriminace založené na sexuální orientaci. Sexuální orientace žadatele o osvojení je posuzována jako zakázané kritérium rozlišování a rozhodnutí tedy musí být postaveno na jiných důvodech.²⁷

Veřejná ochránkyně práv tak došla ve shodě s názorem ESLP k závěru, že ustanovení § 13 odst. 2 zákona o registrovaném partnerství odporuje úmluvě, jelikož vylučuje registrované partnery z možnosti osvojit si dítě pouze z důvodů jejich sexuální orientace.²⁸ Rozpor tohoto ustanovení zákona o registrovaném partnerství s Evropskou úmluvou by měl být dle mého názoru odstraněn legislativní změnou v České republice.

V září roku 2014 skupina poslanců předložila ve sněmovně návrh na změnu zákona o registrovaném partnerství. Navrhovaná novela by měla umožnit registrovaným partnerům osvojit dítě svého partnera či partnerky, obdobně jako

²⁶ ŠABATOVÁ, A. *Zpráva o šetření ve věci diskriminace z důvodu sexuální orientace v oblasti osvojení dítěte*. In: Veřejný ochránce práv [online] 1. 7. 2014. [cit. 12. 2. 2015] Dostupné z: http://www.ochrance.cz/fileadmin/user_upload/DISKRIMINACE/Kauzy/jine/2977-2014-PPO-ZZ.pdf

²⁷ WINTR, J. *Analýza české právní úpravy osvojení dítěte gayi, lesbami a bisexuálními lidmi ve světle práva Evropské unie a Evropské úmluvy o lidských právech a základních svobodách*. In: Poradna pro občanství, občanská a lidská práva [online] 2009. [cit. 12. 2. 2015] Dostupné z: [http://lgbt.poradna-prava.cz/folder02/analyza_ceske_pravni_upravy_osvojeni_ditete_gayi%20\(4\).pdf](http://lgbt.poradna-prava.cz/folder02/analyza_ceske_pravni_upravy_osvojeni_ditete_gayi%20(4).pdf)

²⁸ ŠABATOVÁ, A. *Zpráva o šetření ve věci diskriminace z důvodu sexuální orientace v oblasti osvojení dítěte*. In: Veřejný ochránce práv [online] 1. 7. 2014. [cit. 12. 2. 2015] Dostupné z: http://www.ochrance.cz/fileadmin/user_upload/DISKRIMINACE/Kauzy/jine/2977-2014-PPO-ZZ.pdf

manžel může osvojit dítě svého manžela či manželky. Důvodová zpráva k této novele upozorňuje na skutečnost, že v České republice stále roste počet rodin, ve kterých mají oba rodiče stejné pohlaví. Zatímco v minulosti páry stejného pohlaví často vychovávaly děti z jejich dřívějších heterosexuálních vztahů, v posledních letech stále častěji vychovávají děti, které se rodí plánovaně přímo párům stejného pohlaví. V takových případech má dítě z právního hlediska pouze jednoho rodiče, jež je zapsaný v rodném listě. Přestože §13 odst. 3 zákona o registrovaném partnerství ukládá partnerovi rodiče žijícího s rodičem ve společné domácnosti povinnost podílet se na výchově dítěte, z hlediska práva není partner rodiče za rodiče ani zákonného zástupce dítěte považován. To pak v praxi přináší bezpočet problémů nejen v každodenních běžných záležitostech rodiny, ale i v obtížných životních situacích, jako je úmrtí jednoho z rodičů. Při úmrtí rodiče nemá jeho partner k dítěti, které vychovával, a ani dítě k partnerovi svého rodiče jakýkoliv právní vztah. Tato situace může v konečném důsledku vyústit až v umístění dítěte do ústavní péče. Dítě tak vyrůstá mimo rodinné prostředí, ve kterém se mu bez ohledu na sexuální orientaci rodičů dostávalo láskyplné rodičovské péče a blízkého citového vztahu, což v ústavní péči nebude možné. Situace rodin, kde mají rodiče stejné pohlaví, je jistě v rozporu s nejlepším zájmem dítěte, pro které je žádoucí, aby osoby, které odjakživa považuje za své rodiče, byly jeho rodiči nejen de facto, ale i de iure. Z tohoto důvodu také mnoho evropských států osvojení dítěte svého partnera umožňuje, např. Francie, Velká Británie Nizozemí, Španělsko, Švédsko, Rakousku a taktéž v Německo, jak bude podrobněji popsáno v kapitole věnující se komparaci. V novele navrhovaná ustanovení odkazují na podrobnou úpravu osvojení obsaženou v občanském zákoníku, jež by se na případy osvojení registrovanými partnery užila obdobně. Pokud by dítě mělo druhého rodiče uvedeného v rodném listě, bylo by jeho osvojení registrovaným partnerem dle § 809 OZ možné pouze se souhlasem tohoto rodiče. Nezbytný by byl též souhlas dítěte či jeho opatrovníka s osvojením.²⁹ Při rozhodování soudu o osvojení by se samozřejmě muselo vždy posuzovat, zda je takové osvojení v nejlepším zájmu dítěte.

Důvodová zpráva k novele odkazuje na šetření Centra pro výzkum veřejného mínění provedeného v červnu 2014, dle kterého možnost osvojení

²⁹ Návrh novely zákona č. 115/2006 Sb., o registrovaném partnerství, ze dne 9. 9. 2014 [online]. 2014 [cit. 15. 2. 2015]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=7&CT=320&CT1=0>

dítěte partnera či partnerky podporuje v České republice 58% osob (21% rozhodne ano, 37% spíše ano). Hlavním argumentem odpůrců možnosti osvojení registrovanými partnery bývá nutnost ochrany tradičního modelu rodiny, tedy modelu matky, otce a dítěte, jež je založen na tradičním vnímání podmíněném historicko-kulturním způsobem rodinného života, který je uplatňován po tisíciletí. Osobně zastávám názor, že to, zda jsou rodiče stejného pohlaví schopni poskytnout dítěti plnohodnotnou rodičovskou lásku a citové zázemí, je důležitější, než bezprostřední vzor matky a otce v heterosexuální rodině. Jak potvrdil v již zmíněném rozhodnutí ESLP, primárním hlediskem pro posouzení legitimacy osvojení dítěte druhým registrovaným partnerem je zájem dítěte, které ve faktické rodině vyrůstá.³⁰ Častým argumentem odpůrců bývá též obava z vlivu sexuální orientace v rodině s homosexuálními rodiči. Žádný z relevantních výzkumů však neprokázal, že by děti vychovávané homosexuálními rodiči měly nějaké problémy v oblasti formování sexuální a pohlavní identity ani v žádné další oblasti psychického vývoje.³¹ Jako další argument je pak často uváděno, že děti vyrůstající v rodině homosexuálních rodičů trpí zavržením ze strany svých vrstevníků, což může dítěti způsobit velké psychické problémy. Tento argument považuji za opodstatněný. Problém však spočívá v přístupu velké části naší společnosti, která nevede své děti k toleranci vůči homosexualitě.

Myslím, že pro zakotvení možnosti společného osvojení registrovanými partnery do našeho právního řádu ještě nenastal ten správný čas. Registrovaní partneři budou moci bez problémů společně osvojit dítě teprve tehdy, až postoj společnosti bude natolik otevřený, že se dítě registrovaných partnerů nestane středobodem zájmu dospělých a posměchu svých vrstevníků. Žádný z argumentů proti možnosti osvojení registrovanými partnery však nemění nic na tom, že existence rodin, kde oba rodiče mají stejné pohlaví, je v České republice žitou realitou. Komplikace spojené s tím, že dítě má v takové rodině právní vztah pouze k jednomu rodiči, je nutné řešit již teď a to právě přijetím navrhované novely

³⁰ Veřejný ochránce práv. Absolutní zákaz osvojení dítěte druhým registrovaným partnerem je diskriminační, vyslovil ESLP ve svém průlomovém rozsudku. [online] Kancelář veřejného ochránce práv, 1. 3. 2013. [cit. 12. 2. 2015] Dostupné z: <http://www.ochrance.cz/diskriminace/aktuality-z-diskriminace/aktuality-z-diskriminace-2013/absolutni-zakaz-osvojeni-ditete-druhym-registrovanym-partnerem-je-diskriminacni-vyslovi-e/>

³¹ PECHOVÁ, O., ŠTĚPÁNKOVÁ, M., WINTR, J. a kol. *Analýza situace lesbické, gay, bisexuální a transgender menšiny v ČR*. In: Vláda ČR [online] 2007. [cit. 12. 2. 2015] s. 24 Dostupné z: http://www.vlada.cz/assets/ppov/rfp/vybory/sexualni-mensiny/ANALYZA_final.pdf

zákona o registrovaném partnerství. Bude jistě velice zajímavé sledovat, jaká diskuse nad touto novelou v budoucnu proběhne.

3.5. Mezinárodní osvojení

Pro určení, zda se jedná o mezinárodní osvojení, je rozhodující „obvyklé bydliště žadatele“, tedy kde žadatel o osvojení pracuje, skutečně bydlí a kde má zázemí. Jde tedy o osvojení s cizím prvkem, které lze dále rozlišovat na osvojení z ciziny a osvojení do ciziny.³² V případě osvojení do ciziny se jedná o zprostředkování osvojení dítěte z České republiky pro žadatele z ciziny. V případě osvojení z ciziny se zprostředkovává osvojení dítěte z ciziny pro žadatele s obvyklým pobytem v České republice.

Právní úprava mezinárodního osvojení je provedena v celé řadě mezinárodních dokumentů. Jedním z těchto dokumentů je Úmluva o právech dítěte, které problematiku osvojení upravuje v člancích 20 a 21. V čl. 21 zakotvuje úmluva princip subsidiarity mezinárodního osvojení, jehož podstatou je přednost umístění dítěte do rodinného prostředí ve státě jeho původu. Osvojení do ciziny je tedy možné zvolit jako řešení až poté, co byly vyčerpány všechny možnosti péče o dítě v jeho kulturním a sociálním prostředí.³³ Podrobněji se pak mezinárodnímu osvojení věnuje Úmluva o ochraně dětí a spolupráci při mezinárodním osvojení, kterou Česká republika ratifikovala 11. února 2000. Tato úmluva stanovuje postup při osvojování dítěte do zahraničí, určuje povinnosti a kompetence jednotlivých institucí, zaručuje biologickým rodičům anonymitu a vylučuje jakékoliv zisky z osvojení. Taktéž zakotvuje právo dítěte na přednostní osvojení v zemi svého původu. Smluvní státy úmluvy mají povinnost na svém území určit jeden ústřední orgán odpovědný za osvojení do zahraničí. U nás je tímto ústředním orgánem Úřad pro mezinárodní ochranu dětí sídlící v Brně.³⁴ Úřad přebírá od Ministerstva práce a sociálních věcí do evidence žadatele o osvojení dítěte z ciziny a děti, pro které se nepodařilo najít vhodné žadatele o osvojení v České republice. Má také přehled o žadatelích, kteří chtějí osvojit dítě z České republiky. Při realizaci mezinárodního osvojení spolupracuje ÚPMOD pouze se smluvními státy Úmluvy o ochraně dětí a spolupráci při mezinárodním osvojení. Tak jako občané České republiky musejí svou žádost o osvojení dítěte z ciziny

³² Mezinárodní Osvojení. [online]. Brno: Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí © 2009-2015 [cit. 12. 10. 2014]. Dostupné z: <http://www.umpod.cz/osvojeni/>

³³ BAYEROVÁ, M. Osvojení v mezinárodních dokumentech. *Právní rozhledy*, roč. 7, č. 7, s. 394

³⁴ NOVOTNÝ, P. a kol. *Nový občanský zákoník. Rodinné právo*. 1. vyd. Praha: Grada, 2014, s.

uplatnit u ÚPMOD, musejí i občané ostatních smluvních států svou žádost o osvojení uplatňovat u ústředních orgánů státu, kde mají ve smyslu úmluvy obvyklé bydliště. V důsledku toho pak nastává vzájemná spolupráce těchto ústředních orgánů, tak jak je popsána v úmluvě. Úmluva poskytuje žadatelům i osvojovanému dítěti záruku, že mezinárodní osvojení realizované v souladu se stanovenými podmínkami bude ku prospěchu dítěte a bude uznáno i v ostatních smluvních státech.

Hlavní oblast činnosti ÚMPOD představuje zprostředkování osvojení dítěte s obvyklým pobytem v České republice do zahraničí. Nejčastější cílovou zemí je Dánsko, Německo a Itálie. Často je osvojení dítěte do zahraničí zprostředkováno u dětí, pro které se z důvodů příslušnosti k menšinovému etniku či zdravotním obtížím nedaří najít osvojitele v České republice. Druhá část agendy ÚMPOD, osvojování z ciziny, zůstává prozatím upozaděna. Důvodem je zejména složitost navazování spolupráce a také finanční náročnost pro osvojitele. Důsledkem je velmi malý počet států, z nichž je možné osvojovat. V současnosti je možné žádat o osvojení dítěte z Filipín a Bulharska, kde již ÚMPOD navázal spolupráci.³⁵

Další úpravu postupu při mezinárodním osvojení lze nalézt v dvoustranných mezistátních smlouvách, zpravidla o právní pomoci v občanských a trestních věcech. Takovou smlouvu uzavřela Česká republika např. se Slovenskou republikou a s Ukrajinou.³⁶

3.6. Osvojení zletilého

Vedle osvojení koncipovaného zásadně jako institut týkající se dětí, zavedl občanský zákoník do našeho právního řádu institut osvojení zletilého. Nejedná se o institut na našem území zcela neznámý, jelikož osvojit zletilou osobu umožňoval již zákon č. 946/1811 Sb., obecný zákoník občanský, ve znění pozdějších předpisů, obecně známým jako ABGB a taktéž i zákon č. 56/1928 Sb., o osvojení, který byl účinný až do konce roku 1949. Právě z úpravy účinné před rokem 1949 vycházeli i tvůrci občanského zákoníku.³⁷ Inspirací byla též zahraniční právní úprava, jak vyplývá z kapitoly věnované komparaci. Jak uvádí

³⁵ Mezinárodní Osvojení. [online]. Brno: Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí © 2009-2015 [cit. 12.10. 2014]. Dostupné z: <http://www.umpod.cz/osvojeni/>

³⁶ NOVOTNÁ, Věra. PRŮŠOVÁ, Lenka. *K vybraným otázkám osvojení dětí*, Praha: Linde, 2004 s.125

³⁷ SEDLÁK, P. *Občanský zákoník II. Rodinné právo. (§655 – 975) Komentář*. 1. vydání. Praha: C.H.Beck, 2014, s. 764

důvodová zpráva, pojmenování tohoto institutu není vzhledem k současnému pojetí zletilosti, respektive svéprávnosti, zcela přesné, ale bylo vybráno proto, že není obvyklé mluvit o osvojení svéprávného.³⁸

Zákon rozlišuje dva typy osvojení zletilého, a to osvojení, které je obdobou osvojení nezletilého a osvojení, které není obdobou osvojení nezletilého. Rozdíl mezi oběma typy osvojení zletilého spočívá především v situacích, kdy lze daný typ osvojení užít, a dále v právních následcích na vznik a zánik příbuzenských vztahů. Rozdíl mezi oběma typy osvojení zletilého spočívá také v tom, že se na každý typ osvojení zletilého budou ustanovení o osvojení nezletilého aplikovat v různé míře. U osvojení, které je obdobou osvojení nezletilého, se ustanovení o osvojení nezletilého použijí obdobně na rozdíl od osvojení zletilého, které není obdobou osvojení nezletilého, kdy se ustanovení o osvojení nezletilého užijí pouze přiměřeně. Oba typy osvojení zletilého mají svou samostatnou úpravu, vedle toho však občanský zákoník obsahuje ustanovení společná oběma typům.

3.6.1. Podmínky a předpoklady osvojení zletilého

Základním předpokladem obou typů osvojení zletilého je soulad osvojení s dobrými mravy. Vzhledem k tomu, že se jedná o institut, jehož by mělo být využíváno pouze ve výjimečných situacích, které jinak než výslovným zákonným ustanovením řešitelné nejsou, je podmínka dobrých mravů velmi důležitá.³⁹ O rozpor s dobrými mravy by šlo například v případě zastřené sňatku nebo registrovaného partnerství či snahy o získání státního občanství, trvalého pobytu, azylu apod.⁴⁰ Důležitým prvkem bude také hodnocení významu a potřeby využití institutu osvojení zletilého v konkrétním případě.

Vzhledem k aplikovatelnosti ustanovení o osvojení nezletilého musí být při osvojení zletilého kromě souladu s dobrými mravy dodrženy také další podmínky. I pro osvojení zletilého tak platí, že osvojení nemůže proběhnout mezi příbuznými v linii přímé nebo mezi sourozenci. Pro osvojení zletilého, které je

³⁸ Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012, občanský zákoník, konsolidovaná verze, ze dne 3. 2. 2012 [online]. 2012 [cit. 15. 10. 2014]. s. 211. Dostupné

z:<http://obcanskyzakonik.justice.cz/fileadmin/Duvodova-zprava-NOZ-konsolidovana-verze.pdf>

³⁹ Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012, občanský zákoník, konsolidovaná verze, ze dne 3. 2. 2012 [online]. 2012 [cit. 15. 10. 2014]. s. 211. Dostupné

z:<http://obcanskyzakonik.justice.cz/fileadmin/Duvodova-zprava-NOZ-konsolidovana-verze.pdf>

⁴⁰ KRÁLÍČKOVÁ, Z. *Rodinné právo*. 1.vyd. Praha: C.H. Beck, 2015. s.174

obdobou osvojení nezletilého platí taktéž podmínka přiměřeného věkového rozdílu minimálně 16 let mezi osvojencem a osvojitelem.

Osoba, která chce zletilého osvojit, podává návrh na zahájení řízení o osvojení, ale zletilý, jež má být osvojen, se musí k návrhu připojit, jinak je návrh odmítnut pro nedostatek procesních podmínek. Pokud osvojovaný není plně svéprávný, jedná za něho zákonný zástupce, případně opatrovník jmenovaný soudem.

Změna rodinněprávních vztahů osvojovaného může mít vliv na práva manžela osvojence. Stejně tak má osvojení jednoho z manželů dopad na právní poměry dětí narozených po osvojení. Proto pokud žije osvojovaný v manželství, je nezbytnou podmínkou osvojení zletilého souhlas manžela. Výjimkou, kdy souhlas vyžadován není, je situace, kdy manžel není plně svéprávný nebo je získání jeho souhlasu spojeno s těžko překonatelnou překážkou. Příkladem těžko překonatelné překážky by mohla být nevěstnost manžela či závažný zdravotní stav neumožňující mu posouzení takové otázky. V takových situacích je ovšem na soudu, aby posoudil, zda je osvojení v souladu s oprávněnými zájmy tohoto manžela, případně dalších členů rodiny.

Na rozdíl od osvojení nezletilého není osvojení zletilého podmíněno souhlasem pokrevních rodičů osvojovaného. Tento závěr lze dovodit ze zařazení práva udělit souhlas s osvojením pod povinnosti a práva rodiče spojené s osobností dítěte a povinnosti a práva osobní povahy, jež dle ust. § 856 OZ zanikají zletilostí dítěte.⁴¹

3.6.2. Následky osvojení zletilého

Jak jsem již zmínila výše v této kapitole, osvojení zletilého je osvojením neúplným, což se projevuje jednak v omezení vyživovací povinnosti a jednak v omezení dědického práva. Zákon stanoví, že po osvojení přetrvává vyživovací povinnost osvojence vůči jeho předkům či potomkům jen tehdy a jen v té míře, nejsou-li jiné osoby mající vyživovací povinnost, popřípadě nejsou-li tyto osoby schopny svou vyživovací povinnosti splnit, a to vůbec nebo v zákonném rozsahu. Stejně tak osvojenec má právo na výživné vůči svým předkům či potomkům jen tehdy a jen v té míře, není-li osvojitel schopen své vyživovací povinnosti dostát. Vyživovací povinnost mezi osvojencem a jeho předky nebo potomky se tak

⁴¹ SEDLÁK, P., ŠMÍD, O. *Občanský zákoník II. Rodinné právo. (§655 – 975) Komentář*. 1. vydání. Praha: C.H.Beck, 2014, s. 773

osvojením stává subsidiární, a to jak v otázce povinných a oprávněných osob, tak i v míře vyživovací povinnosti.

Osvojenec dědí po osvojiteli v první dědické třídě. Pro účely zákonné posloupnosti se tedy zařazuje vedle dětí a manžela zůstavitele a stejně jako oni dědí rovným dílem. Neúplnost osvojení spočívá ve vyloučení nástupnictví osvojenec v dědické právo osvojitele po ostatních osobách. Pokud tedy osvojitel zemře dříve než osoby, po kterých může dědit (např. rodiče osvojitele), nenabývá dědický podíl osvojitele ani podíl na něm. Potomci osvojenec, na které se vztahují následky osvojení, tedy potomci, kteří s osvojením souhlasili, a potomci, kteří se narodili až po osvojení osvojenec, vstupují v dědické právo osvojenec vůči osvojiteli.

Co se týče příjmení osvojenec, platí, že osvojení zletilého na něj nemá vliv. Se souhlasem osvojitele však může osvojenec připojit osvojitelovo příjmení ke svému. Pokud je osvojitel v trvajícím manželství a mají-li manželé společné příjmení, vyžaduje se k připojení příjmení i souhlas druhého manžela. Obdobně je k připojení příjmení vyžadován i souhlas manžela osvojenec. Připojení příjmení již ale neovlivní příjmení manžela a dětí osvojenec. Pokud by chtěl osvojenec nosit příjmení osvojitele, může využít možnosti změny příjmení upravenou v zákoně č. 301/2000 Sb, o matrikách jménu a příjmení.

Pro případ, kdy osvojenec má potomky již před osvojením, nelze užít pravidlo o osvojení nezletilého, který je již rodičem, kdy se účinky osvojení vztahují bez dalšího i na jeho dítě. Pro potomky osvojenec má osvojení právní následky nepodmíněně, pouze pokud se narodí až po osvojení. Na potomky narozené dříve má osvojení dopad, pouze když dají k osvojení souhlas. Každý potomek osvojenec v takovém případě rozhoduje sám za sebe, zda souhlasí s tím, aby pro něj osvojení mělo právní následky. Nabízí se otázka, od kolika let může potomek osvojenec svůj souhlas vyjádřit a zda je možné, aby za potomka, který souhlas vyjádřit nemůže, jednal opatrovník. Zákon ani důvodová zpráva se k této otázce nijak nevyjadřují. V odborném komentáři autoři vyjadřují názor, že na situaci snad lze analogicky užít právní úpravu souhlasu nezletilého osvojenec s vlastním osvojením. Má-li být dítě schopno ve věku dvanácti let pochopit význam svého osvojení a jeho následky, lze předpokládat, že od stejného věku by mělo být též schopno porozumět následkům osvojení svého rodiče a zhodnotit,

zda si přeje, aby tyto následky měly dopad i do jeho práv.⁴² Z publikovaného rozhodnutí Okresního soudu v Hradci Králové vyplývá že: „za nezletilého potomka osvojence souhlas dle § 852 ObčZ může učinit i druhý rodič nezletilého jakožto jeho zákonný zástupce (nejčastěji je druhý rodič nezletilého zároveň manželem, resp. manželkou osvojovaného). Není žádný důvod nezletilému ustanovovat kolizního opatrovníka. Nejde ani o úkon (jednání), který by vyžadoval předchozí schválení soudem.“⁴³

3.6.3. Osvojení zletilého, které je obdobou osvojení nezletilého

První typ osvojení zletilého, tedy osvojení zletilého, které je obdobou osvojení nezletilého, má dopadat na situace, kdy by mohlo dojít k osvojení nezletilého, avšak nedojde k němu právě proto, že osoba, která má být osvojena, již přesáhla hranici zletilosti. Využití tohoto institutu je umožněno jen na základě zákonem taxativně vymezených důvodů. V praxi může dojít k různým kombinacím všech níže uvedených důvodů, postačí však naplnění pouze jednoho z nich.

Prvním z těchto důvodů je, že přirozený sourozenec osvojovaného byl osvojen tímž osvojitelem. Tento důvod umožňuje řešit situace, kdy je zde existující pokrevní sourozenecký vztah a jeden ze sourozenců byl již osvojen a zároveň mají tíž osvojitelé zájem na osvojení dalšího sourozence, který je však již zletilý. Vzhledem k tomu, že předchozí právní úprava osvojení zletilého neumožňovala, mohl vzniknout stav, kdy jeden sourozenec byl osvojen, avšak ostatní sourozenci nemohli být osvojeni tímž osvojitelem pro svou zletilost. V důsledku osvojení zanikly právní vztahy osvojeného dítěte k původní rodině a tedy i k ostatním sourozencům. Nyní zákon umožňuje nápravu rodinných vztahů tak, aby sociální realita odpovídala právnímu stavu. První důvod osvojení zletilého, které je obdobou osvojení nezletilého, lze aplikovat jak na osvojení sourozenecké skupiny s velkým věkovým rozdílem, tak na postupné osvojování jednotlivých sourozenců.⁴⁴ Zavedení možnosti osvojit zletilého z důvodu, že přirozený sourozenec osvojovaného byl osvojen tímž osvojitelem, hodnotím

⁴² SEDLÁK, P., ŠMÍD, O. *Občanský zákoník II. Rodinné právo. (§655 – 975) Komentář*. 1. vydání. Praha: C.H.Beck, 2014, s. 796

⁴³ Rozsudek Okresního soudu v Hradci Králové ze dne 24. 4. 2014, sp. zn. 20 C 31/2014, In: *Soudní rozhledy*, 2014, č. 6, s. 219

⁴⁴ SEDLÁK, P., ŠMÍD, O. *Občanský zákoník II. Rodinné právo. (§655 – 975) Komentář*. 1. vydání. Praha: C.H.Beck, 2014, s.769-770

pozitivně, neboť pokud spolu sourozenci vyrůstají a mají k sobě kladný vztah, bylo by velmi necitlivé jejich pouto fakticky a právně narušit následkem osvojení.

Druhým důvodem pro osvojení zletilého, které je obdobou osvojení nezletilého, je stav, kdy v době podání návrhu na osvojení byl osvojovaný ještě nezletilý, avšak v průběhu řízení dosáhl zletilosti. Zákon tak umožňuje dokončit probíhající proces osvojení, pokud nemohl být dokončen dříve např. z důvodů prodloužení předosvojitelské péče či průtahů v řízení. Vzhledem k tomu, že ZŘS upravuje řízení o osvojení zletilého zcela samostatně, není možné, aby řízení o osvojení nezletilého přešlo dosažením zletilosti osvojence do řízení o osvojení zletilého. Řízení o osvojení nezletilého bude nutno zastavit a podat návrh na osvojení zletilého, ve kterém bude původně podaný návrh uveden jako důvod pro osvojení zletilého.

Dalším důvodem, pro který lze osvojit zletilého v režimu osvojení, jež je obdobou osvojení nezletilého, je, že osvojitel o osvojovaného pečoval jako o vlastního už v době jeho nezletilosti. Tato možnost se uplatní například v situacích, kdy dítě vyrůstalo v péči pěstounů a rodiče o dítě neprojevovali téměř žádný zájem, avšak nebyly dány dostatečné podmínky pro vyslovení možnosti osvojit osvojovaného jako nezletilého bez souhlasu jeho biologických rodičů. Po tom, kdy dítě dosáhne zletilosti, by právní vztahy mezi ním a pěstouny zanikly. Na rozdíl od osvojení nezletilého zde zákon nestanovuje minimální povinnou dobu, po kterou osvojovaný musel být v péči osvojitelů před rozhodnutím soudu o osvojení. Je však zřejmé, že půjde o péči dlouhodobou, neboť k péči v požadované kvalitě je třeba, aby si osvojitel vytvořil k osvojovanému vztah předpokládající péči „jako o vlastního.“

Posledním zákonem vymezeným důvodem je případ tzv. nepravého osvojení, tedy situace, kdy osvojitel osvojuje dítě svého manžela. Může se jednat o případ, kdy osvojovaný vyrůstal jako nezletilý v rodině tvořené jeho biologickým rodičem a jeho manželem a pro nesouhlas druhého biologického rodiče k osvojení nedošlo. Tato možnost se tak může krýt s případy spadajícími pod předchozí důvod osvojení zletilého v režimu osvojení, které je obdobou osvojení nezletilého.⁴⁵ Zletilý však může být též osvojen manželem rodiče, i pokud manželství vzniklo až poté, co osvojeneц dosáhl zletilosti. V tomto případě bude hmotněprávní podmínkou osvojení, vzhledem k obdobnému užití ustanovení

⁴⁵ SEDLÁK, P., ŠMÍD, O. *Občanský zákoník II. Rodinné právo. (§655 – 975) Komentář*. 1. vydání. Praha: C.H.Beck, 2014, s.769 - 772

o osvojení nezletilého, existence takového vztahu mezi osvojitelem a osvojenecem jako je mezi rodičem a dítětem. Shodně jako u nepravého osvojení nezletilého je pojem manžel potřeba vykládat extenzivně tak, že se vztahuje i na pozůstalého manžela. Ostatně takto postupoval i Okresní soud v Hradci Králové v případě osvojení zletilého, jehož rozhodnutí sp. zn. 20 C 31/2014 bylo publikováno časopisem Soudní rozhledy. V rozhodnutí soud konstatoval, že v situaci, kdy manželství osvojitele a matky osvojovaného zaniklo v důsledku úmrtí matky osvojovaného, osvojitel je z pohledu § 800 odst. 1 OZ tzv. „jinou osobou“. Striktní výklad § 800 odst. 1 OZ (podle kterého by i v takovém případě měl soud rozhodnout o tom, že se z matricy vypouští zápis o druhém rodiči, tj. matce osvojovaného) by vedl ke zjevně absurdním důsledkům. V takovém případě soud nerozhodne o tom, že se z matricy vypouští zápis o druhém rodiči.⁴⁶

Jak jsem již zmínila, souhlas pokrevních rodičů osvojenecem není podmínkou osvojení zletilého. Přesto zákon poskytuje rodičům osvojenecem ochranu ustanovením, že zletilého nelze osvojit, jestliže by to bylo v rozporu s odůvodněným zájmem pokrevních rodičů. Odůvodněný zájem pokrevního rodiče představuje objektivní zábranu tohoto typu osvojení tam, kde pro pokrevní rodiče má jejich rodičovský vztah stále zásadní význam, jež nelze bez dalšího pominout. Jaký zájem lze považovat za „odůvodněný“, bude vždy nutné posoudit vzhledem k okolnostem konkrétního případu. Takovým odůvodněným zájmem by mohla být např. potřeba aktuální osobní péče o biologického rodiče. Naopak nelze za odůvodněný považovat pouhý zájem majetkový, soustředěný na očekávání dědění po potomkovi.⁴⁷

Na osvojení zletilého, které je obdobou osvojení nezletilého, se užijí obdobně ustanovení o osvojení nezletilého, včetně ustanovení o následcích osvojení s výjimkou § 838, jež zakotvuje právo osvojenecem na seznámení se s obsahem spisu a § 839, který se týká dohledu nad úspěšností osvojení.

3.6.4. Osvojení zletilého, které není obdobou osvojení nezletilého

Druhým typem osvojení zletilého je osvojení zletilého, které není obdobou osvojení nezletilého. Tento institut neslouží primárně k zajištění náhrady vztahu mezi rodiči a dětmi, ale spíše k vyřešení otázek majetkových a sociálních. Jedná

⁴⁶ Rozsudek Okresního soudu v Hradci Králové ze dne 24. 4. 2014, sp. zn. 20 C 31/2014, In: Soudní rozhledy, 2014, č. 6, s. 219

⁴⁷ ZUKLÍNOVÁ, M. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek II.* Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, s.426

se o institut zcela výjimečný, jehož by mělo být užíváno v takových situacích, jaké zákonodárce nastiňuje v důvodové zprávě. „Osvojení zletilého, které není obdobou osvojení nezletilého, přichází v úvahu především u osob, které nemají potomky, ať pokrevní nebo právní, popřípadě které nemají pokračovatele ve svém díle, ať vědeckém, uměleckém, řemeslném či jiném, ale i u takových, jimž jejich potomci neposkytují náležitou pomoc v nemoci nebo ve stáří, jsou nedosažitelní, pobývají neznámo kde atp.“⁴⁸

V zákoně je výjimečnost tohoto institutu vyjádřena podmínkou existence důvodů hodných zvláštního zřetele. Důvodem hodným zvláštního zřetele by mohla být mimo výše zmíněných okolností také situace, kdy mezi osvojitelem a osvojovaným vznikne takový vztah, jaký je mezi rodičem a dítětem, avšak nejsou naplněny podmínky pro osvojení zletilého, které je obdobou osvojení nezletilého, např. nelze vztah mezi osvojitelem a osvojovaným podřadit pod žádný z taxativně uvedených důvodů pro tento typ osvojení zletilého.⁴⁹ Bude záležet ovšem pouze na soudní praxi, co vše bude posuzovat jako důvody hodné zvláštního zřetele.

Další nezbytnou podmínkou tohoto typu osvojení je absence újmy na důležitých zájmech potomků osvojitele a potomků osvojovaného. Pro potomky osvojitele mohou být takovými důležitými zájmy, vzhledem k subjektivnímu dědickému právu osvojovaného, zájmy majetkové povahy. Nelze však vyloučit, že důležitost takových zájmů bude osvojitelem vyvrácena důvodnými námitkami, např. že zájem potomků o jeho osobu je toliko a výhradně zájmem majetkovým. Naopak pro potomky osvojovaného mohou být důležité spíše zájmy osobní povahy související s proměnou jejich statusového postavení.⁵⁰

Dále je osvojení zletilého, které není obdobou osvojení nezletilého, podmíněno přínosem osvojení pro osvojitele a osvojence navzájem. V odůvodněných případech postačí přínos pouze pro jednoho z nich, avšak o to více bude v takovém případě nutno zkoumat soulad osvojení s dobrými mravy. Příkladem může být případ, kdy zcela nemajetní manželé mají se svým budoucím osvojencem vytvořen vztah obdobný vztahu rodiče a dítěte. Prospěch z osvojení

⁴⁸ Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012, občanský zákoník, konsolidovaná verze, ze dne 3. 2. 2012 [online]. 2012 [cit. 20. 10. 2014]. s. 211. Dostupné

z:<http://obcanskyzakonik.justice.cz/fileadmin/Duvodova-zprava-NOZ-konsolidovana-verze.pdf>

⁴⁹ SEDLÁK, P., ŠMÍD, O. *Občanský zákoník II. Rodinné právo. (§655 – 975) Komentář*. 1. vydání. Praha: C.H.Beck, 2014, s.782

⁵⁰ ZUKLÍNOVÁ M. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek II*. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, 2014, s. 428

budou mít pouze osvojitelé, zejména ve formě výživného či zaopatření ve stáří ze strany osvojence.⁵¹

Ustanovení o osvojení nezletilého, včetně ustanovení o jeho následcích, lze na osvojení, které není obdobou osvojení nezletilého, užít přiměřeně s ohledem na zvláštnost situace a to tak, aby jejich použití neodporovalo smyslu a účelu právní úpravy tohoto institutu. Neaplikovatelné tak budou např. ustanovení o péči před osvojením či dohledu nad osvojením.

Již jsem zmínila, že u obou typů osvojení nezletilého se jedná o osvojení neúplné. V případě osvojení zletilého, které není obdobou osvojení nezletilého, je neúplnost osvojení prohloubena tím, že osvojenci a jeho potomkům nevzniká osvojením příbuzenský poměr vůči členům rodiny osvojitele a nenabývají vůči nim žádných majetkových práv. Taktéž osvojitel osvojením nenabývá žádná majetková práva vůči osvojenci a jeho potomkům. Osvojenci a jeho potomkům zůstávají i po osvojení zachována dřívější rodinněprávní a majetkové vztahy k rodině původu.

Počet podaných návrhu na osvojení zletilého předčil původní očekávání ohledně zájmu o tento institut. Za rok 2014 soudy kladně rozhodly o osvojení zletilého v 63 případech.⁵² Vzhledem k nestabilitě rodin lze předpokládat, že zájem o tento institut nebude ani v budoucnu klesat. Již nyní lze tedy říci, že osvojení zletilého jednoznačně není jen mrtvým nebo jen výjimečně využívaným institutem a jeho znovuzavedení do našeho právního řádu bylo správným krokem.⁵³

Vzhledem k výše vyloženému rozboru institutu osvojení zletilého včetně jeho podmínek a následků se v následujících kapitolách Podmínky a předpoklady osvojení a Následky osvojení bude věnovat pouze osvojení nezletilého.

⁵¹ KRÁLÍČKOVÁ, Z. *Rodinné právo*. 1. vydání. Praha: C.H. Beck, 2015. s.177

⁵² BENEŠOVÁ, P. Soudy loni schválily osvojení 63 dospělých, změni se jim i rodne číslo [online] Český rozhlas, 11. 2. 2015. [cit. 18. 3. 2015]
Dostupné z: http://www.rozhlas.cz/zpravy/politika/_zprava/soudy-loni-schvalily-osvojeni-63-dospelych-zmeni-se-jim-i-rodne-cislo--1454205

⁵³ KAVALÍR, J. Komentář k rozsudku OS v Hradci Králové ze dne 24. 4. 2014, sp. zn. 20 C 31/2014, In: *Soudní rozhledy*, 2014, č. 6, s. 219

4. Podmínky a předpoklady osvojení

Aby mohlo k osvojení dojít, musí být nejprve splněny základní předpoklady a podmínky osvojení. Některé podmínky a předpoklady nalezneme vyjádřené přímo v občanském zákoníku, některé nepřímo vyplývají z jeho ustanovení i ze samotného účelu institutu osvojení, jeho základních zásad a také z mnoha ustanovení mezinárodních smluv poskytujících ochranu práv a nejlepších zájmů dětí. Osvojení není možné, pokud nejsou kumulativně splněny všechny jeho předpoklady. Potom musí být dítěti zajištěna péče prostřednictvím některé instituce náhradní výchovy, samozřejmě za podmínky, že se nepodaří rodině původu dítěte pomoci odbornou sociální prací. Předpoklady pro osvojení nezletilého je možné rozdělit do několika skupin. První představují předpoklady na straně rodiny původu, které mohou být např. chybějící nebo nedostatečné rodinné prostředí, smrt rodiče, objektivní nemožnost o dítě pečovat, nezájem širší rodiny dítěte o jeho péči a zásadně souhlas rodičů dítěte s osvojením. Dále je zde několik předpokladů na straně dítěte, mezi které patří zejména nemožnost vyrůstat v rodině původu, zájem dítěte na tom, aby jeho situace byla řešena osvojením a zásadně jeho souhlas s osvojením. Jde-li o zájemce o osvojení, pak předpoklady jsou např. vůle nezletilé dítě osvojit, správná motivace, pohnutky a profesionální připravenost k osvojení, vhodný zdravotní stav, věk, péče o dítě před osvojením a návrh na osvojení. Dalšími předpoklady jsou vyjma přímého osvojení zásadně zprostředkování osvojení, kladné rozhodnutí o obligatorní preadopční péči, vytvoření vztahu obdobného vztahu rodičů a dětí a konečně rozhodnutí o osvojení.⁵⁴

Předpokladům a podmínkám osvojení, jež nalezneme vyjádřeny přímo v občanském zákoníku, věnuji detailnější výklad níže.

4.1. Soulad se zájmy dítěte a vztah mezi osvojitelem a osvojencem

Jedním ze základních právních principů, na kterém je postaveno současné rodinné právo, je princip nejlepšího zájmu dítěte. Dítě je obzvlášť zranitelný subjekt, jehož způsobilost chránit vlastní zájmy je omezená, a proto vyžaduje zvláštní ochranu.⁵⁵ Soulad se zájmy nezletilého je taktéž nezbytnou podmínkou osvojení. Jedná se o hlavní zásadu celého řízení o osvojení, jejíž naplnění podporují všechny ostatní předpoklady a podmínky osvojení.

⁵⁴ KRÁLÍČKOVÁ, Z. *Rodinné právo*. 1. vyd. Praha: C.H. Beck, 2015. s.155-156

⁵⁵ KORNEL, M. Některé problematické aspekty principu nejlepšího zájmu dítěte. *Právní rozhledy*, 2013, roč. 21, č. 3, s. 88-93

Princip nejlepších zájmů dítěte zakotvuje Úmluva o právech dítěte. Čl. 3 této úmluvy stanovuje, že zájem dítěte musí být předním hlediskem při jakékoli činnosti týkající se dětí, ať už uskutečňované veřejnými nebo soukromými zařízeními sociální péče, správními nebo zákonodárnými orgány. Také Evropská úmluva o osvojení dětí a Úmluva o ochraně dětí a spolupráci při mezinárodním osvojení staví princip nejlepších zájmů dítěte na první místo. Obsah pojmu zájem dítěte však není žádnou z těchto úmluv vymezen. Vzhledem k neurčitosti tohoto pojmu vydal Výbor OSN pro práva dítěte komentář, který by měl interpretaci nejlepšího zájmu dítěte usnadnit. V tomto komentáři je nejlepší zájem dítěte popsán jako komplexní a dynamický koncept obsahující tři složky. První složkou je základní právo dítěte, aby byl jeho nejlepší zájem posouzen a bylo k němu přihlédnuto. Druhou složkou je základní interpretační princip, dle kterého je z vícero možných způsobů výkladu právního předpisu nutné zvolit výklad, jenž nejefektivněji naplňuje nejlepší zájem dítěte. Třetí složkou konceptu nejlepšího zájmu dítěte je pak procesní pravidlo stanovující, že při každém rozhodování, které by mohlo ovlivnit dítě, je nezbytné posoudit všechny pozitivní i negativní dopady, které by mohlo rozhodnutí na dítě mít. Nejlepší zájem dítěte je rovněž nedílnou součástí ostatních práv dítěte upravených úmluvou. Při hodnocení nejlepšího zájmu dítěte je pak třeba přihlédnout k následujícím aspektům: názor dítěte, identita dítěte, zachování rodinného prostředí a vztahů, péče o dítě, ochrana a bezpečí dítěte, zranitelnost dítěte, právo dítěte na nejvyšší dosažitelnou úroveň zdravotního stavu, právo dítěte na vzdělání. Relevanci a důležitost každého z těchto aspektů je pak nutno posuzovat s ohledem na okolnosti konkrétního případu.⁵⁶

Stejný názor zastává také Nejvyšší soud, který vyložil, že *zásada nejlepšího zájmu dítěte nemůže být vnímána izolovaně od ostatních obecných zásad Úmluvy... Pozornost si zaslouží zejména vztah mezi čl. 3 a čl. 12, podle něhož (první odstavec) státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, zabezpečují dítěti, které je schopno formulovat své vlastní názory, právo tyto názory svobodně vyjadřovat ve všech záležitostech, které se jej dotýkají, přičemž se názorům dítěte musí věnovat patřičná pozornost odpovídající jeho věku a úrovni. Podle čl. 12 odst. 2 Úmluvy za tímto účelem se dítěti zejména poskytuje možnost, aby bylo*

⁵⁶ Výbor OSN pro práva dítěte vydal komentář k nejlepšímu zájmu dítěte [online] Vláda ČR, 6. 6. 2013. [cit. 17. 10. 2014] Dostupné z: <http://www.vlada.cz/cz/ppov/rlp/aktuality/vybor-osn-pro-prava-ditete-vydal-komentar-k-nejlepsimu-zajmu-ditete-107820/>

vyslyšeno v každém soudním nebo správním řízení, které se jej dotýká, a to buď přímo, nebo prostřednictvím zástupce anebo příslušného orgánu, přičemž způsob slyšení musí být v souladu s procedurálními pravidly vnitrostátního zákonodárství.⁵⁷ V souladu s nejlepšími zájmy dítěte Občanský zákoník podmiňuje osvojení souhlasem dítěte.

Také Ústavní soud vykládá zásadu nejlepšího zájmu dítěte v souladu s postojem Výboru pro práva dítěte a potvrzuje koncept flexibility a adaptability nejlepšího zájmu dítěte. Dle Ústavního soudu by nejlepší zájem dítěte měl být přizpůsoben a definován individuálně s ohledem na specifickou situaci, v níž se dotčené dítě nachází, přičemž pozornost by měla být věnována jeho osobním poměrům, situaci a potřebám.⁵⁸

Z formulace čl. 3 Úmluvy o právech dítěte, že nejlepší zájem dítěte musí být "předním hlediskem", zároveň vyplývá, že se nejedná o jediné hledisko, které soudy musí v řízeních týkajících se dětí zvažovat. Nejlepší zájem dítěte může být v konfliktu s oprávněnými zájmy ostatních osob (dalších dětí, rodičů, atd.). Ústavní soud judikoval: „*Nejlepší zájem dítěte je tedy možno, ba dokonce nutno vyvažovat s ostatními oprávněnými zájmy. Z jeho označení jako "přední hledisko" však vyplývá, že nejlepší zájem dítěte má při vyvažování vysokou prioritu. Jinými slovy v případném vyvažování má nejlepší zájem dítěte vyšší váhu než ostatní oprávněné zájmy, které je však nutno též vzít v potaz.*“⁵⁹ Občanský zákoník toto v úpravě osvojení reflektuje a stanovuje soudu povinnost zhodnotit, zda není osvojení v zásadním rozporu se zájmy dítěte osvojitele. Zájem pokrevních rodičů dítěte je chráněn ustanoveními o souhlasu rodičů s osvojením.

Jak plyne ze všeobecných zásad Úmluvy o právech dítěte, je v zájmu plného a harmonického rozvoje osobnosti, aby dítě vyrůstalo v rodinném prostředí, v atmosféře štěstí, lásky a porozumění. Cílem osvojení je právě takto harmonické prostředí zajistit dítěti, které se ocitne bez rodiny. K naplnění cíle osvojení je základním předpokladem takový vztah mezi osvojitelem a osvojencem, jaký je mezi rodičem a dítětem nebo existence alespoň základů takového vztahu. Tento vztah musí být mezi osvojencem a osvojitelem vzájemný. Stejně jako vztah mezi rodiči a dětmi je i vztah založený osvojením vztahem trvalým, kdy je nutno, aby osvojitelé vnímali osvojence jaké své dítě a přijali ho

⁵⁷ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 26. 4. 2012, sp. zn. 30 Cdo 3430/2011

⁵⁸ Nález Ústavního soudu ze dne 30. 5. 2014, sp. zn. I. ÚS 1506/13, body 22-24

⁵⁹ Nález Ústavního soudu ze dne 25. 9. 2014, sp. zn. I. ÚS 3216/13

se všemi jeho klady i zápory. Také osvojenec musí své osvojitele akceptovat s tím, že je přijme jako své rodiče. Charakteru neměnnosti vztahu založeného osvojením si musí být osvojitel a osvojenec vědomi již od počátku zakládání sociálních vazeb mezi sebou navzájem. K osvojení nelze přistupovat s postranními úmysly na jeho případné zrušení, kdyby osvojení nenaplněovalo představy budoucích osvojitelů. Osvojitelé musí mít skutečnou vůli k vytvoření rodiny a přijetí dítěte za vlastní, neboť pouze to odpovídá charakteru osvojení jako statusové změny, jež je podmíněna i změnou sociální a emoční.⁶⁰

Zda k vytvoření alespoň základů vztahu jako mezi rodiči a dětmi došlo, bude vždy hodnotit soud na základě dokazování provedeného v řízení o osvojení po podání návrhu na osvojení a po uplynutí preadopční péče.

4.2. Souhlas rodiče s osvojením

Souhlas biologických rodičů s osvojením dítěte je další nezbytnou podmínkou kladného rozhodnutí o osvojení. Zásah do vztahu mezi rodičem a dítětem s tak zásadními důsledky pro jejich život, jaké představuje osvojení, je nezbytné chránit před jakoukoli možnou formou zneužití. Ve srovnání s předcházející právní úpravou posiluje občanský zákoník ochranu přirozeného rodičovství a přesně vymezuje postup při zjišťování stanoviska rodičů k takto zásadní otázce.

Právo rodiče dát souhlas k osvojení svého dítěte nenáleží do souboru tzv. rodičovské odpovědnosti, ale je součástí povinností a práv spojených s osobností dítěte a práv osobní povahy dle § 856 OZ. Tento závěr lze dovodit ze znění ust. § 873 OZ, dle kterého zbavil-li soud rodiče rodičovské odpovědnosti, může zároveň rozhodnout, že jej zbavuje všech nebo některých povinností a práv stanovených v § 856, především práva dát souhlas k osvojení.⁶¹ Proto zásahy do rodičovské odpovědnosti nemají zásadně vliv na právo dát souhlas k osvojení. Obdobně pokud rodič nemá rodičovská práva, protože byl omezen na svéprávnosti, nemusí to ještě znamenat, že není schopen posoudit svůj současný a budoucí vztah k vlastnímu dítěti.⁶² Dojde-li k omezení svéprávnosti rodiče soudem, je potřeba zkoumat, zda se rozhodnutí o omezení svéprávnosti dotýká i oblasti osvojení.

⁶⁰ SEDLÁK, P. *Občanský zákoník II. Rodinné právo. (§655 – 975) Komentář*. 1. vydání. Praha: C.H.Beck, 2014, s.615

⁶¹ SEDLÁK, P. *Občanský zákoník II. Rodinné právo. (§655 – 975) Komentář*. 1. vydání. Praha: C.H.Beck, 2014, s.659

⁶² Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012, občanský zákoník, konsolidovaná verze, ze dne 3. 2. 2012 [online]. 2012 [cit. 20. 10. 2014]. s. 201. Dostupné z: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/fileadmin/Duvodova-zprava-NOZ-konsolidovana-verze.pdf>

Zákon stanovuje, že rodič, jehož svéprávnost byla omezena rozhodnutím soudu, může ve věcech osvojení, včetně udělení souhlasu k osvojení, právně jednat pouze v rozsahu, ve kterém jeho svéprávnost omezena nebyla. V rozhodnutí o omezení svéprávnosti by tedy měl soud dopředu zhodnotit a rozhodnout o schopnosti osoby činit právní jednání související s osvojením dítěte, včetně udělení souhlasu k němu. Pokud se jedná o nezletilé rodiče, kteří dosud nenabýli plné svéprávnosti, obecně je jejich souhlas k osvojení nutný. U nezletilého, který není plně svéprávný, bude zvažovat soud, zda je k takovému prohlášení schopen. Pokud soud shledá, že toho nezletilý schopen není, nemůže souhlas k osvojení dát a ani vyjádření opatrovníka zde není dostatečným podkladem pro osvojení. Nezletilý rodič ovšem nemůže dát souhlas k osvojení v žádném případě dříve, než dosáhne věku šestnácti let. Limitace možnosti udělit souhlas k osvojení spodní věkovou hranicí šestnácti let je změnou oproti předchozí právní úpravě. Otázkou je, zda se jedná o změnu pozitivní. Dřívější praxe spočívala v tom, že soud sám na základě šetření posoudil schopnost nezletilého rodiče pochopit důsledky udělení souhlasu k osvojení. Stávající úprava nedává rodiči mladšímu šestnácti let možnost udělit souhlas s osvojením ani v situacích, kdy mladí rodiče nechtějí o své dítě pečovat a nemají ani podmínky, ani motivaci k péči o něj. Pokud se takového dítěte neujmou jiní členové rodiny, bude toto dítě čekat v ústavním zařízení nebo v provizorní náhradní rodině do té doby, než jeho rodiče dosáhnou věku šestnácti let a budou moci k osvojení udělit souhlas. Občanský zákoník nepřikládá dostatečný význam požadavku rychlosti vyřešení rodinněprávních vztahů a vzniklé provizorium se jeví v rozporu s nejlepšími zájmy dítěte. Zákon tak vlastně upřednostňuje ochranu zájmů nezletilých rodičů, kteří jsou sami dětmi, před ochranou zájmů dětí, kteří se nezletilým rodičům narodí.⁶³ Přikláním se k názoru, že by soudu měla být dána možnost posoudit konkrétní případ dle jeho jedinečnosti a specifik, neboť každý nezletilý rodič má jiné osobnostní předpoklady a jiné chápání sociálních a rodinných vazeb.

Právo souhlasit resp. nesouhlasit s osvojením svědčí matce i otci dítěte, kteří jsou jako matka a otec uvedeni v rodném listě dítěte. Naopak toto právo nese svědčí muži, jež o sobě tvrdí, že je otcem dítěte, a jehož rodičovství nebylo dosud určeno. Přesto zákon poskytuje ochranu i putativnímu otci, avšak pouze za

⁶³ NOVÁ, H. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek II.* Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, s. 363-364

předpokladu, že podal návrh na určení otcovství, neboť o osvojení nelze rozhodnout, dokud nebude rozhodnuto o návrhu na určení otcovství.

Dále zákon poskytuje ochranu pokrevním rodičům dítěte tím, že stanovuje, že k souhlasu s osvojením, jenž byl dán před narozením dítěte, se nepřihlíží. Otec dítěte může souhlas udělit kdykoliv po narození dítěte. Matce dítěte je navíc poskytnuta ochrana po dobu tzv. šestinedělí. Dle zákona může matka souhlas k osvojení dát až po uplynutí šesti týdnů od narození dítěte. Cílem této úpravy je zabránit ukvapeným rozhodnutím zejména žen v tíživé životní situaci. Doba tzv. šestinedělí je nezbytná pro zotavení rodičky a stabilizaci jejího psychického stavu po hormonálních změnách souvisejících s těhotenstvím a porodem. Pokud by byl souhlas dán dříve, udělený souhlas by byl absolutně neplatný. V takovém případě by bylo nezbytné, aby matka souhlas ještě dodatečně zopakovala po uplynutí šesti týdnů od porodu. To může být obtížné v situacích, kdy matka svůj souhlas k adopci deklarovala předem, avšak po odchodu z porodnice ji není možné vypátrat, k čemuž dochází např. u žen bez domova.⁶⁴ V takových případech je nezbytné zkoumat existenci podmínek pro rozhodnutí o osvojení bez souhlasu rodiče, jak bude rozebráno níže.

Občanský zákoník upravuje též formu udělení souhlasu k osvojení. „Vzhledem ke zvláštnímu významu a statusové povaze právního jednání spočívajícího v prohlášení souhlasu k osvojení, je nezbytné, aby bezvýjimečně jediným státním orgánem, vůči němuž lze souhlas řádně dát, byl soud. Prohlášení se činí přímo vůči soudu s účinky od chvíle, kdy soud vezme obsah prohlášení na vědomí.⁶⁵ Rodič musí svou vůli projevit osobně, tedy nezprostředkovaným prohlášením. Prohlášení musí splňovat obecné náležitosti právního jednání. Musí tedy vyjadřovat vážnou, dostatečně srozumitelnou a určitou vůli rodiče dát souhlas k osvojení dítěte. Bez právního významu bude souhlas, který by byl učiněn pod nátlakem nebo v tísní. K souhlasu se nepřihlíží, pokud by byl časově omezený či byl vázán splněním nějaké podmínky. Dříve než se rodič vyjádří, má soud povinnost řádně rodiče poučit o podstatě a důsledcích prohlášení souhlasu. Soud rodiči především objasní, že důsledkem jeho prohlášení je možnost osvojení dítěte a v návaznosti na to rodiči vysvětlí, co je vlastně podstatou osvojení jako takového a jaké jsou jeho následky.

⁶⁴NOVOTNÝ, P. a kol. *Nový občanský zákoník. Rodinné právo*. 1. vyd. Praha: Grada, 2014, s.121

⁶⁵ Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012, občanský zákoník, konsolidovaná verze, ze dne 3. 2. 2012 [online]. 2012 [cit. 20. 10. 2014]. s. 201. Dostupné z: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/fileadmin/Duvodova-zprava-NOZ-konsolidovana-verze.pdf>

Lze rozlišovat dva typy souhlasu rodiče s osvojením. Souhlas může být dán buďto jako souhlas blanketní, bez vztahu ke konkrétnímu osvojiteli, anebo jako souhlas konkrétní, tedy s určením konkrétního člověka, který se má stát osvojitelem. V případě konkrétního souhlasu je třeba, aby byla osoba budoucího osvojitele rodičem označena dostatečně určitě tak, aby nemohla být zaměněna s jinou osobou. Předpokladem udělení konkrétního souhlasu tedy je, že je osoba osvojitele rodiči známa. Udělení souhlasu k osvojení dítěte předem s určením pro určitou osobu jako osvojitele je jedním z případů, kdy se neprovádí zprostředkování osvojení. Naopak v případě blanketního souhlasu je zprostředkování osvojení jeho nezbytným předpokladem. Podstatou blanketního souhlasu je, že rodiče dítěte prohlašují souhlas s osvojením ve vztahu k jakékoli osobě, která bude v procesu zprostředkování osvojení vybrána a o které rozhodne soud jako o vhodném osvojiteli. Pro oba typy souhlasu s osvojením platí shodná právní úprava jejich poskytování, odvolání a obecného zániku účinnosti.⁶⁶

Účinky souhlasu k osvojení nastávají okamžikem, kdy byl soudem přijat. Nicméně trvání účinků souhlasu není neomezené. Pokud byl souhlas k osvojení dán s určením pro určitou osobu jako osvojitele, pozbude účinnost při zpětvzetí nebo zamítnutí návrhu na osvojení. Vzhledem k tomu, že konkrétní souhlas je zcela adresným a určitým projevem vůle rodičů, nelze v případě, že bude návrh na osvojení zamítnut nebo vzat zpět, takový souhlas dále považovat za úkon umožňující osvojení. Není možné, aby byl konkrétní souhlas nadále považován za souhlas blanketní. Pro oba typy souhlasu pak platí, že pozbývají účinnosti, pokud k osvojení nedojde do šesti let od jejich udělení. Lze totiž předpokládat, že po tak dlouhé době, jako je šest let, se mohl změnit postoj rodičů, jejich životní podmínky, jejich osobnost může být zralejší a odpovědnější atp. Pokud souhlas k osvojení pozbyl účinnosti, zaniká možnost nezletilého osvojit na základě souhlasu. Osvojitelnost dítěte musí být založena udělením nového souhlasu k osvojení či dovozena z jiného důvodu.

Taktéž odvoláním pozbývá souhlas účinnosti. Souhlas může rodič odvolat do tří měsíců ode dne, kdy ho před soudem vyslovil. Dobu tří měsíců považuje zákonodárce za dostatečnou k tomu, aby si rodič ujasnil svou situaci a své postoje a dodatečně zvážil, zda si udělení souhlasu nechce rozmyslet. O odvolání souhlasu platí obdobně to, co platí o jeho udělení. Je však možné, aby rodič, který

⁶⁶ SEDLÁK, P. *Občanský zákoník II. Rodinné právo. (§655 – 975) Komentář*. 1. vydání. Praha: C.H.Beck, 2014, s.672

souhlas dal, namísto svého prohlášení vůči soudu dítě převzal od osoby, v jejíž péči se aktuálně nachází (v naprosté většině případů je touto osobou ústavní zařízení, budoucí osvojitel, popř. tzv. profesionální pěstoun). Až pokud tato osoba nebude chtít rodiči dítě předat, bude se rodič obracet na soud. Uplynutím tří měsíců, po které mohou rodiče svůj souhlas odvolat, dojde ze zákona k pozastavení výkonu práv a povinností plynoucích z rodičovské odpovědnosti. Od tohoto okamžiku může osvojovací proces běžet bez jakýchkoli omezení, především je možné, aby soud na návrh osvojitele rozhodl o předání dítěte osvojiteli do péče před osvojením. Z nemožnosti souhlas odvolat po uplynutí tří měsíců však zákon připouští dvě výjimky. Po uplynutí tří měsíců od udělení souhlasu je umožněno odvolání souhlasu, pokud dítě ještě nebylo předáno do péče budoucích osvojitelů, neboť za takové situace zpětvzetí nemá vliv na nově vznikající rodinněprávní vztahy. Pokud ale rodič chce vzít svůj souhlas zpět až po předání dítěte do předosvojitelské péče, bude odvolání souhlasu účinné, pouze pokud soud rozhodne na návrh rodičů o vydání dítěte z péče budoucích osvojitelů, protože je v souladu se zájmy dítěte, aby bylo se svými rodiči. Soud situaci zváží a rozhodne podle zájmu dítěte o tom, jak má být hodnocen souhlas rodiče k osvojení, a tudíž zda mají osvojitelé dítě rodiči vydat či zda dítě zůstane v péči osvojitelů. Je samozřejmé, že zájem dítěte nemusí výjimečně spočívat v tom, aby bylo se svým přirozeným rodičem, je však nezbytné tento zájem zvažovat, zejména pokud je evidentní, že poměry přirozeného rodiče se od doby, kdy udělil souhlas k osvojení, zcela zásadně změnil.⁶⁷ Zákon tak touto úpravou staví nejen budoucí osvojitele, ale i osvojované dítě do značné nejistoty. Dle mého názoru je rodičům osvojovaného dítěte poskytnuta dostatečná ochrana už samotnou tříměsíční lhůtou, po kterou mohou souhlas s osvojením odvolat bez jakýchkoliv omezení. Pokud rodiče během této tříměsíční lhůty nezměnili svůj názor na osvojení, nevidím důvod, proč by měli být osvojitelé a osvojenec vystavováni dále nejistotě, že soud rodiči v případě změny poměrů na jeho straně umožní souhlas odvolat.

Zákon pamatuje též na situaci, kdy matka dítěte dala souhlas k osvojení dítěte, v jehož rodném listě není zapsán otec, avšak objeví se muž tvrdící, že je otcem tohoto dítěte. Bylo již zmíněno, že podá-li domnělý otec návrh na určení

⁶⁷ Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012, občanský zákoník, konsolidovaná verze, ze dne 3. 2. 2012 [online]. 2012 [cit. 25. 10. 2014]. s. 204. Dostupné z: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/fileadmin/Duvodova-zprava-NOZ-konsolidovana-verze.pdf>

otcovství, nelze o osvojení rozhodnout, dokud o návrhu na určení otcovství nebude rozhodnuto. Pokud ovšem od udělení souhlasu matkou uplynuly již tři měsíce a dítě bylo do preadopční péče předáno před podáním návrhu na určení otcovství, může být dítě z péče osvojitelů vydáno, jen pokud soud rozhodne, že je v souladu se zájmy dítěte, aby bylo se svými rodiči.

4.2.1. Osvojení bez souhlasu rodiče

Může se stát, že souhlas rodičů nelze z různých důvodů získat, ač je osvojení zcela jistě v zájmu dítěte. Souhlas rodiče není vyžadován pouze v zákonem specifikovaných situacích, kdy zájem dítěte převažuje nad právem rodiče projevit svůj souhlas či nesouhlas s osvojením jejich dítěte.⁶⁸ O tom, zda je nebo není k osvojení třeba souhlasu rodiče, rozhoduje soud ve zvláštním řízení.

Podmínka souhlasu rodiče s osvojením je prolomena v případě, kdy jsou rodiče zbaveni rodičovské odpovědnosti a zároveň práva dát souhlas k osvojení. Jedná se zde o rodiče, o němž rozhodl soud ve zvláštním řízení péče soudu o nezletilé, že se zbavuje rodičovské odpovědnosti a též práva udělit souhlas s osvojením. Takové rozhodnutí je jedním z nejzávažnějších zásahů do lidských práv a představuje sankci za velmi hrubé porušení povinnosti rodičů vůči jejich dítěti.⁶⁹

Dále není souhlas rodiče k osvojení vyžadován v situacích, kdy rodiče nejsou schopni projevit svou vůli nebo rozpoznat následky svého jednání nebo je ovládnout. Neschopnost projevit svou vůli a rozpoznat následky svého jednání může být důsledkem vážné nemoci, kdy rodič není schopen komunikace, např. je v kómatu či je u něj prokázána těžká mentální retardace nebo těžká demence. Tento důvod tak může pokrývat především situace, kdy jsou zde důvody pro omezení svéprávnosti, avšak o omezení svéprávnosti v rozsahu zahrnujícím i právo souhlasit s osvojením nebylo dosud rozhodnuto.

Třetí výjimkou jsou situace, kdy se rodič zdržuje na neznámém místě a soudu se v součinnosti s dalšími orgány veřejné moci nepodaří toto místo zjistit ani při vynaložení potřebné pečlivosti. Pobyt rodiče není v těchto situacích znám již od počátku, např. matka, aniž by uvedla otce dítěte, se ihned po porodu vzdálí z místa bydliště a její pobyt se již nepodaří zjistit ani při vynaložení potřebné pečlivosti. Vynaložením potřebné pečlivosti je míněno, že soud je povinen pokusit

⁶⁸ SEDLÁK, P. *Občanský zákoník II. Rodinné právo. (§655 – 975) Komentář*. 1. vydání. Praha: C.H.Beck, 2014, s. 680

⁶⁹ NOVÁ, H. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek II*. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, s. 372

se zjistit bydliště ze všech možných a dostupných zdrojů, jako jsou centrální registry, centrální evidence obyvatel, evidence vězňů, evidence osob cizí státní příslušnosti, které mají na území ČR povolen trvalý pobyt, dále je vhodné učinit dotazy na všechny zjištěné příbuzné, policii, zdravotní pojišťovny, Českou poštu, Úřad práce apod.

Pokud tedy některá z výše uvedených situací nastane u obou rodičů či u jednoho rodiče v případě, že druhého rodiče dítě nemá, vyžaduje se k osvojení namísto souhlasu rodičů souhlas poručníka, popřípadě souhlas opatrovníka, kterého k tomu účelu jmenuje soud. Stejný postup platí i v případě, že oba rodiče zemřeli nebo že rodičovství k osvojovanému dítěti nebylo určeno. Před udělením souhlasu je povinností soudu prověřit všechny skutečnosti týkající se osvojovaného dítěte a jeho rodiny, jež by mohly rozhodnutí o osvojení ovlivnit. Především je nutné zjistit, zda neexistují nějakí blízcí příbuzní dítěte se zájmem a schopností o dítě náležitě pečovat. U takových příbuzných by soud v případě projevu zájmu o péči upřednostnil jejich návrh před osvojením. Soud má vyslechnout také toho, v jehož péči se dítě aktuálně nachází. Poručník, resp. opatrovník, bude souhlas poskytovat stejnou formou jako rodič, tedy osobním prohlášením vůči soudu.⁷⁰

Mimo výše popsané situace, kdy je osvojení umožněno i bez souhlasu rodiče dítěte, připouští zákon výjimku také v situaci, kdy rodič o dítě zjevně nemá zájem. Dle definice v zákoně jde o zjevný nezáměr, pokud rodič neprojevuje soustavně o dítě opravdový zájem a tím trvale zaviněně porušuje své povinnosti rodiče. Konstatovat nezáměr je tedy možno, pokud dojde k naplnění tří zákonem stanovených kritérií. Kritérium první - časové - je naplněno, pokud je nezáměr soustavný. Za soustavné je nutno považovat lhůtu nejméně tři měsíců. Druhým kritériem je zavinění nezájmu ze strany rodiče. O nezáměr ve smyslu občanského zákoníku tedy nejde, pokud k porušení povinností rodiče dojde bez jeho viny, např. pro nemoc nebo v důsledku nezaviněné nepříznivé sociální situace. Třetím kritériem nezájmu pak je porušování povinností rodiče. Povinnosti rodiče vymezuje občanský zákoník v rámci úpravy vztahů mezi rodiči a dětmi. Na základě těchto povinností lze za porušování povinností rodiče označit nedostatečné uspokojování tělesných potřeb dítěte (zejména nezajištění dostatečné

⁷⁰ SEDLÁK, P. *Občanský zákoník II. Rodinné právo. (§655 – 975) Komentář*. 1. vydání. Praha: C.H.Beck, 2014., 682-683

výživy), porušování povinností při výchově a vzdělání dítěte, neuspokojování citových potřeb dítěte a v neposlední řadě v zanedbávání zdravotní péče.⁷¹

Dále občanský zákoník konstruuje domněnku nezájmu tak, že nezájem o dítě je zjevný, trvá-li alespoň tři měsíce od posledního projeveného opravdového zájmu. Běh tříměsíční lhůty je však závislý na rozdílných skutkových situacích nezájmu. Pokud v chování rodiče lze spatřovat hrubé porušování jeho povinností, postačí k naplnění podmínek nezájmu uplynutí tříměsíční lhůty, přičemž lhůta začíná plynout od posledního projeveného zájmu. Za hrubé porušování povinností rodiče lze označit jednání rodiče, kterým ohrožuje fyzické, psychické či morální zdraví dítěte. Nepochybně půjde o situace, kdy by rodič mohl být pro své chování k dítěti zbaven rodičovské odpovědnosti a v té souvislosti i práva souhlasit s osvojením. Pokud však nelze v chování rodiče spatřovat hrubé porušování jeho povinností, je nezbytné, aby byl orgánem sociálně-právní ochrany dětí poučen o důsledcích, jež by mohlo jeho chování mít. Zároveň je orgán sociálně-právní ochrany dětí povinen poskytnout rodiči poradenství a pomoc a to zejména v případech, kdy lze vhodnou sociální prací s rodinou porušování povinností rodiče napravit a odstranit jeho příčiny. V tomto případě půjde o zjevný nezájem, pokud po poučení a pomoci ze strany orgánu sociálně-právní ochrany dětí marně uplynula tříměsíční lhůta. Poučení a pomoc od orgánu sociálně-právní ochrany dětí však není podmínkou konstatování nezájmu, pokud rodič opustil místo, kde se dříve zdržoval, aniž sdělil, kde se nyní zdržuje, a nepodařilo se ho ani po třech měsících vypátrat. Zde tříměsíční lhůta běží od prvního úkonu, kterým se orgán sociálně-právní ochrany dětí pokusí zjistit bydliště rodiče dítěte. Důvodová zpráva k běhu lhůty v případech nikoliv hrubého porušování povinností stanovuje, že tříměsíční lhůta běží vždy od prvního poučení, popřípadě od prvního úkonu, který lze označit za jednání směřující ke zjištění adresy rodičů, neskončí ale dříve než za šest měsíců po narození dítěte. Je tedy matoucí, zda lhůta uplyne po šesti měsících, tedy tři měsíce pro naplnění zjevnosti nezájmu a další tři po poučení, resp. tři měsíce pátrání, nebo zda lhůta skončí uplynutím tří měsíců po poučení, resp. tříměsíčním pátráním. Aby OSPOD mohl rodiče poučit o porušování jeho povinností, musí ke zjištění skutečnosti, že rodič o dítě neprojevuje náležitý zájem, provést náležitá šetření, k nimž bude potřeba jistý čas. V praxi tedy tříměsíční lhůta před poučením bude zachována při zjišťování naposledy

⁷¹ SEDLÁK, P. *Občanský zákoník II. Rodinné právo. (§655 – 975) Komentář*. 1. vydání. Praha: C.H.Beck, 2014, s.687-788

projeveného relevantního zájmu rodiče. Avšak při pátrání po pobytu rodiče, který opustil místo, kde se zdržoval a rezignoval na výkon svých rodičovských povinností, se jeví zachování lhůty tři a tři zcela nadbytečné. Není přece logické, aby OSPOD vyčkával od opuštění místa pobytu rodičem tři měsíce a až následně začal činit úkony ke zjištění jeho pobytu. Pátrat po pobytu rodiče by tedy OSPOD měl začít ihned poté, co zjistí, že rodič opustil místo svého bydliště a přestal vykonávat své povinnosti.⁷²

Při hodnocení běhu lhůty lze vycházet z nálezu Ústavního soudu ze dne 13. 4. 2010 sp. zn. II. ÚS 485/10, jehož závěry lze aplikovat i na úpravu v občanském zákoníku. „*Již z jazykového výkladu předmětného ustanovení je patrné, že tato doba byla zákonodárcem stanovena jako minimální („po dobu nejméně šesti měsíců“), a jako takovou je třeba ji aplikovat při zkoumání splnění podmínek podle § 68 zákona o rodině. To ve svém důsledku znamená, že z návrhu opatrovníka dítěte musí být patrné, že tvrzený nezájem o dítě ze strany rodiče trvá alespoň šest měsíců, přičemž tato doba uplynula nejdříve ke dni podání návrhu, jinak soud návrh bez dalšího zamítne. Je-li tato podmínka splněna, soud přistoupí k samotnému zjišťování kvalifikovaného nezájmu o dítě, přičemž musí zkoumat i chování rodiče po podání návrhu do doby vydání rozhodnutí tak, aby byl v co největší míře minimalizován zásah do základních práv účastníků řízení. Stejně i v současné právní úpravě je tříměsíční lhůta stanovena jako minimální, a proto musí být splněna ke dni podání návrhu. Také výklad Ústavního soudu ohledně nutnosti zkoumání chování rodiče po podání návrhu lze aplikovat i na současnou úpravu. Pokud během řízení došlo ke změně podmínek na straně rodiče, musí se jednat o změnu skutečnou, která pramení ze skutečného zájmu o dítě a nikoliv pouze zájmu předstíraného či formálního, jehož cílem je pouze ztěžovat možné osvojení.*⁷³

Vzhledem k tomu, jak výrazný zásah do vztahu mezi rodičem a dítětem představuje rozhodnutí o tom, že souhlas k osvojení není vyžadován, musí být splnění všech podmínek pro toto rozhodnutí prokázáno bez jakýchkoliv pochybností. V nálezu sp. zn. I ÚS 669/02 ze dne 28. 1. 2004 Ústavní soud zdůraznil, že: „...*obecný soud musí zjišťovat, zda je u rodičů dítěte dán opravdový nezájem o dítě, a musí vždy přihlížet ke snaze rodičů a k mezím jejich*

⁷² SEDLÁK, P. *Občanský zákoník II. Rodinné právo. (§655 – 975) Komentář*. 1. vydání. Praha: C.H.Beck, 2014, s. 695

⁷³ SEDLÁK, P. *Občanský zákoník II. Rodinné právo. (§655 – 975) Komentář*. 1. vydání. Praha: C.H.Beck, 2014, s. 691

možností. Při rozhodování o neexistenci opravdového zájmu rodičů o děti musí soud především posoudit, zda, popř. jaký mají rodiče skutečný vnitřní vztah k dětem. Soud se tedy musí zabývat i hodnocením vnějších projevů rodičů vůči dětem, vůči orgánům ve věci rozhodujícím apod., to vše s přihlédnutím k jejich snaze a možnostem, k jejich sociálním poměrům, schopnosti jejich sociální orientace, stupni jejich inteligence a vzdělání.⁷⁴ Soud tedy bude vždy případ od případu posuzovat konkrétního člověka jako rodiče a jeho vztah ke konkrétnímu dítěti. Neexistuje a nemůže existovat jednotný vzor, dle kterého by se zájem a nezájem dal poměřovat. To platí nejen pro posuzování projevů nezájmu, ale jak již bylo uvedeno výše, také pro zákonem stanovenou lhůtu nezájmu.

4.3. Souhlas dítěte s osvojením

Další nezbytnou podmínkou předcházející kladnému rozhodnutí soudu o osvojení je vedle udělení souhlasu rodičů dítěte s osvojením také souhlas osvojovaného dítěte. Občanský zákoník se tak odchýlil od úpravy v ZOR, jenž k osvojení vyžadoval pouze souhlas zákonného zástupce osvojovaného dítěte. Zakotvením souhlasu osvojovaného jako podmínky pro osvojení je zdůrazněno, že „dítě není objektem státní péče, ale subjektem nadaným právy, který se v míře co možná nejširší o své záležitosti sám stará.“⁷⁵

Souhlas osvojovaného dítěte jako hmotněprávní podmínka osvojení nezletilce je spojen s věkovou hranicí dvanácti let. Zda osvojované dítě dosáhne věkové hranice dvanácti let před podáním návrhu nebo až v průběhu řízení o osvojení, není významné.⁷⁶ V obou případech bude nezbytné, aby souhlas osvojence s osvojením byl dán dříve, než soud o osvojení rozhodne. Výjimkami, kdy souhlas dítěte staršího dvanácti let nebude vyžadován, jsou případy, kdy není pochyb o tom, že by byl postup vyžadující osobní souhlas dítěte v zásadním rozporu s jeho zájmy nebo že dítě není schopno posoudit důsledky souhlasu. Půjde o situace, kdy dítě nedosáhlo takového duševního vývoje, kdy je schopno pochopit okolnosti a souvislosti souhlasu s osvojením a jeho důsledky.⁷⁷ Vzhledem k rozdílnému stupni duševního vývoje, specifickým vlastnostem a

⁷⁴ Nález Ústavního soudu ze dne 28. 1. 2004, sp. zn. I ÚS 669/02

⁷⁵ Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012, občanský zákoník, konsolidovaná verze, ze dne 3. 2. 2012 [online]. 2012 [cit. 15. 10. 2014]. s. 200. Dostupné z:

<http://obcanskyzakonik.justice.cz/fileadmin/Duvodova-zprava-NOZ-konsolidovana-verze.pdf>

⁷⁶ SEDLÁK, P. *Občanský zákoník II. Rodinné právo. (§655 – 975) Komentář*. 1. vydání. Praha: C.H.Beck, 2014, s. 650

⁷⁷ SEDLÁK, P. *Občanský zákoník II. Rodinné právo. (§655 – 975) Komentář*. 1. vydání. Praha: C.H.Beck, 2014, s. 652

jedinečnosti každého dítěte považují stanovení těchto výjimek a ponechání jejich posouzení na úvaze soudu za velmi důležité.

Zákon stanovuje soudu povinnost dítě před vyjádřením jeho stanoviska řádně poučit o účelu, obsahu a důsledcích souhlasu s osvojením. Soud musí dítě též poučit o jeho právu odvolat svůj souhlas s osvojením až do rozhodnutí o osvojení.

U dítěte mladšího dvanácti let uděluje souhlas jeho jménem opatrovník jmenovaný soudem, kterým bude zpravidla orgán sociálně-právní ochrany dětí. Ten před udělením souhlasu zjistí všechny rozhodné skutečnosti tak, aby souhlas mohl podložit zjištěním, že osvojení bude v souladu se zájmy dítěte. K rozhodným skutečnostem, které bude opatrovník zjišťovat, jistě patří existence širší rodiny, jež by byla schopna a ochotna pečovat o osvojovaného, okolnosti týkající se osvojitelů a jejich vztahu k osvojovanému a též skutečnost, zda je osvojované dítě vůbec osvojitelné. Je-li to možné, vyslechne soud i osvojované dítě a přihlédne k jeho vyjádření s ohledem na stupeň jeho duševního vývoje. Tím je zajištěno participační právo dítěte stanovené v čl. 12 Úmluvy o právech dítěte, kdy smluvní strany úmluvy zabezpečují dítěti, které je schopno formulovat své vlastní názory, právo tyto názory svobodně vyjadřovat ve všech záležitostech, které se jej dotýkají, přičemž se názorům dítěte musí věnovat patřičná pozornost odpovídající jeho věku a úrovni. Za tímto účelem se dítěti zejména poskytuje možnost, aby bylo vyslyšeno v každém soudním nebo správním řízení, které se jej dotýká, a to buď přímo, nebo prostřednictvím zástupce nebo příslušného orgánu, přičemž způsob slyšení musí být v souladu s procedurálními pravidly vnitrostátního zákonodárství.

Zakotvení práva dítěte udělit souhlas k osvojení, jež je nezbytnou podmínkou kladného rozhodnutí o osvojení, hodnotím velmi pozitivně. Je přece nezbytné, aby takto zásadní rozhodnutí, které se nejvíce dotýká právě dítěte, bylo v souladu s jeho přáním. Nejsm si však jista stanovením jednotné věkové hranice dvanácti let, se kterou zákon právo udělení souhlasu s osvojením spojuje. Je nepochybné, že je každé dítě zcela jedinečné a může být na zcela odlišné mentální úrovni než jeho vrstevníci. Pokud dítě ve věku dvanácti let není schopno posoudit důsledky svého souhlasu, zákon stavuje, že jeho souhlasu k osvojení není třeba. Dle mého názoru je mnoho dětí naopak již ve věku deseti či jedenácti let natolik rozumově vyspělých, že je schopno pochopit okolnosti a souvislosti souhlasu s osvojením a jeho důsledky. Dítě navíc vzhledem ke své spontánnosti a

otevřenosti často soudu sdělí mnohé skutečnosti, který by jinak mnohdy dospěli účastníci nezmínili a soud tak snáze posoudí faktické vztahy v rodině. Proto považují za velmi důležité, aby soud opravdu bral zřetel i na vyjádření dětí mladších dvanácti let a jejich přání důkladně zvažil.

4.4. Požadavky na osobu osvojitele

Při rozhodování o osvojení je třeba též zkoumat, zda došlo ke splnění všech požadavků podmiňujících způsobilost stát se osvojitelem. Základní požadavky kladené na osobu osvojitele stanovuje § 799 OZ. Toto ustanovení reflektuje revidovanou Evropskou úmluvu o osvojení dětí, která doposud není součástí českého právního řádu.⁷⁸ Soud tedy bude dle tohoto ustanovení zjišťovat, zda je osvojitel osobou svéprávnou, zletilou, zaručuje-li se svými osobními vlastnostmi a způsobem života, jakož i důvody a pohnutkami, které ho vedou k osvojení, že bude pro osvojované dítě dobrým rodičem. Také zdravotní stav osvojitele bude předmětem zkoumání. Všechny tyto podmínky mají stejnou důležitost a k jejich naplnění musí dojít kumulativně.

Jelikož ke splnění všech podmínek kladených na osvojitele musí dojít současně, je zřejmé, že osvojitelem nemůže být osoba mladší 18 let, jakkoliv by mohla nabýt plné svéprávnosti i dříve než dosažením zletilosti. Že se osvojitelovou svéprávností rozumí svéprávnost plná, potvrzuje důvodová zpráva. Požadavek plné svéprávnosti odpovídá § 868 OZ, jež stanovuje, že výkon rodičovské odpovědnosti je až do doby, kdy rodič nabude plnou svéprávnost, pozastaven. Pokud osvojitel nemůže nabýt rodičovskou odpovědnost v plném rozsahu, včetně jejího neomezeného výkonu, nemůže o dítě ani řádně pečovat a zastupovat jej.⁷⁹

K ostatním požadavkům kladeným na osvojitele důvodová zpráva uvádí: *„Především je třeba postulovat, aby soud, který bude o osvojení rozhodovat, nabyt přesvědčení, že nejen osvojitelovy osobní vlastnosti a způsob jeho života, ale i jeho motivace jsou ve skutečnosti v souladu s tím, co tvrdí, když osvojení navrhuje, a že vše nasvědčuje tomu, že bude skutečně řádným, v pravém slova smyslu dobrým rodičem. (Takto by pracovníci sociálně-právní ochrany dětí měli z okruhu možných osvojitelů vyloučit osoby motivované snahou řešit své vlastní*

⁷⁸ SEDLÁK, P. *Občanský zákoník II. Rodinné právo. (§655 – 975) Komentář*. 1. vydání. Praha: C.H.Beck, 2014, s. 627

⁷⁹ SEDLÁK, P. *Občanský zákoník II. Rodinné právo. (§655 – 975) Komentář*. 1. vydání. Praha: C.H.Beck, 2014, s. 628

*problémy, ať už problémy sebe sama, nebo ve vzájemném vztahu.)*⁸⁰ Soud nutně musí dojít k závěru, že je u osvojitelů skutečně dána vůle přijmout osvojence za vlastní dítě bez jakýchkoliv vedlejších úmyslů na případnou možnost zrušit osvojení, pokud by se nevyvíjelo tak, jak si představovali. Vlastnosti a způsob života budoucího osvojitele je třeba posuzovat především v souvislosti s tím, jaká práva a povinnosti bude budoucí osvojitel vůči osvojenci mít. Budoucí osvojitel bude muset zajistit dostatečné uspokojování tělesných potřeb dítěte, zajistit dítěti duševní rozvoj spočívající v zajištění vhodné výchovy a vzdělání, zajistit uspokojování citových potřeb dítěte a v neposlední řadě také zdravotní péči o dítě. Zajištění vhodné výchovy nezletilce nelze příliš očekávat u osob, které samy nedodržují pravidla chování, jež by měly vstřípit i osvojenci. Takovými osobami jsou např. osoby závislé na drogách, alkoholicí, osoby opakovaně se dopouštějící trestné činnosti apod. Jelikož jednou ze zásadních okolností osvojení je i zajištění materiálních potřeb dítěte, mohou při posouzení vhodnosti osvojitele sehrát roli též jeho majetkové a bytové poměry.⁸¹

Další podmínkou kladenou na osvojitele je zdravotní stav, jež neomezuje ve značné míře péči o osvojované dítě. Tento požadavek má být vykládán tak, že osvojitel netrpí chorobou, která je s rodičovskou rolí neslučitelná, přičemž výčet takových chorob je ponechán na posouzení lékařů. Osvojení by nemělo být na překážku tělesné postižení jednoho z manželů, které nebrání realizaci vlastního plnohodnotného života, druhého neomezuje, a naopak dovoluje postiženému vykonávat alespoň dílčí péči o toho, jenž ji potřebuje.⁸² Překážkou osvojení by však mohlo představovat tělesné postižení obou manželů. Poměrně nedávno byl v médiích prezentován případ manželů Peterkových, kteří byli prvním zcela nevidomým párem žádajícím o adopci v České republice. Sociální pracovnice magistrátu, která byla s manželi Peterkovými v osobním kontaktu, jejich zařazení do evidence osob vhodných stát se osvojiteli doporučila, avšak Krajský úřad Moravskoslezského kraje zařazení zamítl a Ministerstvo práce a sociálních věcí toto rozhodnutí potvrdilo. Proti tomuto rozhodnutí následně nevidomí manželé podali správní žalobu, protože se ve schopnosti pečovat o dítě necítí být omezeni

⁸⁰ Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012, občanský zákoník, konsolidovaná verze, ze dne 3. 2. 2012 [online]. 2012 [cit. 15. 10. 2014]. s. 198. Dostupné z:

<http://obcanskyzakonik.justice.cz/fileadmin/Duvodova-zprava-NOZ-konsolidovana-verze.pdf>

⁸¹ SEDLÁK, P. *Občanský zákoník II. Rodinné právo. (§655 – 975) Komentář*. 1. vydání. Praha: C.H.Beck, 2014, s.629

⁸² Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012, občanský zákoník, konsolidovaná verze, ze dne 3. 2. 2012 [online]. 2012 [cit. 23. 10. 2014]. s. 198. Dostupné z:

<http://obcanskyzakonik.justice.cz/fileadmin/Duvodova-zprava-NOZ-konsolidovana-verze.pdf>

a rozhodnutí vnímají jako diskriminační. Argumentují mimo jiné tím, že i mezi přirozenými rodiči je mnoho osob zdravotně handicapovaných.⁸³ Není pochyb o tom, že zdravotní stav osvojitelů je v každém jednotlivém případě nutno posuzovat individuálně a zvažovat všechny okolnosti. V daném případě mohlo dojít k porušení právě tohoto principu, neboť samotná rozhodnutí správních úřadů se opírala především o hodnocení lékařů vypracovaných bez osobní návštěvy žadatelů. Dle tvrzení nevidomých manželů byla hodnocení založena pouze na lékařských záznamech obvodních lékařů, z nichž některé jsou i několik desítek let staré a neodpovídají tak skutečnému aktuálnímu stavu.⁸⁴ Ministerstvo práce a sociálních věcí ve svém doporučení pro posuzování zdravotního stavu žadatelů uvádí, že posuzování zdravotního stavu žadatele o osvojení musí mít individuální charakter a nesmí vycházet pouze ze samotné existence zdravotního postižení jako takového, ale z dopadu tohoto postižení na dlouhodobé pečovatelské a výchovatelské schopnosti žadatele. Smyslové, tělesné či duševní postižení osvojitelů tedy nezle paušálně hodnotit jako překážku osvojení, pokud takové postižení nebrání výkonu dlouhodobé, soustavné, dostatečné a řádné péče a výchově dítěte. Ministerstvo ve svém doporučení taktéž uvádí, že lékařské zprávy a nálezy, které jsou podkladem pro posouzení zdravotního stavu pro účely zprostředkování osvojení, musí obsahovat údaje o současném stavu a neměly by být starší než 6 měsíců.⁸⁵ Z dostupných informací tak lze usuzovat, že v případě manželů Peterkových opravdu mohlo dojít k pochybení při vypracování lékařského závěru o zdravotním stavu osvojitelů a při následném hodnocení vhodnosti zařazení do evidence žadatelů o osvojení.

Důvodová zpráva předpokládá soustředění informací o budoucích osvojitelích v evidenci žadatelů o osvojení. To by však nemělo bránit soudu, aby při rozhodování o osvojení dále neplnil svou vyšetřovací povinnost. Obzvláště v případech, kdy neprobíhalo zprostředkování osvojení a budoucí osvojitelé neprošli testovacím procesem zařazování do evidence žadatelů o osvojení, musí

⁸³ Pro bono aliance. Nevidomí manželé se brání proti diskriminaci. In: epravo.cz [online] 8. 11. 2013. [cit. 10. 11. 2014]

Dostupné z: <http://www.epravo.cz/top/efocus/nevidomi-manzele-se-brani-proti-diskriminaci-92867.html>

⁸⁴ tamtéž

⁸⁵ ČELEDVÁ, L. Posuzování zdravotního stavu dětí a žadatelů pro účely náhradní rodinné péče dle zákona 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů. [online] Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2013. [cit. 10.11.2014]

Dostupné z: www.mpsv.cz/files/clanky/20189/2015_4623_721_DP.pdf

soud pečlivě posuzovat všechny aspekty vhodnosti navrhovatele stát se osvojitelem.

Všechny výše zmíněné skutečnosti zkoumané soudem musí být ve vztahu k možnosti osvojení zjištěny s pozitivním výsledkem, jak ke dni vydání rozhodnutí o svěřeni do péče budoucích osvojitelů, tak ke dni rozhodnutí o svěřeni dítěte do péče před osvojením, a též ke dni rozhodnutí o osvojení. Tento závěr potvrzuje i starší rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 25. 4. 1975 sp. zn. 1 Cz 47/75, ve kterém NS k hodnocení zdravotního stavu osvojitele uvedl : „*Pro lékařské vyšetření osvojitelů, na jehož podkladě soud zjišťuje, zda se jejich zdravotní stav nepříčí účelu osvojení platí, že musí odpovídat zákonnému předpokladu stanovenému v § 154 odst. 1 OSŘ, dle něhož je pro rozsudek rozhodující stav v době jeho vyhlášení.*“⁸⁶ Pokud by osvojitel během předpoční péče např. utrpěl úraz, jehož důsledkem by zdravotní stav osvojitele omezoval péči o osvojence ve značné míře, nelze o osvojení kladně rozhodnout.

Aby mohlo mezi osvojencem a osvojitelem dojít k vytvoření vztahu co nepodobnějšímu přirozenému rodičovství, měl by i věkový mezi nimi odpovídat obvyklému věkovému rozdílu mezi dětmi a rodiči. Dle zákona by věkový rozdíl neměl být zpravidla menší než 16 let. Výjimku z tohoto pravidla lze učinit, souhlasí-li s osvojením opatrovník zastupující dítě v řízení a je-li osvojení v souladu se zájmy dítěte. Typicky mohou tuto výjimku odůvodňovat situace, kdy se osvojitelem stává nová manželka otce či se osvojuje straší sourozenec již osvojeného dítěte. Horní věková hranice osvojitele ani maximální věkový rozdíl stanoveny nejsou, a tak je omezení osvojení s ohledem na horní hranici přiměřeného věkového rozdílu ponecháno na úvaze soudu. Že zákon nestanovuje horní věkovou hranici osvojitele, jež by znemožňovala osvojení, považuji za rozumné. V dnešní době totiž není ničím neobvyklým, že se dítě rodí do rodiny, kde otec je již v důchodovém věku či matka straší čtyřiceti let. Bude nezbytné, aby soud ke každé kauze přistupoval individuálně. Samozřejmě je zapotřebí zvážit, zda jsou osvojitelé v pokročilém věku schopni plnit své rodičovské povinnosti nejméně do zletilosti osvojence.⁸⁷

Zákon dále stanovuje, že osvojitelem nemůže být osoba, jež je k osvojiteli v příbuzenském poměru v přímé linii či jeho sourozencem. Vyloučení osvojení

⁸⁶ Rozsudek Nejvyššího soudu ČSR ze dne 25. 4. 1975, sp. zn. 1 Cz 47/75

⁸⁷ SEDLÁK, P. *Občanský zákoník II. Rodinné právo. (§655 – 975) Komentář*. 1. vydání. Praha: C.H.Beck, 2014, s.644

mezi osobami spolu příbuznými v linii přímé je zdůvodněn také v rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 7. 12. 2006 ve věci 30 Cdo 2787/2005, dle kterého *„má-li být osvojením založen takový vztah mezi osvojitelem a osvojencem, jaký je mezi rodiči a dětmi, nemohou být uvedené osoby v takovém příbuzenském poměru, který by byl v rozporu se vztahem založeným osvojením. Nebylo by ani k prospěchu dítěte, kdyby v důsledku osvojení mělo dojít k záměně již existujících příbuzenských vztahů, jak je tomu především v případě, kdyby se prarodiče dítěte stali jeho rodiči.“*

Výjimku ze zákazu osvojení mezi příbuznými v řadě přímé a sourozenci představují případy náhradního mateřství. Pojem náhradní mateřství označuje situaci, kdy je ženě implantováno oplodněné vajíčko jiné ženy a ta dítě donosí a porodí. Zahraniční zkušenosti i dosavadní zkušenosti v České republice svědčí o tom, že největší zájem o náhradní mateřství bude mezi ženami, které jsou si navzájem příbuzné. Dle § 775 OZ je matkou dítěte žena, která ho porodila. Vztahy mezi dárkyní vajíčka (biologickou matkou) a dítětem mohou být upraveny cestou osvojení.⁸⁸ Výjimka z vyloučení osvojení mezi příbuznými je jedinou zmínkou o náhradním mateřství v občanském zákoníku a současně jedinou ve stávajícím platném právu. Dle některých názorů si současná společenská situace žádá podrobnější úpravu této oblasti.⁸⁹ Právní zakotvení smlouvy o náhradním mateřství by však znamenalo, že statusové poměry dítěte narozeného náhradní matce by byly od samého početí zcela nejisté. Pokud by po porodu bylo dítě např. pro své tělesné postižení fakticky odmítnuto jak náhradní matkou, která je „jen“ porodila, tak matkou, která si je „jen“ objednala a zpravidla poskytla i svůj genetický materiál, bylo by dítě v pozici „nechtěného plnění“ pojmenované „smlouvy“ s problematickou právní vymahatelností. Lidský aspekt věci by šel zcela stranou. V zájmu dítěte tak zákonodárce setrvává na tradičním modelu: jedno dítě – jedna matka daná porodem.⁹⁰

4.5. Péče před osvojením

Smyslem institutu osvojení, jímž se liší od ostatních institutů náhradní rodinné péče, je především vytvoření takového vztahu mezi osvojitelem a

⁸⁸ Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012, občanský zákoník, konsolidovaná verze, ze dne 3. 2. 2012 [online]. 2012 [cit. 26. 10. 2014]. s. 199. Dostupné z:

<http://obcanskyzakonik.justice.cz/fileadmin/Duvodova-zprava-NOZ-konsolidovana-verze.pdf>

⁸⁹ NOVOTNÝ, P. a kol. *Nový občanský zákoník. Rodinné právo*. 1. vyd. Praha: Grada, 2014, s. 130

⁹⁰ KRÁLÍČKOVÁ, Z., HRUŠÁKOVÁ, M. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655 – 957). Komentář*. I vydání. Praha: C.H. Beck, 2014, s.515

osvojencem, jaký je mezi rodičem a dítětem. Období před osvojením, kdy dítě je již v péči budoucích osvojitelů, má vést ke zjištění, zda se mezi osvojitelem a osvojencem vytvořil takový poměr, jaký je smyslem a cílem osvojení. Během předosvojitelské péče by mezi osvojitelem a osvojencem mělo dojít k vytvoření citových vazeb a vzájemných sympatií. Naopak se však může během každodenního soužití projevit nespokojenost osvojence či osvojitele v důsledku rozdílných povah či nenaplněných očekávání. Takové okolnosti by byly v rozporu s nejlepšími zájmy dítěte a k osvojení by nemohlo dojít.⁹¹

V systému péče před osvojením zákon rozlišuje mezi péčí, na jejímž základě mohou budoucí osvojitelé vykonávat péči poté, kdy oba rodiče dali k osvojení souhlas (péče budoucích osvojitelů dle § 823 OZ) a péčí, která je vykonávána jako předosvojitelská péče v klasickém slova smyslu (péče před osvojením dle § 826 OZ). Zásadním rozdílem je skutečnost, že péče dle § 823 není obligatorní podmínkou osvojení a nenahrazuje péči dle § 826, která je nezbytným předpokladem osvojení.

Ustanovení § 823 OZ upravuje možnost okamžitého předání osvojovaného dítěte do péče budoucích osvojitelů, jež mají zájem převzít dítě do péče ihned po narození. Pravidelně bude okamžitá péče zahájena předáním dítěte do péče budoucích osvojitelů ihned poté, co dali rodiče dítěte souhlas s osvojením. Okamžitou péčí lze zahájit i dříve, souhlasí-li s tím rodiče a umožňuje-li to zdravotní stav dítěte. Rodiče osvojovaného dítěte mají povinnost informovat o předání dítěte orgán sociálně-právní ochrany dětí. Pro péči budoucích osvojitelů dle tohoto ustanovení platí, že se její trvání nezapočítává do doby péče před osvojením. Po tuto dobu mají budoucí osvojitelé pouze povinnost a právo o dítě řádně pečovat a chránit jej. Zastupování dítěte budoucími osvojiteli je omezeno na záležitosti související s okamžitou péčí, kdy je zastupování nezbytně třeba. Budoucím osvojitelům je tedy poskytnut nejmenší možný rozsah povinností a práv souvisejících s obstaráváním záležitostí dítěte. Vyloučeno je rozhodování o významných záležitostech rodičovské odpovědnosti, jakým je např. určení místa bydliště či spravování jmění dítěte. V záležitostech, v nichž zastupování není svěřeno budoucím osvojitelům, zůstává zachováno právo rodičů, resp. zákonných zástupců dítěte za něj jednat. Okamžitá péče tedy spočívá na předpokladu

⁹¹ NOVÁ, H. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek II.* Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, s. 385

spolupráce budoucích osvojitelů a zákonných zástupců dítěte.⁹² Rozhodování o předání dítěte do okamžité péče je svěřeno soudu a teprve pravomocné rozhodnutí soudu o svěřením dítěte do okamžité péče budoucích osvojitelů zakládá práva a povinnost spojené s okamžitou péčí. Před vydáním rozhodnutí je soud povinen provést stejná šetření o vzájemné vhodnosti dítěte a osvojitele, jaká provádí před rozhodnutím o předání dítěte do péče před osvojením.

Souhlas rodiče k předání dítěte nebude podmínkou okamžité péče v situacích, kdy se soudu jeví pravděpodobné, že osvojení bude probíhat bez souhlasu rodičů. Příkladem může být situace, kdy matka dítěte po porodu opustí porodnici, aniž by sdělila totožnost otce a již se jí nepodaří dohledat. Mohlo by se jednat také o situaci, kdy neschopnost rodičů rozpoznat následky svého jednání nebo jej ovládnout je zřejmá již po porodu.

Po uplynutí tří měsíců ode dne, kdy byl rodičem, případně opatrovníkem k tomu ustanoveným dán souhlas k osvojení, dochází ze zákona k pozastavení výkonu práv a povinností plynoucích z rodičovské odpovědnosti. Zároveň soud jmenuje poručníkem osvojovaného dítěte orgán sociálně-právní ochrany dětí, pokud nebyl poručník jmenován již dříve. Tento postup se neužije v případě osvojení manželem rodiče osvojovaného, neboť rodiči, který je manželem osvojitele, nadále náleží výkon rodičovské odpovědnosti v plném rozsahu. Doba tří měsíců odpovídá době, po kterou může být udělený souhlas s osvojením nepodmíněně odvolán.

S uplynutím tří měsíců ode dne, kdy byl souhlas s osvojením dán, je též spojen okamžik, kdy je možno dítě předat osvojiteli do péče před osvojením. O předání nezletilce do péče před osvojením rozhoduje výlučně soud na návrh osvojitele. Svěřením rozhodování o předopční péči do výlučné pravomoci soudů je změnou oproti předchozí právní úpravě a orgány sociálně-právní ochrany dětí mají nadále zastávat funkci především kolizních opatrovníků.⁹³ Před rozhodnutím o předání dítěte osvojiteli do péče před osvojením má soud povinnost provést šetření ohledně vzájemné vhodnosti dítěte a osvojitele. Zákon podává demonstrativní výčet minimálních šetření. Na straně osvojitele bude soud zjišťovat zejména jeho osobnost, zdravotní stav i jeho sociální prostředí, zvláště bydlení a domácnost, jakož i schopnost osvojitele o dítě pečovat a jeho pohnutky

⁹² SEDLÁK, P. *Občanský zákoník II. Rodinné právo. (§655 – 975) Komentář*. 1. vydání. Praha: C.H.Beck, 2014, s.707

⁹³ SEDLÁK, P. *Občanský zákoník II. Rodinné právo. (§655 – 975) Komentář*. 1. vydání. Praha: C.H.Beck, 2014, s. 716

k osvojení. Při šetření zdravotního stavu se předpokládá zjištění jak fyzického, tak duševního stavu osvojitelů a osvojence zahrnující též stanovení další prognózy. Při zkoumání mentálního stavu osvojitele by psychologické vyšetření mělo směřovat k vyloučení duševní poruchy, ale též zohlednit otázky motivace a hodnotové orientace navrhovatelů. Při hodnocení zdravotního stavu musí soud dojít k závěru, že zdravotní stav osvojitele nebude na újmu kvality péče o dítě ve značné míře. U dítěte soud provede šetření zejména se zřetelem na jeho osobnost, zdravotní stav, sociální prostředí, z něhož dítě pochází, jakož i jeho statusová práva. Zdravotní stav dítěte je nutné zjistit proto, aby s ním byli řádně seznámeni osvojitelé a mohli tak zvážit, zda riziko nepříznivého zdravotního stavu dítěte přijmou. U osvojitele i dítěte bude zkoumat též jejich etnické, náboženské a kulturní prostředí. Soud bude posuzovat také dobu, po kterou bylo již dítě v péči osvojitele. Je nutné zjistit, jak předchozí péče probíhala a jaké vztahy se podařilo navázat a zda se nevyskytly nějaké vážné problémy.

Za významný zdroj informací může soudu pro taková zjištění posloužit v případě zprostředkovaných osvojení spisová dokumentace orgánu sociálně právní ochrany dětí vedená dle § 21 ZSPO, jež by měla o evidovaných žadatelích a dětech obsahovat jejich osobní údaje, údaje o sociálních poměrech a též zprávu o zdravotním stavu.⁹⁴ Na soudu pak bude, aby se s těmito výsledky šetření seznámil, zjistil jejich aktuálnost a případně šetření doplnil.

Chce-li dítě osvojit jen jeden z manželů, je na soudu zjistit, z jakého důvodu se druhý manžel k návrhu nepřipojil a zda tyto důvody nejsou v rozporu s nejlepšími zájmy dítěte, a tak na překážku osvojení.

Rozhodnutí soudu o svěřeni dítěte do péče před osvojením není nutné tam, kde bylo dítě již dříve předáno do péče osvojitele, neboť v takových případech dochází ze zákona k automatické konverzi na péči před osvojením. Z časového hlediska nemůže dojít k automatické přeměně předcházející péče na péči před osvojením dříve, než může být dítě svěřeno do péče před osvojením, tedy ne před uplynutím tří měsíců ode dne, kdy byl dán souhlas k osvojení.

Během péče před osvojením má osvojitel povinnost pečovat o dítě na vlastní náklady. Jeho povinností je tedy zajistit dítěti bydlení, stravu, oblečení a nést jiné další náklady vznikající péčí o něj. Rozsah práv a povinností osvojitele vůči dítěti po dobu předopční péče je vymezen stejně jako rozsah práv

⁹⁴ SEDLÁK, P. *Občanský zákoník II. Rodinné právo. (§655 – 975) Komentář*. 1. vydání. Praha: C.H.Beck, 2014, s. 719

a povinností osoby, do jejíž péče je dítě svěřeno do svěřenectví dle § 953 až 957 OZ. Dle těchto ustanovení má být rozsah povinnosti a práva pečující osoby vymezen soudem, jinak se přiměřeně použijí ustanovení o pěstounství.

Doba trvání preadopční péče již není na rozdíl od předchozí právní úpravy stanovena pouze výslovným časovým vymezením. Péče osvojitele o dítě před osvojením trvá po dobu přiměřenou pro přesvědčivé zjištění, že se mezi osvojitelem a dítětem vytvořil takový poměr, jaký je smyslem a cílem osvojení. Zákon stanovuje jako minimální dobu, po kterou předosvojitelská péče musí trvat vždy, šest měsíců. Všem zúčastněným by měl být dán dostatečný prostor k nalezení potřebné a odpovídající kvality pouta, k projevení citu, ke zjištění, zda je všechno v pořádku atd.⁹⁵

Šestiměsíční minimální doba trvání preadopční péče se mi jeví jako příliš dlouhá. Mám za to, že i během kratší doby lze ověřit fungování vztahu dítěte a osvojitele, obzvláště pak pokud dítě bylo ve faktické péči osvojitelů již dříve. Nadbytečná se šestiměsíční doba může jevit v případech osvojení manželem rodiče, kdy je mezi osvojitelem a osvojencem již dávno vytvořen takový vztah jaký je mezi rodiči a dětmi. V tomto směru bych považovala za vhodnější, aby stanovení délky trvání preadopční péče bylo ponecháno na úvaze soudu v závislosti na individuálních okolnostech případu.

⁹⁵ Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012, občanský zákoník, konsolidovaná verze, ze dne 3. 2. 2012 [online]. 2012 [cit. 2. 11. 2014]. s. 207. Dostupné z: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/fileadmin/Duvodova-zprava-NOZ-konsolidovana-verze.pdf>

5. Právní následky vzniku osvojení

5.1. Následky v rodinněprávních vztazích

Jak již bylo uvedeno v kapitole o družích osvojení, jedná se při osvojení nezletilého o osvojení úplné. To znamená, že mezi osvojencem a jeho původní rodinou dochází k zániku příbuzenského poměru a též práv a povinností z tohoto poměru vyplývajících. Stejně zanikají tato práva a povinnosti též opatrovníkovi či poručníkovi jmenovaného za rodiče k jejich výkonu. Tento následek osvojení se však nedotýká příbuzenského poměru k rodiči v případě osvojení manželem tohoto rodiče. Zachování příbuzenského poměru k rodiči, který je manželem osvojitele a jeho příbuzným odpovídá zájmu dítěte a smyslu osvojení.⁹⁶ Zánik vztahů osvojence k původní rodině nedílně souvisí se vznikem nových vztahů k osvojitelům. Důsledkem osvojení je vznik příbuzenského poměru mezi osvojencem a osvojitelem spolu s právními následky z tohoto poměru plynoucích. V případě společného osvojení manžely se příbuzenský poměr zakládá k oběma manželům a osvojenec má postavení společného dítěte manželů, tedy jako by se narodil z manželského svazku. Postavení společného dítěte bude mít též osvojenec, dochází-li k osvojení manželem rodiče osvojence. Na nezletilé dítě v právním postavení společného dítěte se vztahuje i úprava vypořádání poměrů k nezletilým dětem v případě rozvodu manželství.⁹⁷ Jednou ze skupin práv a povinností, jež jsou následkem vzniklého příbuzenského poměru mezi osvojitelem a osvojencem, jsou práva a povinnosti vyplývající z rodičovské odpovědnosti. Rozsah rodičovské odpovědnosti je totožný, jako když rodičovská odpovědnost vznikne na základě biologického rodičovství. Osvojitelům tak vznikají práva a povinnosti spočívající v péči o dítě zahrnující především péči o jeho zdraví, jeho tělesný, rozumový a mravní vývoj, v ochraně dítěte, v udržování osobního styku s dítětem, v zajištění jeho výchovy a vzdělání, v určení místa jeho bydliště, v zastupování dítěte a spravování jeho jmění. Také osvojenci plynou z příbuzenského vztahu s osvojitelem práva a povinnosti. Osvojenci vzniká povinnost dbát osvojitelů, a dokud se osvojenec nestane svéprávným, je povinen se podřídit výchovným opatřením osvojitelů. Mimo rodičovskou odpovědnost ovšem příbuzenský poměr zakládá další práva a povinnosti, jako je vyživovací povinnost, dědické vztahy a některé další statusové otázky.

⁹⁶ SEDLÁK, P. *Občanský zákoník II. Rodinné právo. (§655 – 975) Komentář*. 1. vydání. Praha: C.H.Beck, 2014, s. 738

⁹⁷ SEDLÁK, P. *Občanský zákoník II. Rodinné právo. (§655 – 975) Komentář*. 1. vydání. Praha: C.H.Beck, 2014, s. 736

Zákon pamatuje také na situaci, kdy bude osvojováno dítě, které je již samo rodičem a stanovuje, že se účinky osvojení vztahují rovněž na dítě osvojence. Situace předpokládaná zákonem bude jistě velmi ojedinělá, avšak nelze ji především u starších osvojenců zcela vyloučit. Je-li smyslem osvojení vytvořit vazby odpovídající skutečným rodinným vztahům, je jen správné a logické, že se osvojení vztahuje také na další generaci a vznikají tak vztahy odpovídající vztahům mezi biologickými prarodiči a jejich vnoučaty.

Účel vytvoření právní rodiny osvojením se projevuje mimo následky osvojení ve vnitřních vztazích v rodině osvojence a osvojitele též navenek, změnou příjmení osvojence. Pokud osvojitel osvojuje sám, ponese osvojované dítě příjmení osvojitele. Jde-li o společné osvojení manžely, má osvojenec příjmení, které bylo určeno pro jejich děti při uzavření manželství. Změna příjmení může být zejména staršími dětmi pojmána zásadně, a proto by se k ní nemělo přistupovat přes nesouhlas dítěte, je-li v takovém stupni rozumového vývoje, že je schopno zvážit důsledky svého přání. V případech, kdy osvojenec starší patnácti let nesouhlasí se změnou svého příjmení, nabízí zákon řešení připojením zvoleného příjmení osvojitele k příjmení osvojovaného dítěte. Toto řešení není sice u nás standardní, ale vyhovuje našemu pojmání osvojení i tvorby příjmení. Osvojenci samozřejmě poté, co dosáhne zletilosti, nic nebrání, aby své příjmení změnil podle obecných předpisů.⁹⁸

Dle ZOM, lze v souvislosti s osvojením změnit i křestní jméno dítěte. Osvojitelé mohou ve lhůtě šesti měsíců od rozhodnutí o osvojení zvolit souhlasným prohlášením učiněným před matričním úřadem osvojovanému dítěti jiné jméno, případně vedle původního jména zvolit ještě jiné jméno. U dítěte staršího patnácti let je změna jména podmíněna jeho souhlasem. Vzhledem k zachování identity a sebeúcty dítěte se však změna křestního jména nedoporučuje u starších dětí, které jsou se svým jménem již ztotožněny. Přínosná může být změna křestního jména pro dítě jedině tehdy, pokud samo dítě není se svým jménem spokojeno a přeje si jej změnit.⁹⁹

Právní následky osvojení obecně nastávají právní mocí rozhodnutí o osvojení. U některých je však okamžik jejich nastoupení stanoven odlišně jako

⁹⁸ Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012, občanský zákoník, konsolidovaná verze, ze dne 3. 2. 2012 [online]. 2012 [cit. 5. 11. 2014]. Dostupné z:

<http://obcanskyzakonik.justice.cz/fileadmin/Duvodova-zprava-NOZ-konsolidovana-verze.pdf>

⁹⁹ NOVOTNÝ, P. a kol. *Nový občanský zákoník. Rodinné právo*. 1. vyd. Praha: Grada, 2014, s.128

např. v případě práva osvojence seznámit se spisovou dokumentací či u informační povinnosti osvojence, o nichž bude pojednáno dále.

5.2. Informační povinnost osvojitele vůči osvojenci

Občanský zákoník zavedl povinnost osvojitele informovat osvojence o skutečnosti, že byl osvojen, jakmile se to bude jevit vhodným. Nejpozději však má být tato povinnost realizována do zahájení školní docházky dítěte. Zásada, že dítě má být o skutečnosti osvojení informováno, vychází z mezinárodních dokumentů, zejména z Úmluvy o právech dítěte, která v čl. 7 zakotvuje právo dítěte znát svůj původ.¹⁰⁰

Za nedodržení této povinnosti zákon nestanovuje žádnou sankci. Je otázkou judikatury, zda bude dítě schopné prokázat újmou, jež mu vznikla v důsledku nedodržení informační povinnosti. Jedná se tedy spíše o morální apel na rodiče, aby se dítě o svém osvojení dozvědělo od nich a v moment, který se jim jeví vzhledem k vývoji dítěte jako nejvhodnější. Zahájení školní docházky bylo stanoveno jako nejzazší termín pro splnění této povinnosti dle doporučení psychologů, kteří posuzují jako méně stresující sdělení takto zásadní informace šetrně v domácím prostředí spíše než v prostředí školním nevhodným oznámením od spolužáka.¹⁰¹ Neochota adoptivních rodičů sdělit dítěti, že není jejich biologickým potomkem a že jej pouze přijali za vlastního, není výjimkou. Osvojitelé se často domnívají, že tajením skutečnosti osvojení chrání vzájemný vztah s osvojencem. Z dosavadních studií a zkušeností však jasně vyplývá, že by osvojené dítě o této skutečnosti mělo být informováno a že pozdější sdělení je vždy problematické.¹⁰² „Čím více byla totiž totožnost dítěte dosavadním vývojem zpracována, utvrzena, vyhraněna, tím obtížněji můžeme do ní začlenit něco tak závažného, jako je zásadní obrat v nazírání na vlastní původ, vlastní rodiče, vlastní dětství.“¹⁰³ Pokud je skutečnost osvojení před dítětem tajena po významně delší dobu a dítě tuto skutečnost později zjistí nevhodným způsobem a ve věku, který je na takové věci zvláště citlivý, tj. v období po jedenáctém roce, má takové

¹⁰⁰ NOVÁ, H. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek II.* Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, s. 407

¹⁰¹ SEDLÁK, P. *Občanský zákoník II. Rodinné právo. (§655 – 975) Komentář.* 1. vydání. Praha: C.H.Beck, 2014, s. 742

¹⁰² MATĚJČEK, Z. *Co řekneme osvojenému dítěti.* Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí, 1982 s.3 - 4

¹⁰³ MATĚJČEK, Z. *Co řekneme osvojenému dítěti.* Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí, 1982 s. 4

zjištění často velmi negativní dopady na vztah k osvojitelům a v některých případech může dojít až k rozpadu rodinného svazku.¹⁰⁴

5.3. Utajení osvojení

Práva dítěte znát svůj původ se též dotýká občanským zákoníkem nově zavedený institut utajení osvojení. Ačkoliv úprava osvojení vychází z celosvětového trendu otevřenosti a potlačení anonymity osvojení, ponechává osobám účastnícím se osvojení (pokrevní rodiče, dítě, osvojitel) možnost navrhnout soudu, aby rozhodl o tom, že osvojení a jeho okolnosti mají být utajeny.¹⁰⁵ K utajení osvojení může dojít jednak na návrh osvojitele či osvojenec, kdy bude soud rozhodovat o utajení osvojení a jeho okolnosti před rodinou původu dítěte. Dále může soud na návrh pokrevního rodiče rozhodnout o utajení jeho identity a souhlasu k osvojení tak, aby osvojitel ani osvojenec nemohli ze spisu zjistit, kdo je biologický rodičem.

Utajení informací o jednotlivých účastnících řízení je problematické vůči právu dítěte znát svůj původ. Proto by soud měl návrhu na utajení osvojení vyhovět pouze v případě, že bude řádně odůvodněn a budou v něm sděleny racionální důvody, pro které má být osvojení a jeho okolnosti utajeny.¹⁰⁶ Důvody, pro které budou osvojitelé či osvojenec navrhnout utajení osvojení před rodinou původu, mohou být například nebezpečná trestná činnost rodiny původu dítěte či velmi špatné vztahy k pokrevním rodičům mající základ v závažných skutečnostech, jako je domácí násilí atd. Na straně pokrevních rodičů může utajení osvojení odůvodňovat např. zájem na tom, aby se o dítěti, které je osvojeno, nedozvěděli členové jejich rodin a nedošlo tak k narušení vlastních rodinných vztahů.¹⁰⁷ Protiváhou soukromoprávních zájmů navrhovatele může být důležitý veřejný zájem. I samotná důvodová zpráva uvádí, že „*Na druhé straně je nicméně třeba připustit, že může existovat veřejný zájem, který může být silnější*

¹⁰⁴ MATĚJČEK, Z. *Co řekneme osvojenému dítěti*. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí, 1982 s. 2

¹⁰⁵ Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012, občanský zákoník, konsolidovaná verze, ze dne 3. 12. 2012 [online]. 2012 [cit. 5. 11. 2014]. s. 208. Dostupné z:

<http://obcanskyzakonik.justice.cz/fileadmin/Duvodova-zprava-NOZ-konsolidovana-verze.pdf>

¹⁰⁶ SEDLÁK, P. *Občanský zákoník II. Rodinné právo. (§655 – 975) Komentář*. 1. vydání. Praha: C.H.Beck, 2014, s.744

¹⁰⁷ NOVÁ., H. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek II*. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, s. 409

než zájem osob v daném osvojení zúčastněných (srov. zápisy ve veřejných knihách či registrech, počínaje katastrem nemovitostí).“¹⁰⁸

Pokud soud návrhu na utajení osvojení vyhoví, bude důsledkem dle ZZŘS neveřejnost jednání. Soud činí i další vhodná opatření k utajení osvojení, např. neumožní nahlédnout do spisu ve věcech osvojení, zabezpečí, aby nebyli účastníci předvoláni k jednání tak, aby mohlo dojít k osobnímu kontaktu mezi nimi apod.¹⁰⁹ Dalším důsledkem rozhodnutí o utajení osvojení je potřeba anonymizace údajů utajených osob v rozhodnutí o osvojení. V souvislosti s tím se ovšem utajení osvojení dostává do problematického vztahu k veřejnoprávním předpisům, v kterých bude důsledkem osvojení potřeba učinit změny. K tomu důvodová zpráva zdůrazňuje, „že je třeba zajistit soulad mezi matričními, katastrálními zápisy na straně jedné a předpisy o ochraně osobních údajů na straně druhé.“¹¹⁰

Zákon předpokládá i možnost, kdy přestože byly osvojení a jeho okolnosti nebo pokrevní rodič a jeho souhlas k osvojení utajeny, nastane situace vyžadující jejich odtajnění. O odtajnění osvojení může soud a to i bez návrhu rozhodnout, vyžaduje-li to velmi závažná situace ohrožující osvojené dítě na životě nebo na zdraví.

Nabytím svéprávnosti vzniká osvojenci právo seznámit se s obsahem spisu, který byl veden v řízení o jeho osvojení. Svěprávnost podmiňuje právo na seznámení se se spisem proto, že porozumění důvodům, pro které bylo osvojení utajeno, vyžaduje určitý stupeň psychického vývoje dítěte.¹¹¹

5.4. Dohled nad úspěšností osvojení

Dalším institutem, jež do našeho právního řádu zavedl občanský zákoník, je dohled nad úspěšností osvojení, který, jak uvádí důvodová zpráva, není ve světě ničím mimořádným a standardním je i v mezinárodním osvojení. Ve vztahu k mezinárodnímu osvojení lze uvést, že Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí ve své praxi využívá zprávy o umístění dítěte v péči osvojitelů. Jejich smyslem je zjišťování průběhu péče před osvojením, kdy bylo dítě, které je stále českým

¹⁰⁸ Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012, občanský zákoník, konsolidovaná verze, ze dne 3. 2. 2012 [online]. 2012 [cit. 2. 11. 2014]. s. 209. Dostupné z:

<http://obcanskyzakonik.justice.cz/fileadmin/Duvodova-zprava-NOZ-konsolidovana-verze.pdf>

¹⁰⁹ Důvodová zpráva k zákonu č. 292/2013, o zvláštních řízeních soudních, ze dne 27. 2. 2013 [online]. 2013 [cit. 17. 2. 2015]. s. 77. Dostupné z:

<http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=6&CT=931&CT1=0>.

¹¹⁰ Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012, občanský zákoník, konsolidovaná verze, ze dne 3. 2. 2012 [online]. 2012 [cit. 5. 11. 2014]. s. 209. Dostupné z:

<http://obcanskyzakonik.justice.cz/fileadmin/Duvodova-zprava-NOZ-konsolidovana-verze.pdf>

¹¹¹ SEDLÁK, P. *Občanský zákoník II. Rodinné právo. (§655 – 975) Komentář*. 1. vydání. Praha: C.H.Beck, 2014, s.747

státním občanem, umístěno rozhodnutím soudu do předosvojitelské péče osvojitelům s cizí státní příslušností. V případě negativního vývoje této péče umožňují zprávy Úřadu přijmout náležitá opatření k nápravě situace. Institut dohledu nad úspěšností osvojení je oproti zprávám o předosvojitelské péči zaměřen na dohled nad již dokončeným osvojením. Jeho smyslem rozhodně není pokračování v péči před osvojením po rozhodnutí o osvojení. Soud o osvojení rozhodne, až skutečně dojde k přesvědčení, že byly mezi osvojencem a osvojitelem vytvořeny základy vztahu jako mezi dítětem a rodičem. Pokud základy takového vztahu během péče před osvojením nevznikly, nemůže být splnění této podmínky osvojení nahrazeno uložením dohledu nad osvojením. Důvodová zpráva též zdůrazňuje, že dohled rozhodně nemá charakter sankčního prostředku. „*Jde skutečně jen a jen o to, aby to, o čem soud rozhodl, neboť nabyl přesvědčení, že to bude dítěti ku prospěchu, skutečně dítěti ku prospěchu bylo.*“¹¹²

Dohled nad úspěšností osvojení je formulován fakultativně. Náleží soudu, aby podle svých poznatků vzešlých z konkrétního řízení, sám rozpoznal, kdy je dohled žádoucí. Typicky tomu tak bude při osvojení, kdy se mezi osvojencem a osvojitelem dosud nevytvořil vztah jako mezi dítětem a rodičem, ale pouze základy takového vztahu a zároveň během péče před osvojením vznikly problémy, v jejichž důsledku došlo např. k prodloužení péče před osvojením. Dalšími situacemi vhodnými pro dohled nad úspěšností osvojení mohou být osvojení dětí se zvláštními potřebami, u nichž je možno přepokládat potřebu zvýšené péče v budoucnu.¹¹³

O dohledu rozhoduje dle § 435 ZŘS soud rozsudkem. V rozhodnutí zároveň určí dobu dohledu. V tomto směru zákon žádné hranice nevynezuje, pouze stanovuje, že dohled se nařizuje na dobu nezbytně nutnou.

Dle zákona je dohled vykonáván zpravidla prostřednictvím orgánu sociálně-právní ochrany dětí. Jedná se však spíše o doporučení a soud tak může dle své úvahy vykonávat dohled i jiným způsobem, např. spoluprací s školními a jinými vzdělávacími organizacemi.¹¹⁴

Bez ohledu na to, zda je dohled nad úspěšností osvojení nařízen, poskytne orgán sociálně-právní ochrany dětí osvojitelům poradenství a služby

¹¹² Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012, občanský zákoník, konsolidovaná verze, ze dne 3. 2. 2012 [online]. 2012 [cit. 7. 11. 2014]. s. 209. Dostupné z:

<http://obcanskyzakonik.justice.cz/fileadmin/Duvodova-zprava-NOZ-konsolidovana-verze.pdf>

¹¹³ SEDLÁK, P. *Občanský zákoník II. Rodinné právo. (§655 – 975) Komentář*. 1. vydání. Praha: C.H.Beck, 2014, s. 750

¹¹⁴ NOVÁ, H. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek II*. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, s. 414

spojené s péčí o osvojence. Úkolem OSPOD je i po rozhodnutí o osvojení nadále spolupracovat s rodinou a poskytnout jí odbornou pomoc při řešení výchovných či jiných problémů souvisejících s péčí o dítě. Obecná forma poradenské činnosti orgánu sociálně-právní ochrany dětí je upravena v § 10 až 12 ZOSPOD.

Zákon nedává soudu žádná oprávnění aktivně zužitkovat poznatky dohledu např. tím, že by soud mohl na základě výsledků dohledu zahájit řízení o zrušení osvojení z moci úřední. Dohled nad úspěšností osvojení je tak skutečně pouze pomocným institutem a má být uskutečňován zejména proto, aby tam, kde je třeba osvojiteli a osvojenci poskytnout radu nebo pomoc, se tak stalo operativně a řádně. Poznatky OSPOD mohou být jedním z podkladů pro rozhodnutí o zrušení osvojení, pouze pokud by dal návrh na zrušení osvojení osvojitelem či osvojencem.¹¹⁵

5.5. Zrušení osvojení a jeho následky

Během společného soužití osvojence a osvojitele mohou nastat situace, v jejichž důsledku se vzájemné vztahy tak vážně zkomplikují, že osvojení již neplní svůj účel a na jeho dalším trvání již není zájem. Zákon proto poskytuje možnost osvojení zrušit, jsou-li pro to závažné důvody. Stejně jako předešlá právní úprava, také občanský zákoník neobsahuje ani demonstrativní výčet závažných důvodů pro zrušení osvojení a ponechává jejich výklad na soudu. Závěry soudní praxe k předešlé právní úpravě jsou ohledně důvodů pro zrušení osvojení obecně přenositelné i pro aktuální právní úpravu.¹¹⁶ Za důležitý důvod ke zrušení osvojení je soudy považováno např. vážné a trvalé narušení citového vztahu mezi osvojencem a osvojitelem, které je zpravidla provázáno stavem vylučujícím možnost dalšího příznivého výchovného působení osvojitele na osvojence, vznik trvalé duševní poruchy vzniklé na straně osvojence či osvojitele. Důležitým důvodem je rovněž hrubé zanedbávání, či dokonce zneužívání práv a povinností, které tvoří součást rodičovské odpovědnosti ze strany osvojitele. Jako další důvod pro zrušení osvojení uvádí soudní praxe závažné závadné chování osvojence vůči osobě osvojitele, resp. vůči blízkým členům rodiny (např. osvojenec se vůči osvojiteli dopustil úmyslného trestného činu), nebo projevené jiným způsobem (např. z nezletilého se stal nebezpečný pachatel), takže za těchto okolností nelze

¹¹⁵ SVOBODA, K. *Rodičovství, osvojení a výživné dětí po rekonstrukci soukromého práva*. Vyd. 1. Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 83

¹¹⁶ SEDLÁK, P. *Občanský zákoník II. Rodinné právo. (§655 – 975) Komentář*. 1. vydání. Praha: C.H.Beck, 2014, s. 753

spravedlivě žádat ani na osvojiteli, aby v osvojeném poměru nadále setrval.¹¹⁷ Naopak soudní praxe jako důležitý důvod pro zrušení osvojení neuznává bez dalšího rozvod manželství osvojitelů, popř. manželství osvojitele s rodičem osvojence. Důležitost důvodu pro zrušení osvojení je vždy potřeba posuzovat z hlediska zájmu osvojence a společnosti. V těchto případech je nutno zjistit, zda osvojení i přes rozvod osvojitelů plní i nadále svůj účel. Dojde-li soud k závěru, že vzájemný citový vztah osvojence a osvojitele trvá i po rozvodu manželství osvojitelů, zejména, že osvojitel chce i nadále pečovat o další duševní a tělesný rozvoj nezletilého, nelze pouze v rozvodu manželství shledávat důvod pro zrušení osvojení.¹¹⁸ V případě společného osvojení je dle závěrů judikatury možné zrušit osvojení i pouze ve vztahu k jednomu z osvojitelů.¹¹⁹

Možnost osvojení zrušit je však časově limitována uplynutím tří let od rozhodnutí o osvojení. Jak již bylo zmíněno výše, občanský zákoník fakticky upustil od koncepce stupňů osvojení, kdy osvojením prvního stupně se rozumělo osvojení zrušitelné, které mohlo být na základě návrhu a soudním rozhodnutím změněno na osvojení nezrušitelné, tedy osvojení druhého stupně. Občanský zákoník považuje za ideální osvojení v jeho nezrušitelné podobě, proto po třech letech od rozhodnutí o osvojení dochází k automatické konverzi osvojení zrušitelného na osvojení nezrušitelné. Možnost zrušit osvojení je tedy časově limitována uplynutím tří let od rozhodnutí o osvojení a poté bez ohledu na události, jež v budoucnu nastanou, osvojení zrušit nelze. Je otázkou, zda bylo zavedení automatické konverze na nezrušitelné osvojení do našeho právního řádu správným krokem. Neměl by o takto závažné statusové otázce rozhodovat soud na základě řádného soudního přezkoumání důkazů s možností uplatnění práv, které spravedlivý proces poskytuje? Automatickou konverzí dítě ztrácí možnost podat návrh na zrušení osvojení, protože v době, kdy k automatické konverzi dochází, není zpravidla vzhledem k nízkému věku schopno svou situaci posoudit. Proti časové limitaci možnosti zrušení osvojení lze argumentovat též faktem, že k situacím, jež jsou závažným důvodem pro zrušení osvojení, může dojít i kdykoliv po uplynutí tří let od rozhodnutí o osvojení. Je potom v zájmu osvojence konzervovat vztah, který již fakticky neexistuje a neslouží účelu, pro který byl

¹¹⁷ ŠVESTKA, J. *Zákon o rodině. Zákon o registrovaném partnerství. Komentář*. 4 vyd. Praha: C.H.Beck, 2009, s. 361

¹¹⁸ Usnesení pléna Nejvyššího soudu ČSSR k rozboru a zhodnocení praxe soudů při rozhodování o osvojení ze dne 23. června 1967, Pls. 5/67 [R VII/1967 civ.]

¹¹⁹ Stanovisko občanskoprávního kolegia Nejvyššího soudu České socialistické republiky z 15. 12. 1983, Clpj 64/83 [R 24/1984 civ.]

založen? Naopak pro nezrušitelnost osvojení hovoří, že jestliže se řádně poučení osvojitelé dobrovolně rozhodli přijmout cizí dítě za své, jejich postavení je stejné jako postavení přirozených rodičů, kteří se také nemohou vzdát svého rodičovství.¹²⁰ Mám za to, že zákon by neměl právo osvojeného dítěte podat návrh na zrušení osvojení pro důležité důvody omezovat lhůtou tři let. Vhodnější by se mi jevílo například ustanovení, jež by možnost zrušení osvojení na návrh osvojeného dítěte omezovalo např. tak, že návrh na zrušení osvojení musí být podán nejpozději do tří let od dovršení zletilosti. Na straně osvojitelů pak nemožnost podat návrh na zrušení osvojení po uplynutí tří let od rozhodnutí o osvojení shledávám vhodnou. Zrušení osvojení na návrh osvojitele by však mělo být podmíněno souladem se zájmy dítěte.

Prolomení stanovené časové hranice zákon umožňuje pouze v případě rozporu osvojení se zákonem. Z procesního hlediska je návrh na zrušení osvojení pro rozpor se zákonem mimořádným opravným prostředkem *sui generis*. Vzhledem k tomu, že tento mimořádný opravný prostředek není nijak časově limitován a ani nestanovuje, že by mělo jít o rozpor se zákonem zcela zásadní, představuje podstatný zásah do právní jistoty účastníků řízení osvojení.¹²¹

Aktivně legitimováni k podání návrhu na zrušení osvojení jsou pouze osvojitel a osvojenec (v případě nezletilého osvojence jeho zastupující opatrovník). Podá-li návrh jeden z nich, může se k návrhu druhý připojit. Ostatní procesní otázky jsou upraveny v zákoně o zvláštních řízeních soudních. O zrušení osvojení musí vždy rozhodnout soud, dohoda o zrušení osvojení mezi osvojitelem a osvojencem je vyloučena.

V důsledku zrušení osvojení zaniká poměr mezi osvojitelem a osvojencem jím vzniklý spolu s právy a povinnostmi z tohoto poměru plynoucími. Současně se obnovuje předchozí příbuzenský poměr mezi dítětem a jeho biologickými rodiči spolu s vzájemnými právy a povinnostmi. Tento právní poměr se obnovuje ve stavu, jaký zde byl před pozastavením výkonu rodičovské odpovědnosti. Pokud byl výkon rodičovské odpovědnosti před tímto okamžikem omezen, bude omezení platit i po zrušení osvojení. Jestliže se rodičovská odpovědnost neobnoví v plném rozsahu, musí soud rozhodnout také o úpravě poměrů k nezletilému dítěti,

¹²⁰ KRÁLÍČKOVÁ, Z. Anonymita osvojení versus právo dítěte znát svůj původ. 1. vyd. In *Náhradní rodinná péče - představy a skutečnost (Realita a východiska v ČR)*. 1. vydání. Praha: Univerzita Karlova, 2009. s. 35 - 46

¹²¹ SVOBODA, K. *Rodičovství, osvojení a výživné dětí po rekodifikaci soukromého práva*. Vyd. 1. Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 84

zejména mu jmenovat poručníka. Pokud budou poměry dítěte upraveny tak, že si biologičtí rodiče dítě nepřevzou zpět od své péče, bude nutné, aby do budoucna upravil poměry dítěte soud.¹²²

V důsledku zrušení osvojení dochází také k obnovení původního příjmení osvojence, pokud se sám osvojenec nerozhodne pro ponechání si stávajícího příjmení. Zrušení osvojení má vždy účinky jen pro futuro, a tak nejsou zrušením osvojení dotčena majetková práva a povinnosti vzniklé před tím, než ke zrušení došlo. Nezanikají tedy např. nároky na vyplacení jednotlivých v minulosti neuhrazených plateb výživného, ale vyživovací povinnost jako taková zaniká.¹²³

5.6. Opětné osvojení osvojence

V případě zrušitelného osvojení zákon umožňuje v taxativně vyjmenovaných případech opětné osvojení osvojence neboli tzv. readopci. Opětně osvojit lze tehdy, bylo-li dřívější osvojení zrušeno. Dále je readopce umožněna v případě, kdy dítě bylo společně osvojeno manžely, z nich jeden zemře a pozůstalý manžel se znovu provdá či ožení. Pokud si nový manžel osvojitele rovněž přeje osvojit osvojence, stane se osvojitelem vedle svého manžela. Poslední důvod k readopci nastává v situaci, kde zemřou oba společní osvojitelé či osoba, která byla jediným osvojitelem.

V případě osvojení nezrušitelného není možnost readopce vázána na vymezené důvody. *„Rozhodnutím o tom, že osvojení je nezrušitelné, nastává stav, který je plně srovnatelný se stavem rodičovským. Proto není důvod omezovat nějak možnosti případného opětného osvojení.“*¹²⁴

¹²² SEDLÁK, P. *Občanský zákoník II. Rodinné právo. (§655 – 975) Komentář*. 1. vydání. Praha: C.H.Beck, 2014., s.756

¹²³ NOVOTNÝ, P. a kol. *Nový občanský zákoník. Rodinné právo*. 1. vyd. Praha: Grada, 2014, s.114

¹²⁴ Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012, občanský zákoník, konsolidovaná verze, ze dne 3. 2. 2012 [online]. 2012 [cit. 5. 2. 2015]. s. 210. Dostupné z: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/fileadmin/Duvodova-zprava-NOZ-konsolidovana-verze.pdf>

6. Řízení ve věcech osvojení

Procesní úprava osvojení je obsažena v zákoně č.292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních. Systematicky je procesní úprava osvojení zařazena v části druhé hlavě V. oddílu 4 nazvaném řízení ve věcech osvojení. Oddíl 4 se v návaznosti na úpravu v občanském zákoníku dále dělí na dva pododdíly, a to řízení ve věcech osvojení nezletilého a řízení ve věcech osvojení zletilého.

6.1. Řízení ve věcech osvojení nezletilého

V úvodním ustanovení § 427 ZŘS jsou demonstrativním výčtem uvedena jednotlivá dílčí řízení, která zákon pokládá za „věci osvojení“.¹²⁵ Ve věcech osvojení soud zejména:

- a) přijímá prohlášení o udělení souhlasu k osvojení,
- b) rozhoduje o předání dítěte do péče před osvojením,
- c) rozhoduje o určení, zda je třeba souhlasu rodičů k osvojení,
- d) rozhoduje o návrhu rodičů, kteří dali souhlas s osvojením, na vydání dítěte,
- e) rozhoduje o osvojení,
- f) rozhoduje o utajení osvojení,
- g) rozhoduje o nařízení dohledu nad úspěšností osvojení.

Tento výslovný výčet řízení by mohl vzbuzovat dojem, že se proces osvojení rozpadá do řady vzájemně nezávislých a nepropojených řízení. To by znamenalo, že by každé jednotlivé řízení muselo být zahajováno na návrh a bylo by nutné provádět v každém dílčím řízení samostatné dokazování bez toho, aby soud mohl čerpat z důkazních prostředků provedených dříve v jiném dílčím řízení.¹²⁶ Tímto způsobem však nelze ustanovení § 427 ZŘS vykládat. To, že konkrétní řízení konané v rámci procesu osvojení je výslovně uvedeno v demonstrativním seznamu řízení, samo o sobě neznámá, že jsou tato řízení konána mimo rámec vlastního řízení o osvojení. Tak je to tomu pouze v případě, stanoví-li to výslovně zákon. Takto je dle § 821 OZ z uceleného procesu osvojení vyčleněno řízení o tom, je-li nebo není-li k osvojení třeba souhlasu rodiče. Dílčí řízení je taktéž nutno konat mimo rámec vlastního řízení o osvojení, pokud je vlastní řízení již pravomocně skončeno. Tak je to tomu např. pokud soud po

¹²⁵ SVOBODA, K. *Zákon o zvláštních řízeních soudních. Komentář*. 1. vydání. Praha: C.H. Beck, 2015, s. 810

právní moci rozhodnutí o osvojení rozhoduje o nařízení dohledu nad úspěšností osvojení nebo o odtajnění utajeného osvojení.¹²⁷

Mimo řízení vyčtené v § 427 ZŘS rozhoduje soud, který vlastní řízení o osvojení vede, také o jiných věcech nezbytných pro zdárné dokončení procesu osvojení. Tak např. rozhoduje o ustanovení opatrovníků, kteří jsou oprávněni vyjádřit postoj k osvojení za dítě či za manžela osvojitele nebo opatrovníka oprávněného udělit souhlas k osvojení za rodiče. Ačkoliv je vlastní řízení o osvojení zahajováno na návrh, rozhoduje soud v rámci tohoto řízení o ustanovení opatrovníka oprávněného vyjádřit za konkrétní osobu souhlas s osvojením z úřední povinnosti, jakmile jsou pro takové rozhodnutí splněny zákonné podmínky. Je tomu tak proto, že bez ustanovení opatrovníka a zjištění jeho postoje k osvojení nelze v procesu dále pokračovat.¹²⁸

Věcně příslušný je v řízení o osvojení okresní soud. Místně příslušný je obecný soud osvojence se dvěma výjimkami. První výjimka platí pro řízení o předání dítěte do péče před osvojením do ciziny, pro které je místně příslušný soud, v jehož obvodu je Úřad pro mezinárodní ochranu dětí. Bude se tedy jednat o Městský soud v Brně. Druhou výjimkou je povinnost kteréhokoliv okresního soudu sepsat prohlášení rodiče, že dává souhlas k osvojení a postoupit toto prohlášení soudu příslušnému, který vede řízení ve věcech osvojení k osvojení, k jehož osvojení byl souhlas udělen.

V řízení ve věcech osvojení obecně platí návrhový princip. I bez návrhu může soud rozhodnout o odtajnění utajeného osvojení a jeho okolností či pokrevního rodiče a jeho souhlasu k osvojení. Může tak však učinit pouze v případě, že je odtajnění nezbytné vzhledem k velmi závažné situaci ohrožující zdraví osvojeného dítěte. Dále může soud i bez návrhu nařídit na dobu nezbytně nutnou dohled nad osvojením, pokud to je důvodné vzhledem k okolnostem.

Účastníkem řízení je ve věcech osvojení osvojenec, jeho zákonný zástupce a, nejde-li o rozhodnutí o tom, zda je třeba souhlasu rodičů k osvojení, také budoucí osvojitel. Nestanoví-li zákon jinak, jsou účastníky také rodiče osvojence. Specificky je účastníkem řízení také manžel osvojitele, a to pokud je k osvojení potřeba jeho souhlasu. Zákon zdůrazňuje, že nezletilý rodič starší 16 let má v řízení plnou procesní způsobilost, což je významné v souvislosti s § 811 OZ, který

¹²⁷ SVOBODA, K.. *Rodičovství, Osvojení a výživné dětí po rekonstrukci soukromého práva*. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014. s. 78 - 79

¹²⁸ SVOBODA, K. *Zákon o zvláštních řízeních soudních. Komentář*. 1. vydání. Praha: C.H. Beck, 2015, s. 812

zakotvuje, že souhlasu rodiče k osvojení je potřeba i pokud nenabyl plné svéprávnosti.

Účastenství rodiče osvojence se ZŘS věnuje podrobněji, když v § 431 stanovuje výjimky, při jejichž naplnění rodič osvojence není nebo přestává být účastníkem řízení o osvojení. Rodič osvojence není účastníkem, pokud byl zbaven rodičovské odpovědnosti a současně práva dát souhlas k osvojení, dále pokud jeho svéprávnost byla ve věci udělení souhlasu k osvojení omezena, nebo udělil-li souhlas k osvojení před podáním návrhu na osvojení. Rodič osvojence přestává být účastníkem dnem, kdy rozhodnutí o tom, že k osvojení není třeba jeho souhlasu, nabude právní moci. Pokud nastanou okolnosti vylučující účastenství rodiče, nejedná soud s rodičem v žádné fázi řízení. Avšak vzhledem k tomu, že všechny důvody, které účastenství rodiče vylučují nebo způsobují jeho zánik, mohou v průběhu řízení opět pominout, je soud povinen s rodiči jako s účastníky v zákonem vymezených případech znovu jednat. Soud je povinen s rodičem osvojence opětovně jednat jako s účastníkem v případě, že souhlas k osvojení byl účinně odvolán, bylo změněno rozhodnutí o tom, že není třeba jeho souhlasu k osvojení, bylo změněno nebo zrušeno rozhodnutí o omezení jeho svéprávnosti ve věci udělení souhlasu k osvojení, nebo pokud byla rodiči znovu přiznána rodičovská odpovědnost či alespoň právo dát souhlas k osvojení. V situaci, kdy byl rodičem, který udělil souhlas k osvojením, podán návrh na vydání dítěte, je rodič účastníkem pouze v té části řízení, v níž se rozhoduje o tomto jeho návrhu.

Jiní pokrevní příbuzní osvojence než jeho rodiče nejsou účastníky řízení o osvojení. Z ustanovení § 441 odst. 2 a § 442 ZŘS je však zřejmé, že tzv. blízcí příbuzní osvojence mají jisté procesní prostředky, jimiž mohou ovlivnit výsledek řízení o osvojení tím, že dosáhnou jeho přerušení a zároveň i zahájení paralelního řízení o svěření osvojence do své péče. Zmíněná ustanovení ZŘS musí být vykládána v souladu s § 822 OZ, který se taktéž zabývá právy blízkých příbuzných k osvojení. Také § 831 OZ dopadá na stejnou situaci jako § 441 odst. 2 ZŘS, avšak neřeší ji tak podrobně, když stanovuje, že návrh blízkého příbuzného na svěření osvojovaného dítěte do péče je překážkou, pro kterou nelze o osvojení rozhodnout. § 441 odst. 2 ZŘS stanovuje, že v takové situaci musí soud řízení o osvojení přerušit do doby, než bude o návrhu na svěření do péče rozhodnuto. I na tyto situace dopadá § 822 odst. 1 OZ, podle něhož, pokud k osvojení není třeba souhlasu rodičů, má být návrhu pokrevního příbuzného na svěření osvojence do péče vyhověno, je-li to v souladu se zájmy dítěte a je-li

zjevné, že příbuzný je schopen o dítě pečovat. Při naplnění těchto podmínek soud podle zákona není povinen zkoumat, zda by ke zlepšení poměrů dítěte došlo více osvojením než jeho svěřením do péče příbuzného. Blízký příbuzný je za těchto okolností vůči osvojení zvýhodněn. Nelze však pominout, že smyslem jak řízení o osvojení, tak řízení o svěřením dítěte do péče třetí osoby je zabezpečení zájmu dítěte s přihlédnutím ke všem okolnostem případu, včetně již probíhajícího řízení o osvojení. Proto není možno zcela vyloučit, že namísto svěřením dítěte do péče blízkého příbuzného dojde k jeho osvojení, jestliže příbuzný sice je ochoten a schopen se o dítě postarat, avšak osvojení zabezpečí zájmy dítěte výrazně lépe, např. v situaci, kdy osvojenec trpí závažnou zdravotní poruchou a osvojitel např. z titulu své profese může o něj sám celodenně a odborně pečovat a podstatně tak zlepšit kvalitu jeho života.¹²⁹

Jestliže rodiče dali souhlas s osvojením, § 822 odst. 1 OZ na tyto případy nedopadá a je nutné si vystačit s § 441 odst. 2 ZŘS, podle něhož soud rozhodující o osvojení musí řízení přerušit do doby rozhodnutí o svěřením dítěte do péče blízkého příbuzného. Soud rozhodující o svěřením osvojenec do péče blízkého příbuzného tomuto návrhu vyhoví jen za podmínky dané § 822 odst. 2 OZ, tedy v případě, že svěřením osvojenec do péče blízkého příbuzného je v souladu se zájmy osvojenec a tedy je pro osvojenec přínosnější než osvojení. Blízký příbuzný tedy není ve vztahu k osvojiteli za těchto okolností zvýhodněn, snad jen tím, že o jeho návrhu musí být rozhodnuto dříve než o návrhu na osvojení. Soud rozhodující o svěřením osvojenec do péče blízkého příbuzného proto musí provést důkazy, na jejichž základě bude zřejmé, zda je pro osvojenec výhodnější jeho svěřením příbuznému, nebo naopak osvojení.¹³⁰

Zákonem předpokládaným podnětem blízkého příbuzného osvojenec, v jehož důsledku musí soud řízení o osvojení přerušit, je i prohlášení blízkého příbuzného vůči soudu rozhodujícímu o osvojení o tom, že je ochoten o osvojenec pečovat. Tento postup je navíc podmíněn tím, že se musí jednat o osvojení, k němuž není třeba souhlasu rodičů. Za takové situace soud rozhodující o osvojení zahájí bez návrhu řízení o svěřením osvojenec do péče příbuzného a zároveň přeruší řízení o osvojení. Zde však není blízký příbuzný osvojenec oproti osvojiteli zvýhodněn, neboť § 822 odst. 1 OZ na tyto případy nedopadá. Příbuzný totiž

¹²⁹ SVOBODA, K. Postavení příbuzných osvojenec v novém řízení o osvojení. *Právní rozhledy* 2014, roč. 22, 2014, č.7, s. 251

¹³⁰ tamtéž

nepodal návrh na svěření osvojenec do své péče, ale pouze prohlásil, že je ochoten o osvojenec pečovat. To znamená, že soud rozhodující o tom, zda osvojenec má být svěřen do péče blízkého příbuzného, zvažuje, zda je takové řešení pro osvojenec výhodnější než osvojení, a i v tomto směru musí provádět dokazování. Pokud usoudí, že osvojení bude pro osvojenec zřejmě výhodnější, řízení o jeho svěření do péče blízkého příbuzného zastaví.¹³¹

Dalším důvodem, pro který nelze o osvojení rozhodnout a vede k přerušení řízení, je situace, kdy muž tvrdící otcovství k osvojovanému dítěti, podá návrh na určení otcovství. Soud v takové situaci přeruší řízení o osvojení do doby, než bude o návrhu na určení otcovství rozhodnuto. V případě, že bude návrhu na určení otcovství vyhověno, závisí na otci, zda bude s osvojením dítěte souhlasit nebo bude chtít dítě vychovávat sám. Nedá-li souhlas s osvojením, řízení o osvojení se zastaví. Pokud návrhu domnělého otce nebude vyhověno, soud bude v řízení o osvojení pokračovat.¹³²

Nezletilý osvojenec, který není plně svéprávný, je v řízení zastoupen opatrovníkem. Soud zpravidla jmenuje opatrovníkem orgán sociálně-právní ochrany dětí. Z důvodu zamezení kolize zájmů by však opatrovníkem neměl být ten orgán sociálně-právní ochrany dětí, který podal podnět nebo návrh na zahájení řízení. V takovém případě mají účastníci možnost podat soudu návrh na změnu opatrovníka a soud jmenuje jiného opatrovníka.

V návaznosti na hmotněprávní úpravu, jež vymezuje soud jako orgán, který přijímá prohlášení o souhlasu s osvojením, stanovuje ZŘS postup pro přijetí takového prohlášení. ZŘS zdůrazňuje poučovací povinnost soudu a oproti OZ navíc výslovně zmiňuje povinnost soudu poučit rodiče osvojenec také o možnosti udělený souhlas k osvojení odvolat. Prohlásí-li po poučení rodič vůči soudu, že dává souhlas k osvojení, zapíše soud obsah prohlášení do protokolu. Tento protokol rodič následně podepíše. Jak již bylo zmíněno, místně příslušný k sepsání prohlášení je kterýkoliv okresní soud. Prohlášení soud neprodleně postoupí soudu příslušnému, který vede řízení ve věcech osvojení k osvojení, k jehož osvojení byl souhlas udělen. Pokud ve vztahu k nezletilému dosud nebylo zahájeno řízení ve věcech osvojení, založí soud ve věci spis a věc postoupí soudu příslušnému dle pravidel příslušnosti. Ten udělení souhlasu oznámí příslušnému

¹³¹ SVOBODA, K. Postavení příbuzných osvojenec v novém řízení o osvojení. *Právní rozhledy* 2014, roč. 22, 2014, č.7, s. 251

¹³² WIPPLINGEROVÁ, M. *Zvláštní soudní řízení*. 1. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2014, s.169

orgánu sociálně-právní ochrany dětí. Není-li možné příslušnost soudu určit, oznámí soud udělení souhlasu orgánu sociálně-právní ochrany dětí ve svém obvodu. Pro odvolání souhlasu platí obdobný postup jako pro jeho udělení.

ZŘS upravuje také dokazování v řízení ve věcech osvojení. Kromě jiných důkazů má soud povinnost vyslechnout rodiče osvojence, a to i pokud nejsou účastníky. S ohledem na to, že se řízení může rozpadat na několik dílčích řízení, není nezbytné vyslýchat rodiče osvojence v každém z dílčích řízení, ale postačí, pokud budou v průběhu řízení ve věcech osvojení vyslechnuti alespoň jednou.¹³³ Povinnost vyslýchat rodiče osvojence však neplatí, pokud rodič není schopen projevit svou vůli nebo rozpoznat následky svého jednání, pokud je rodič neznámého pobytu, anebo v případech, kdy byl rodič zbaven rodičovské odpovědnosti a současně práva dát souhlas k osvojení, nebo jeho svéprávnost byla ve věci udělení souhlasu k osvojení omezena. Soud má povinnost vyslechnout v řízení také manžela osvojitele.

ZŘS v § 25 odst. 1 stanovuje, že obecnou formou rozhodnutí pro řízení upravená tímto zákonem je usnesení. Výjimky, kdy soud rozhoduje rozsudkem, jsou v řízení ve věcech osvojení stanoveny v § 435 ZŘS pro rozhodnutí o určení, zda je třeba souhlasu rodičů k osvojení, o dohledu a o osvojení. V rozsudku, kterým soud vyslovuje osvojení, bude uvedeno i příjmení, které osvojenec bude mít. To platí také pro rozsudek o zrušení osvojení.

V souladu s hmotněprávní úpravou je v ZŘS upravena tzv. *clausula rebus sic stantibus*, tj. možnost změny rozhodnutí v případě změny poměrů. Pokud má rodič za to, že jeho poměry se změnily natolik, aby rozhodnutí o tom, že není třeba jeho souhlasu k osvojení, bylo zrušeno, má právo podat návrh na zrušení rozhodnutí k soudu. Aby nedocházelo k šikanózním návrhům, je v případě, že byl návrh na zrušení rozhodnutí pravomocně zamítnut, možné návrh podat znovu nejdříve po uplynutí jednoho roku od zamítavého rozhodnutí. Avšak pokud se rozsudek o osvojení stal již pravomocným, rozsudek o tom, že není třeba souhlasu rodičů k osvojení, již zrušit nelze, ani pokud se poměry rodičů skutečně změnily.¹³⁴

¹³³ Důvodová zpráva k zákonu č. 292/2013, o zvláštních řízeních soudních, ze dne 27. 2. 2013 [online]. 2013 [cit. 17. 2. 2015]. s. 76. Dostupné z: <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=6&CT=931&CT1=0>.

¹³⁴ tamtéž

6.2. Řízení ve věcech osvojení zletilého

Pro řízení ve věcech osvojení zletilého platí zjednodušená procesní pravidla. Hmotněprávní úprava osvojení zletilého stanovuje, že se na osvojování zletilého přiměřeně, resp. obdobně užije norem, upravujících režim osvojení nezletilého. Procesní úprava ovšem naopak vychází z předpokladu, že osvojení zletilého je zcela samostatným procesem, a nepředpokládá podpůrné využití procesních ustanovení týkajících osvojení nezletilého. Má-li být procesní právo v souladu s právem hmotným a umožňovat jeho aplikaci bez obtíží, je třeba systematickým výkladem dovodit, že taktéž procesní ustanovení upravující osvojení nezletilého lze subsidiárně využít i v procesu osvojení zletilého tam, kde by opačný přístup znemožnil prosazení hmotného práva. Proto např. není vyloučeno, aby osvojitel zletilého nebo zletilý osvojenec podal návrh na utajení osvojení, jehož důsledkem může být neveřejnost jednání, jak je to umožněno u osvojení nezletilého. Z hmotného práva plyne, že i pro osvojení zletilého, které je obdobou osvojení nezletilého, platí automatické konverze na nezrušitelné osvojení uplynutím tří let od rozhodnutí o osvojení. To znamená, že v době tří let od rozhodnutí o osvojení, mají zřejmě osvojenec i osvojitel právo podat nejen návrh na rozhodnutí o dřívější nezrušitelnosti osvojení, ale i návrh na zrušení osvojení, které se dosud nestalo nezrušitelným. V takových případech je nutno přiměřeně aplikovat nejen ustanovení OZ upravující zrušení osvojení, ale též s nimi související ust. § 435 ZŘS, z něhož plyne, že o zrušení osvojení zletilého soud rozhoduje rozsudkem. Z těchto příkladů, kdy si soud v řízeních o osvojení zletilého nevystačí s aplikací ustanovení upravující řízení ve věcech osvojení zletilého, ale musí využít i hmotněprávních a z nich vycházejících procesních ustanovení upravujících výlučně osvojení nezletilého, plyne, že při osvojení zletilého se podpůrně použijí nejen normy hmotného práva, ale i práva procesního, přestože to ZŘS výslovně nepředpokládá.¹³⁵

Pro řízení je příslušný obecný soud osvojenec a řízení je možné zahájit pouze na návrh a to bez výjimky. Dle § 447 ZŘS musí být z návrhu patrné, že se zletilý osvojenec k návrhu připojil. Pokud tomu tak není, vyzve soud navrhovatele, aby ve lhůtě k tomu stanovené návrh doplnil. Znění § 447 ZŘS je třeba vykládat podle jeho smyslu, jímž je zabránit, aby soud musel věcně projednat návrh na osvojení, pokud už na začátku není zřejmé, že zletilý

¹³⁵ SVOBODA, K. *Řízení o osvojení zletilého*. In: Právní prostor [online] 21. 8. 2014. [cit. 15. 3. 2015] Dostupné z <http://www.pravniprostor.cz/clanky/procesni-pravo/řízení-o-osvojení-zletilého>

osvojenec s osvojením souhlasí. Z toho plyne, že v návrhu na osvojení nebo v listinách k němu připojených, musí být doloženo, že zletilý s návrhem na své osvojení souhlasí a souhlasí též s formou, v níž se má osvojení zletilého uskutečnit. Pokud tomu tak není, vyzve soud navrhovatele k doložení, že osvojenec se k návrhu na osvojení připojuje a stanoví pro to přiměřenou lhůtu. Pokud se zletilý osvojenec v této lhůtě k návrhu nepřipojí, soud musí návrh odmítnout.¹³⁶

Okruh účastníků řízení o osvojení zletilého je vymezen na osvojitele osvojenice a jeho dítě, neboť osvojení zletilého má právní následky pro potomky osvojenice, jen pokud se narodili později, než došlo k osvojení, anebo pokud dali k osvojení souhlas. Pokud je zletilý osvojenec omezen na svéprávnosti, musí být v řízení zastoupen zákonným zástupcem nebo opatrovníkem jmenovaným k tomu účelu soudem. Účastníkem řízení o osvojení zletilého je též manžel osvojitele, pokud je k osvojení potřeba jeho souhlasu. Účastníky však nejsou rodiče osvojenice a příbuzní osvojitele. Přestože rozhodnutí o osvojení může ovlivnit jejich soukromoprávní poměry, nemají ani právo do řízení vstoupit. Ochranu práv těchto osob však musí soud poskytnout tím, že v případě potřeby využije ust. § 846 OZ, které zakazuje osvojit zletilého, pokud by to bylo v rozporu s dobrými mravy, které mohou kromě jiného spočívat také v nepřiměřeném ovlivnění poměrů příbuzných osvojenice a osvojitele. V režimu osvojení zletilého, které je obdobou osvojení nezletilého, navíc nelze zletilého osvojit, bylo-li by to v rozporu s odůvodněným zájmem jeho pokrevních rodičů. Odůvodněný zájem pokrevních rodičů musí mít specifický charakter. Nelze obecně namítat, že biologičtí rodiče mají právo, aby je jejich dítě vždy respektovalo a nezříkalo se jich.¹³⁷

V rámci dokazování má soud v řízení o osvojení zletilého, které je obdobou osvojení nezletilého, povinnost rodiče osvojenice vyslechnout. Výslech soud neprovede, je-li to objektivně nemožné např. pokud rodič není výslechu pro vážnou nemoc schopen nebo je neznámého pobytu. Soud má povinnost vyslechnout také manžela osvojovaného, který taktéž není účastníkem řízení o osvojení zletilého. Manžel musí být vyslechnut mimo jiné k otázce příjmení, neboť změna příjmení osvojovaného je podmíněna jeho souhlasem. Dítě osvojenice je soud povinen vyslechnout, jestliže je vzhledem ke svému věku a

¹³⁶ SVOBODA, K. *Řízení o osvojení zletilého*. In: Právní prostor [online] 21. 8. 2014. [cit. 15. 3. 2015] Dostupné z <http://www.pravniprostor.cz/clanky/procesni-pravo/rizeni-o-osvojeni-zletileho>

¹³⁷ tamtéž

rozumové a volní vyspělosti schopno pochopit podstatu osvojení, utvořit si na osvojení svého rodiče vlastní názor a tento názor vyjádřit.¹³⁸

Ve věci samé rozhoduje soud rozsudkem. Za meritorní rozhodnutí je považováno rozhodnutí o osvojení, případně rozhodnutí o změně příjmení osvojenec. O připojení osvojitelova příjmení k příjmení osvojenec bude soud rozhodovat pouze za splnění podmínek pro to stanovených OZ.

¹³⁸ Důvodová zpráva k zákonu č. 292/2013, o zvláštních řízeních soudních, ze dne 27. 2. 2013 [online]. 2013 [cit. 22. 2. 2015]. s. 78. Dostupné z: <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=6&CT=931&CT1=0>

7. Komparace se zahraniční právní úpravou

V této kapitole provedu komparaci naší hmotněprávní úpravy osvojení s úpravou německou. Jedná se o právní úpravu sousedního státu, která vychází z odlišných historických, společenských a právních kořenů. Srovnání je zaměřeno na postihnutí zásadních odlišností této právní úpravy oproti úpravě naší. Jak ze srovnání vyplyne, dochází vlivem mezinárodních trendů k postupnému stírání rozdílů mezi těmito právními úpravami a lze mezi nimi nalézt mnoho společných rysů. Německá úprava osvojení byla dokonce jedním z inspiračních zdrojů při tvorbě našeho občanského zákoníku.

Rodinné právo je stejně jako u nás zařazeno v německé právní úpravě do uceleného kodexu soukromého práva německého občanského zákoníku (BGB). Úprava osvojení je zařazena v jeho čtvrté knize v ustanoveních § 1741 - § 1772 členěných na úpravu osvojení nezletilých a úpravu osvojení zletilých osob.

7.1. Osvojení nezletilého

Osvojení je dle ust. § 1741 odst. 1 možné jen tehdy, slouží-li blahu dítěte a lze-li očekávat, že vytvoří takový vztah, jaký je mezi rodiči a dětmi. Německá právní úprava tak základní předpoklady osvojení vymezuje velmi obdobně jako úprava česká. Německým občanským zákoníkem užívaný pojem „blaho“ dítěte lze považovat za synonym pojmu „zájem dítěte“, který užívá náš občanský zákoník. Je patrné, že i německá právní úprava ctí právní princip nejlepších zájmů dítěte jako přední hledisko při jakékoli činnosti týkající se dětí, tak jak je zakotven v Úmluvě o právech dítěte a dalších mezinárodních úmluvách. Německá soudní praxe k pojmu blaho dítěte upřesňuje, že osvojení slouží blahu dítěte, pokud se osvojením změní celkově životní podmínky osvojence proti současnému stavu natolik, že lze předpokládat podstatně lepší vývoj osobnosti dítěte.¹³⁹ Blaho dítěte musí soud zkoumat v každém případě zcela individuálně. Může tak dospět k závěru, že osvojení slouží blahu dítěte také tehdy, když bude osvojitelem osamělá osoba. Zřejmě nejzásadnějším rozdílem oproti české právní úpravě osvojení je, že v Německu je umožněno osvojení jedním z registrovaných partnerů. V tomto bodě spatřuji možný zdroj inspirace pro vývoj právní úpravy osvojení u nás. Osoba, která je v registrovaném partnerství, může buď osvojit dítě

¹³⁹ GERHARD, P., HEINTSCHEL-HEINEGG, B., KLEIN, M. *Handbuch des Fachanwalts Familienrecht FA-FamR. 5.*, komplett überarbeite und erweiterte Auflage. München: Luchterhand, 2005, s.263

sama, nebo může osvojit dítě druhého partnera.¹⁴⁰ Dříve bylo registrovaným partnerům umožněno osvojit pouze biologické dítě jejich partnera či partnerky. Spolkový ústavní soud však ve svém rozhodnutí ze dne 19. února 2013 konstatoval, že registrovaným partnerům musí být umožněna též adopce osvojeného dítěte svého partnera. V reakci na toto rozhodnutí přijal Spolkový sněm dne 22. května 2014 zákon o povolení tzv. postupné adopce homosexuálními partnery. Podstatou postupné adopce je tedy možnost registrovaných partnerů adoptovat dítě již osvojené partnerem či partnerkou.¹⁴¹ Německo tak učinilo velký krok na cestě k právní rovnosti registrovaných partnerství. Společné osvojení je však v německé právní úpravě stále umožněno pouze manželům. Osvojitelem může být i jen jeden z manželů, a to v případech tzv. nepravého osvojení, kdy osvojuje dítě svého manžela nebo pokud se druhý manžel nemůže stát osvojitelem pro svoji nesvéprávnost či nedovršení věku 21 let.

Na rozdíl od naší úpravy je v německé úpravě zakotven požadavek minimálního věku osvojitele. Minimální věk osvojitele je stanoven na 25 let, pokud se jedná o individuální osvojení. V případě společného osvojení manžely, musí být jednomu z nich alespoň 25 let a druhému minimálně 21 let. Je-li osvojitelem manžel rodiče, musí dovršit alespoň 21 let (§ 1743 BGB). V tomto směru shledávám vhodnější úpravu naší, která požadavek věku vymezuje přeměřeným věkovým rozdílem, zpravidla ne menším než 16 let, přičemž výjimečně může být i menší, je-li to v souladu se zájmy dítěte. Mám za to, že vždy se mohou objevit případy, kdy je zákonem ponechaná možnost úvahy soudu vhodnější než striktně stanovená věková hranice.

Německá právní úprava taktéž vyžaduje, aby dříve než bude o osvojení rozhodnuto, bylo osvojované dítě po zkušební dobu v péči budoucího osvojitele. BGB však na rozdíl od české úpravy preadopční péče nestanovuje nijak minimální dobu, po kterou by měla tato péče trvat. Stanovuje pouze, že má jít o dobu přiměřenou a určení její délky je tedy ponecháno na soudu. V tomto směru zase vidím výhodu německé úpravy oproti naší, neboť např. při osvojení

¹⁴⁰ § 9 odst. 6 a 7 gesetz über eingetragene lebenspartnerschaft

¹⁴¹ Veřejný ochránce práv. Úprava osvojení homosexuální partnery v Německu je nedostačující. [online] Kancelář veřejného ochránce práv, 9. 7. 2014. [cit. 12. 2. 2015] Dostupné z: <http://www.ochrance.cz/diskriminace/aktuality-z-diskriminace/aktuality-z-diskriminace-2014/nova-uprava-adopce-homosexuálními-partnery-v-nemecku-je-nedostacujici/>

manželem rodiče dítěte se mi jeví naším občanským zákoníkem požadovaná šestiměsíční délka preadopční péče jako příliš dlouhá.

I v německé právní úpravě je osvojení podmíněno také souhlasem osvojovaného dítěte. V případě, že je dítě nesvéprávné nebo mladší 14 let, dává souhlas k osvojení prostřednictvím zákonného zástupce. Jinak může dítě vyslovit souhlas samo se svolením svého zákonného zástupce. Dítě starší 14 let může bez přivolení zákonného zástupce svůj souhlas odvolat, a to až do právní moci rozhodnutí o osvojení. Souhlas dítěte nemůže být nahrazen, a to ani pokud k odmítnutí osvojení nemělo závažné důvody (§ 1746 BGB). Německým občanským zákoníkem stanovenou věkovou hranici 14 let považuji za příliš vysokou. Myslím, že většina dětí je i před dosažením této věkové hranice na tak vysoké mentální úrovni, že je schopna dostatečně porozumět smyslu institutu osvojení a vyjádřit v tomto ohledu svůj vlastní názor. V našem občanském zákoníku je souhlas osvojovaného dítěte jako hmotněprávní podmínka osvojení nezletilce spojen s věkovou hranicí dvanácti let, což považuji za vhodnější.

Stejně jako u nás je podmínkou osvojení souhlas rodičů dítěte s osvojením. Rodičům je poskytována ochranná lhůta 8 týdnů od narození dítěte, před jejímž uplynutím nemůže být souhlas k osvojení udělen. Taková ochrana není poskytována otci dítěte, který není s jeho matkou sezdán a nenáleží mu rodičovská odpovědnost. V takovém případě může otec udělit souhlas k osvojení již před narozením dítěte. V německé právní úpravě není povolen tzv. blanketový souhlas, tedy souhlas bez vztahu ke konkrétním osvojitelům. Na druhou stranu je zohledněno, že může napomoci plnému začlenění se dítěte do rodiny osvojitelů a usnadnit zrušení vztahů s původní rodinou, neznají-li se navzájem rodiče a osvojitelé.¹⁴² Proto BGB připouští možnost tzv. inkognito osvojení, kdy je možno udělit souhlas s osvojením bez znalosti osoby osvojitele, ale tato osoba musí být v daném okamžiku již určena. V praxi se postupuje tak, že rodiče udělí souhlas v určitém místě, kde se osvojení zprostředkovává, při čemž v jimi podepisované listině je osoba osvojitele uvedena např. pod určitým číslem.¹⁴³ Dalším rozdílem oproti naší úpravě je, že jednou udělený souhlas k osvojení již nemůže rodič odvolat, v tomto směru tedy náš občanský zákoník poskytuje větší

¹⁴² LÜDERITZ, A., DETHLOFF, N. *Familienrecht*. 28, wesentlich überarbeitete Auflage. München: C.H.Beck, 2007, s. 402

¹⁴³ SWAB, D. *Familienrecht*. 16, neu bearbeitete Auflage. München: C.H.Beck, 2008, s. 361

ochranu přirozeným rodičům dítěte. Nutné jsou i souhlasy manželů osvojence a osvojitele, jsou-li tyto osoby v manželství.

Všechny souhlasy podmiňující osvojení musí být učiněny formou notářsky ověřeného prohlášení adresovaného rodinnému soudu. Souhlas je účinný dnem doručení rodinnému soudu (§1750 BGB).

O osvojení rozhoduje rodinný soud na základě návrhu osvojitele. Návrh opět vyžaduje formu notářského ověřením a nesmí být vázán podmínkou, časově omezen či podán prostřednictvím zástupce (§ 1752 BGB).

Jednou z odlišností německé právní úpravy od české je, že o osvojení může být rozhodnuto i po smrti osvojitele, pokud byl návrh na osvojení podán soudu nebo tím byl pověřen notář dříve, než osvojitel zemřel. Takové osvojení má stejné právní následky, jako kdyby k němu došlo před smrtí osvojitele. (§ 1753 BGB). V takových případech je obzvláště důležité zkoumat, zda je osvojení v souladu s blahem dítěte. V souladu s blahem dítěte bude osvojení za situace, kdy návrh na osvojení podali společně manželé, a v průběhu řízení o osvojení jeden z manželů zemřel. Pak je v zájmu dítěte, aby přeživší manžel trval na podaném návrhu na osvojení také za zemřelého. V opačném případě by dítě bylo v důsledku osvojení ztratilo úplnou rodinu a bude přijato pouze do rodiny neúplné, což by pro něj mělo též nepříznivé důsledky v oblasti majetkové. Pokud by po podání návrhu zemřeli oba navrhovatelé nebo jediný navrhovatel, lze o souladu takového osvojení s blahem dítěte pochybovat, neboť majetkoprávní důsledky se zřejmě samy o sobě nevyrovnají chybějící osobní péči, která je podstatou osvojení.¹⁴⁴

Další zásadní odlišností německé právní úpravy je přípustnost osvojení dítěte jeho blízkými příbuznými. Při takovém osvojení dochází k umělému vytvoření příbuzenství tam, kde mezi osobami přirozené příbuzenské vztahy již existují, často dokonce velmi blízké, např. při osvojení prarodiči či sourozenci. Otázkou pak je, zda například právě při osvojení přirozeným sourozencem dítěte lze očekávat vytvoření takového vztahu jako je mezi rodiči a dětmi, což je základním předpokladem osvojení.¹⁴⁵ Naše právní úprava obsahuje výslovný zákaz osvojení mezi osobami spolu příbuznými v linii přímé a mezi sourozenci. Zakládat příbuzenský poměr tam, kde již existuje, se jeví nadbytečné.

¹⁴⁴ OBERLOS KAMP, H. *Wir werden Adoptiv – oder Pflegeeltern*. 4. Auflage. München: C.H.Beck, Deutscher Taschenbuch Verlag, 2000, s.264

¹⁴⁵ FRINTOVÁ, D. Právní rámec náhradní rodinné péče ve Spolkové republice Německo. *Právník*, roč. 148, 2009, č. 12, s. 1306

Osvojení nezletilého je v německé právní úpravě osvojením úplným, jehož následkem zanikají osvojencovy dosavadní příbuzenské vztahy k původní rodině. Výjimkou jsou stejně jako u nás případy, kdy dochází k osvojení manželem rodiče dítěte. Tehdy příbuzenské vztahy zanikají jen ve vztahu k druhému rodiči a příbuzným rodiče, na jehož místo osvojitel nastupuje (§ 1755 BGB). Německá právní úprava pamatuje navíc na situaci, kdy je osvojeno dítě, jehož druhý rodič, na jehož místě má osvojitel nastoupit, zemřel. Tehdy rovněž nezanikají příbuzenské vztahy osvojence k příbuzným zemřelého, jestliže tomuto rodiči náležela rodičovská odpovědnost. Osvojenec se pak osvojením dostane do situace, kdy bude mít příbuzenské vazby k širší rodině, např. ke třem párům prarodičů.¹⁴⁶ Myslím, že taková úprava je vhodná a měla by být zavedena i do našeho právního řádu. Další výjimku z úplnosti osvojení BGB připouští v souvislosti s osvojením mezi příbuznými. Jestliže je osvojitel příbuzným osvojence ve druhém nebo třetím stupni, zanikají příbuzenské vztahy osvojence jen ve vztahu k rodičům osvojence, nikoliv k ostatním příbuzným (§ 1756 BGB).

Osvojení je v německé právní úpravě pojímáno jako nezrušitelné. BGB však z nezrušitelnosti stanovuje dvě výjimky. Zrušit osvojenecký vztah z moci úřední je možno, a to i ve vztahu k jen jednomu z osvojitelů, pokud by to bylo ze závažných důvodů potřebné a v souladu s blahem dítěte. Dále je zrušení osvojení možné na návrh ze zákonem vymezených důvodů. Osvojení může být tedy zrušeno, bylo-li založeno bez platného návrhu osvojitele, souhlasu dítěte nebo souhlasu rodiče dítěte. Zákon taxativně vymezuje, kdy je návrh nebo souhlas s osvojením považován za neplatný, např. pokud byl úkon učiněn na základě oklamání o podstatných okolnostech úkonu či vynucen bezprávní výhrůzkou atd. Zrušit osvojení je tak v německé právní úpravě kvůli úzce vymezeným důvodům podstatně složitější než u nás. Oprávnění podat návrh na zrušení osvojení náleží tomu, bez jehož platného návrhu či souhlasu došlo k osvojení. Návrh na zrušení osvojení lze podat v subjektivní lhůtě jednoho roku od zjištění, že souhlas nebo návrh nebyl dán, nejdéle však do tří let od rozhodnutí o osvojení. Osvojení nesmí být zrušeno, pokud by to bylo v rozporu s blahem dítěte, ledaže zájem osvojitele na zrušení převažuje nad zájmy dítěte.¹⁴⁷

¹⁴⁶ FRINTOVÁ, D. Právní rámec náhradní rodinné péče ve Spolkové republice Německo. *Právnick*, roč. 148, 2009, č. 12, s. 1308

¹⁴⁷ SCHLÜTER, W. BGB – Familienrecht. 10., neu bearbeitete Auflage, Heidelberg: C.F. Müller Verlag, 2003 s.273-274

7.2. Osvojení zletilého

Německá právní úprava osvojení zletilého má mnoho shodných prvků s úpravou naší. Také důvodová zpráva k našemu občanskému zákoníku odkazuje na BGB jako na jeden z inspiračních zdrojů při vytváření úpravy osvojení zletilého.¹⁴⁸ BGB stanovuje, že osvojení zletilé osoby je možné pouze tehdy, je-li mravně ospravedlnitelné (§ 1767 odst. 1 BGB). Mravně ospravedlnitelné je osvojení především v případech, kdy mezi osvojencem a osvojitelem již existuje takový vztah, jaký je mezi rodiči a dětmi. Mravní ospravedlnitelnost osvojení má stejný význam jako v našem občanském zákoníku zakotvený požadavek souladu osvojení s dobrými mravy, tedy zabránit zneužití tohoto institutu. Ustanovení o osvojení nezletilého se na osvojení zletilé osoby užijí přiměřeně, pokud zákon nestanoví jinak (§1767 BGB). Překážku osvojení zletilého, pro kterou nelze o osvojení kladně rozhodnout, představuje rozpor se zájmy dětí osvojitele nebo osvojence (§1769 BGB). Právní následky osvojení zletilého se liší v závislosti na tom, o jaký typ osvojení se jedná. V německé právní úpravě lze totiž rozlišit, stejně jako u nás, dva typy osvojení zletilého, a sice osvojení silné (*starke Adoption*) a osvojení slabé (*schwache Adoption*).

Účinky osvojení zletilého zůstávají omezeny právě a jenom na osvojitele a osvojence, a nedochází zde tedy ke vzniku příbuzenského vztahu mezi osvojencem a příbuznými osvojitele. Zároveň zůstávají zachovány příbuzenské vztahy osvojence a jeho potomků vůči původní rodině spolu s právy a povinnostmi z toho plynoucími. Osvojením vzniká osvojiteli vyživovací povinnost vůči osvojenci a jeho potomkům, která má přednost před vyživovací povinností jejich pokrevních příbuzných (§ 1770 BGB). Tyto důsledky jsou spojeny s osvojením slabým.¹⁴⁹

Ust. § 1772 odst. 1 BGB však umožňuje rodinnému soudu na návrh osvojence a osvojitele rozhodnout, že se osvojení zletilé osoby bude řídit ustanoveními o osvojení nezletilé osoby. Jedná se o osvojení silné, jehož právní následky jsou totožné s následky osvojení nezletilého. Tento právní institut se velmi podobá našemu institutu osvojení zletilého, které je obdobou osvojení nezletilého. Rodinný soud tak může rozhodnout, že se osvojení zletilého bude

¹⁴⁸ Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012, občanský zákoník, konsolidovaná verze, ze dne 3. 2. 2012 [online]. 2012 [cit. 15. 3. 2015]. s. 210. Dostupné z:

<http://obcanskyzakonik.justice.cz/fileadmin/Duvodova-zprava-NOZ-konsolidovana-verze.pdf>

¹⁴⁹ FRINTOVÁ, D. Právní rámec náhradní rodinné péče ve Spolkové republice Německo. *Právník*, roč. 148, 2009, č. 12, s. 1312

řídít ustanoveními o osvojení nezletilého pouze ve čtyřech taxativně stanovených případech, jež jsou totožné s případy zakotvenými v našem občanském zákoníku, pro které lze osvojit zletilého v režimu osvojení, které je obdobou osvojení nezletilého. Shodně je také v BGB zakotveno, že v tomto režimu zletilého nelze osvojit, pokud by osvojení bylo v rozporu se zájmy pokrevních rodičů osvojence.

Německý občanský zákoník zakotvuje možnost zrušení osvojení zletilé osoby a to jsou-li pro to důležité důvody. Náš občanský zákoník výslovně zrušení osvojení zletilé osoby nezakotvuje, lze však aplikovat ustanovení o osvojení zletilého.

V německé úpravě osvojení zletilého, tak neshledávám žádné výraznější odlišnosti od úpravy naší.

8. Závěr

Jako cíl této práce jsem stanovila deskripci a analýzu vnitrostátní právní úpravy osvojení účinné od 1. 1. 2014. V práci se převážně věnuji hmotněprávní úpravě osvojení obsažené v občanském zákoníku. Opomenuta ovšem není ani procesněprávní úprava osvojení zakotvená v zákoně o zvláštních řízeních soudních. Závěrem bych ráda aktuálně účinnou právní úpravu osvojení, jejíž popis je hlavním těžištěm celé práce, stručně charakterizovala a zhodnotila, v čem vidím její klady a zápory.

Obecně lze stávající úpravu osvojení charakterizovat posílením ochrany osvojovaného dítěte a jeho zájmu v celém procesu osvojení, posílením ochrany pokrevních rodičů, ale i dalších blízkých příbuzných dítěte. Posílení ochrany osvojovaného dítěte je zřejmé již z výslovného stanovení podmínky souladu osvojení se zájmy dítěte a dále pak v zakotvení zásadních práv osvojovaného dítěte v závislosti na dosažení určitých věkových hranic. Těmito právy jsou právo udělit souhlas k osvojení, jež je obligatorní podmínkou osvojení, právo dozvědět se o tom, že bylo osvojeno a právo prolomit anonymitu osvojení. Zakotvení těchto práv v souladu s požadavky mezinárodního práva si zaslouží bezesporu kladné hodnocení. Posílení ochrany rodičů dítěte lze vysledovat v podrobně propracované úpravě souhlasu rodiče s osvojením. Zvýšená ochrana je poskytována nezletilému rodiči tak, že nemůže souhlas udělit, dokud nedosáhne věku šestnácti let. Zákon tak vlastně upřednostňuje ochranu zájmů nezletilých rodičů, kteří jsou sami dětmi, před ochranou zájmů dětí, kteří se nezletilým rodičům narodí. Dle mého názoru by bylo místo stanovení jednotného věkového limitu vhodnější, aby byla soudu dána možnost posoudit konkrétní případ dle všech jeho specifik a rozhodnout, zda je vhodné umožnit nezletilému rodiči udělit souhlas k osvojení. Zákon umožňuje rodiči svůj souhlas bez omezení odvolat po dobu tří měsíců od chvíle, kdy byl udělen. Pozitivně nehodnotím rodiči danou možnost odvolat souhlas s osvojením po předání dítěte do předosvojitelské péče, pokud soud rozhodne na návrh rodičů o vydání dítěte z péče budoucích osvojitelů, protože je v souladu se zájmy dítěte, aby bylo se svými rodiči. Tato úprava přináší velkou nejistotu nejen pro budoucí osvojitele, ale i pro osvojované dítě.

Současná úprava osvojení je též charakteristická posílením významu péče před osvojením, která je jádrem procesu osvojení. Při nařizení péče před osvojením musí být zodpovězeny základní otázky spojené s osvojením a

s naplněním předpokladů osvojení. Kladně vnímám svěřeni rozhodování o péči před osvojením výlučně do kompetence soudu, neboť faktické naplnění této podmínky je pro další rozhodování soudu o osvojení velmi významné. Zákonem stanovená šestiměsíční minimální doba trvání preadopční péče se mi však jeví příliš dlouhá. Mám za to, že i během kratší doby lze ověřit fungování vztahu dítěte a osvojitele, obzvláště pak pokud dítě bylo ve faktické péči osvojitelů již dříve. V tomto směru se mi jeví vhodnější úprava preadopční péče v německém občanském zákoníku, které stanovuje pouze, že má jít o dobu přiměřenou a určení její délky ponechává na soudu.

Bezpochyby nejvýraznější a dle mého názoru i nejpozitivnější změnou zavedenou občanským zákoníkem v oblasti osvojení je možnost osvojit zletilého. Obzvláště kladně pak hodnotím osvojení zletilého, které je obdobou osvojení nezletilého, díky němuž lze napravit deformované rodinné vztahy, ve kterých právní stav neodpovídá sociální realitě. Osvojení, které není obdobou osvojení nezletilého, pak využijí především osoby, které nemají potomky či pokračovatele svého díla, ale i u takových, jimž jejich potomci neposkytují náležitou pomoc v nemoci nebo ve stáří. Po více jak roční účinnosti tohoto institutu lze říci, že se nejedná o institut využívaný jen výjimečně, ba naopak počet napadlých agend svědčí o jeho potřebnosti v našem právním řádu.

Jako zcela zásadní nedostatek stávající právní úpravy osvojení vidím zákaz osvojení osobám žijícím v registrovaném partnerství. V tomto směru lze spatřovat inspiraci např. právě v právní úpravě SRN, která umožňuje registrovanému partnerovi osvojit dítě jeho partnera či partnerky. V současnosti čeká na projednání v Parlamentu České republiky novela zákona o registrovaném partnerství, která by možnost osvojení dítěte partnera umožnila. Jsem zastáncem prosazení této možnosti v našem právním řádu, neboť shledávám v souladu s nejlepším zájmem dítěte, aby osoby, které od narození považuje za své rodiče, byly jeho rodiči nejen de facto, ale i de iure.

Jak v hmotněprávní, tak v procesněprávní úpravě osvojení lze nalézt některá ustanovení, jejichž výklad není zcela jednoznačný. V současnosti může nejednoznačnost takových ustanovení působit vzhledem k absenci relevantní judikatury problémy v aplikační praxi a jistou míru nepředvídatelnosti rozhodování soudů. V práci jsem se proto pokusila na taková problematická ustanovení poukázat a zaobírat se jejich interpretací s ohledem na základní princip osvojení, jímž je soulad se zájmy dítěte. V OZ je příkladem takového ustanovení

§ 800, v němž užitý termín „osvojení jedním z manželů“ je nezbytné vykládat extenzivně tak, že se vztahuje i na pozůstalého manžela. V ZŘS se jedná např. o ustanovení § 427 ZŘS, v němž jsou uvedena jednotlivá dílčí řízení ve věcech osvojení, a které může působit dojmem, že se proces osvojení rozpadá do řady vzájemně nezávislých řízení. Pojednáno bylo také o subsidiárním použití ustanovení o osvojení nezletilého v řízení o osvojení zletilého.

Úplným závěrem bych úpravu osvojení jako celek zhodnotila pozitivně především pro její podrobnost a propracovanost, ačkoliv dokonalá jistě není. Její kvalitu však může nejlépe zhodnotit pouze a jen aplikační praxe. Konečný úsudek o kvalitě aktuálně účinné právní úpravy a potřebách jejích změn bude možno vyslovit až po delším čase jejího reálného působení.

Resumé

Adoption provides solutions in the cases, when a child apparently cannot expect anything from their biological parents, especially their interest and proper care. In legal terms, adoption-based parenthood is equal to the relationship between parents and their children with all associated rights and parental responsibilities. It is not only the institution that has to ensure a harmonious and stable environment for the child's life, but also has a major impact on the legal status of all persons involved. This thesis focuses on description of the national legislation of adoption that is effective from January 1, 2014, and analysis of certain problematic provisions, which may cause problems in application practice.

The introductory chapter of the thesis is to explain the very concept of adoption as well as the legal definition and the concept of adoption as a status change. The following part is devoted to description and comparison of individual types of adoption, which can be distinguished depending on the determinants such as the degree of integration of the adopted child into a new family, the possibility of revocation of adoption, the place of future residence of the adoptee or according to the adopter. Furthermore, adult adoption is closely examined, whose re-introduction into our legislation has most likely become the most fundamental change that the Civil Code modification has brought. This thesis also deals with a very problematic issue of the possibility of adoption in registered partnerships, which is, with respect to the proposed amendment to the Act on Registered Partnership, very timely.

The major part of the thesis is aimed on substantive rules of adoption that are included in Civil Code. Its definition strengthens not only the protection of the adopted child but also rights of their parents, and emphasizes the child's interest during the whole adoption process. These principles are reflected in the assumptions concerning the process itself, which must be met for a positive evaluation. The underlying premise of adoption, which is supported by all other premises and conditions, is to be in accordance with the child's interests. Simultaneously, the parent rights protection is embedded in the requirement of consent to adoption. Therefore, the thesis summarizes and discusses granting and revoking parental consents to adoption and the conditions, when can be opted for adoption without the consent of the particular parents. In addition, the reader will also find the analysis of requirements of the child's assent, which the previous

legislation lacked. In a separate subchapter, requirements of the act to an adopter, such as age or health status, are discussed.

The next chapter examines the legal consequences associated with the act of adoption. Initially the chapter is to discuss the consequences of adoption in the area of the family law relations, i.e. formations of the relationship between the adopter and the adoptee, and the current legal extinction of the adoptee's relation to the family of origin. By way of example, information obligation of the adopter towards the adoptee is one of the mentioned consequences. Attention is also devoted to the newly established institutes of confidentiality of adoption and supervising the success of adoption, or to the special situation of re-adoption.

Legal regulation of adoption, as it is governed with respect to adjective law by the Act on Special Judicial Proceedings (ZŘS), is neither neglected.

In the closing chapter, a comparative analysis of the Czech substantive regulation of adoption with the legislation of the Federal Republic of Germany can be found. These two regulations have many commonalities but also differences. Among the most noticeable differences we can certainly include the possibility of adoption in registered partnerships.

Although the latest Czech regulation of adoption is very comprehensive, certain deficiencies occur. However, its quality and the associated needs for eventual changes will be truly evaluated after a longer time of its performance in practice.

Seznam použitých zdrojů

Knižní publikace:

a) české

- BUBLEOVÁ, V., VÁVROVÁ, A., VYSKOČIL, F., POKORNÁ, P. *Základní informace o osvojení (adopci).*, 3. přeprac. vyd., Praha: Středisko náhradní rodinné péče, 2014. 57 s. ISBN 978-80-87455-18-0
- HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z., WESTPHALOVÁ, L. a kol. *Rodinné právo.* 1.vydání. Praha: C.H. Beck, 2015, 366 s. ISBN 978-80-7400-552-7
- HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z. *České rodinné právo.* 3., přeprac. a dopl. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2006, 398 s. ISBN 80-210-3974-4
- HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z., WESTPHALOVÁ, L a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo. (§655 – 975) Komentář.* 1. vydání. Praha: C.H.Beck, 2014, 1380 s. ISBN 978-80-7400-503-9
- HRUŠÁKOVÁ, M. *Zákon o rodině: Zákon o registrovaném partnerství : komentář.* 4. vyd. Praha: C.H. Beck, 2009, 558 s. ISBN 978-80-7400-061-4.
- NOVOTNÝ, P., IVIČIČOVÁ, J., SYRŮČKOVÁ, I., VONDRÁČKOVÁ, P. *Nový občanský zákoník. Rodinné právo.* 1. vyd. Praha: Grada, 2014, Právo pro každého (Grada). 200 s. ISBN 978-80-247-5167-2.
- RADVANOVÁ, S., ZUKLÍNOVÁ, M. *Kurs občanského práva: Instituty rodinného práva.* 1. vyd. Praha: C.H. Beck, 1999. 227 s. Právnické učebnice. ISBN 80-7179-182-2.
- WIPPLINGEROVÁ, M., ZAHRADNÍKOVÁ R., SPURNÁ, K. *Zvláštní soudní řízení.* Vyd. 1. Praha: Wolters Kluwer, 2014, 226 s. ISBN 978-80-7478-683-9.
- SVOBODA, K. *Rodičovství, Osvojení a výživné dětí po rekodifikaci soukromého práva.* Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014. 244 s. ISBN 978-80-7478-512-2
- SVOBODA, K., TLÁŠKOVÁ, Š., VLÁČIL, D., LEVÝ, J., HROMADA, M. a kol. *Zákon o zvláštních řízeních soudních. Komentář.* 1. vydání. Praha: C.H. Beck, 2015. 1054 s. ISBN 978-80-7400-297-7
- ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J., ZUKLÍNOVA, M. a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek II.* Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, 752 s. ISBN 978-80-7478-369-2

- NOVOTNÁ, V., PRŮŠOVÁ L. *K vybraným otázkám osvojování dětí*. Praha: Linde, 2004, 159 s. ISBN 80-86131-56-4
- MATĚJČEK, Z. *Co řekneme osvojenému dítěti*. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí, 1982. 8 s.
- POLIŠENSKÁ, P. *Přehled judikatury ve věcech vztahů mezi rodiči a dětmi (s přihlédnutím k novému občanskému zákoníku)*. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2013, s. 432
- RADVANOVÁ, S. (ed.) *Náhradní rodinná péče - představy a skutečnost: (realita a východiska v ČR) : kolokvium II*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, 2009, 99 s. Sborníky, č. 45. ISBN 978-80-87146-25-5.

b) cizojazyčné

- GERHARD, P., HEINTSCHEL-HEINEGG, B., KLEIN, M. *Handbuch des Fachanwalts Familienrecht FA-FamR*. 5., komplett überarbeite und erweiterte Auflage. München: Luchterhand, 2005. ISBN 3472059923.
- OBERLOSKAMP, H.. *Wir werden Adoptiv – oder Pflegeeltern*. 4. Auflage. München: C.H.Beck, Deutscher Taschenbuch Verlag, 2000, 338 s. ISBN 9783406446825
- LÜDERITZ, A., DETHLOFF, N. *Familienrecht*. 28., wesentlich überarbeite Auflage. München: C.H.Beck, 2007, 516 s. ISBN 3406403859
- SWAB, D. *Familienrecht*. 16., neu bearbeitete Auflage. München: C.H.Beck, 2008, s. 361 ISBN 3406581838
- SCHLÜTER, W. *BGB – Familienrecht*. 10., neu bearbeitete Auflage, Heidelberg: C.F. Müller Verlag, 2003, 317s, ISBN 3-8114-1825-4

Odborná periodika:

- BAYEROVÁ, M. Osvojení v mezinárodních dokumentech. *Právní rozhledy*, roč. 7, č. 7, s. 394-398. ISSN 1210-6410
- FRINTOVÁ, D. Právní rámec náhradní rodinné péče ve Spolkové republice Německo. *Právník*, roč. 148, 2009, č. 12. s. 1298-1314. ISSN 0231-6625
- FRINTA, O. Osvojení (nejen) v návrhu nového OZ. *Právník*, roč. 146, 2007, č. 9. s. 961-972. ISSN 0231-6625
- SVOBODA, K. Postavení příbuzných osvojence v novém řízení o osvojení. *Právní rozhledy* 2014, roč. 22, 2014, č.7, s. 251. ISSN 1210-6410

- KORNEL, M. Některé problematické aspekty principu nejlepšího zájmu dítěte. *Právní rozhledy*, 2013, roč. 21, č. 3, s. 88-93. ISSN 1210-6410.
- KRÍSTEK, A. K záměru „rozsáhlé novelizace“ občanského zákoníku. Podněty pro možné změny rodinněprávní části, *Právní rozhledy*, 2014, roč. 22, č. 17, s. 578. ISSN 1210-6410
- SMOLÍKOVÁ, K. Osvojení v návrhu nového občanského zákoníku. *Právní fórum*. 2011, č.7, s. 302-304. ISSN 1214-7966

Právní předpisy:

- Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů.
- Usnesení předsednictva ČNR č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky, ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 115/2006 Sb., o registrovaném partnerství a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.
- Zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních.
- Zákon č. RGBI S 195 z 18. 8. 1896, Bürgerliches Gesetzbuch, ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. BGBI I S. 266 z 16. 2. 2001, Gesetz über die Eingetragene Lebenspartnerschaft.
- Zákon č. 132/2000 Sb., Evropská úmluva o osvojení dětí, ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 43/2000 Sb., Úmluva o ochraně dětí a spolupráci při mezinárodním osvojení, ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 104/1991 Sb., Úmluva o právech dítěte, ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 209/1992, Evropská úmluvu o ochraně lidských práv a základních svobod.

Soudní rozhodnutí:

- Usnesení pléna Nejvyššího soudu ČSSR k rozboru a zhodnocení praxe soudů při rozhodování o osvojení ze dne 23. června 1967, Pls. 5/67 [R VII/1967 civ.]
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČSR ze dne 25. 4. 1975, sp. zn. 1 Cz 47/75
- Stanovisko občanskoprávního kolegia Nejvyššího soudu České socialistické republiky ze dne 15. 12. 1983, Clpj. 64/83 [R 24/1984 civ.]
- Nález Ústavního soudu ze dne 28. 1. 2004, sp. zn. I ÚS 669/02
- Nález Ústavního soudu ze dne 13. 4. 2010, sp. zn. II. ÚS 485/10
- Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 26. 4. 2012, sp. zn. 30 Cdo 3430/2011, [R 102/2012 civ.]
- Nález Ústavního soudu ze dne 30. 5. 2014, sp. zn. I. ÚS 1506/13
- Nález Ústavního soudu ze dne 25. 9. 2014, sp. zn. I. ÚS 3216/13
- Rozsudek Okresního soudu v Hradci Králové ze dne 24. 4. 2014, sp. zn. 20 C 31/2014, [SR 6/2014]

Online zdroje:

- ŠABATOVÁ, A. *Zpráva o šetření ve věci diskriminace z důvodu sexuální orientace v oblasti osvojení dítěte*. In: Veřejný ochránce práv [online] 1. 7. 2014. [cit. 12. 2. 2015]
Dostupné z:
http://www.ochrance.cz/fileadmin/user_upload/DISKRIMINACE/Kauzy/jine/2977-2014-PPO-ZZ.pdf
- WINTR, J. *Analýza české právní úpravy osvojení dítěte gayi, lesbami a bisexuálními lidmi ve světle práva Evropské unie a Evropské úmluvy o lidských právech a základních svobodách*. In: Poradna pro občanství, občanská a lidská práva [online] 2009. [cit. 12. 2. 2015]
Dostupné z: [http://lgbt.poradna-prava.cz/folder02/analyza_ceske_pravni_upravy_osvojeni_ditete_gayi%20\(4\).pdf](http://lgbt.poradna-prava.cz/folder02/analyza_ceske_pravni_upravy_osvojeni_ditete_gayi%20(4).pdf)
- SVOBODA, K. *Řízení o osvojení zletilého*. In: Právní prostor [online] 21. 8. 2014. [cit. 15. 3. 2015]
Dostupné z: <http://www.pravniprostor.cz/clanky/procesni-pravo/rizeni-o-osvojeni-zletileho>

- PECHOVÁ, O., ŠTĚPÁNKOVÁ, M., WINTR, J. a kol. *Analýza situace lesbické, gay, bisexuální a transgender menšiny v ČR*. In: Vláda ČR [online] 2007. [cit. 12. 2. 2015]
Dostupné z: http://www.vlada.cz/assets/ppov/rlp/vybory/sexualni-mensiny/ANALYZA_final.pdf
- Veřejný ochránce práv. Absolutní zákaz osvojení dítěte druhým registrovaným partnerem je diskriminační, vyslovil ESLP ve svém průlomovém rozsudku. [online] Kancelář veřejného ochránce práv, 1. 3. 2013. [cit. 12. 2. 2015]
Dostupné z: <http://www.ochrance.cz/diskriminace/aktuality-z-diskriminace/aktuality-z-diskriminace-2013/absolutni-zakaz-osvojeni-ditete-druhym-registrovanym-partnerem-je-diskriminacni-vyslovil-e/>
- Veřejný ochránce práv. Úprava osvojení homosexuální partnery v Německu je nedostačující. [online] Kancelář veřejného ochránce práv, 9. 7. 2014. [cit. 12. 2. 2015]
Dostupné z: <http://www.ochrance.cz/diskriminace/aktuality-z-diskriminace/aktuality-z-diskriminace-2014/nova-uprava-adopce-homosexualnimi-partnery-v-nemecku-je-nedostacujici/>
- Nový občanský zákoník: Osvojení. [online]. Ministerstvo spravedlnosti ČR © 2013–2015 [cit. 18. 3. 2015].
Dostupné z: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/rodinne-pravo/konkretni-zmeny/osvojeni/>
- Mezinárodní Osvojení. [online]. Brno: Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí © 2009-2015 [cit. 2014-03-18].
Dostupné z: <http://www.umpod.cz/osvojeni/>
- Pro bono aliance. Nevidomí manželé se brání proti diskriminaci. In: epravo.cz [online] 8. 11. 2013. [cit. 10. 11. 2014]
Dostupné z: <http://www.epravo.cz/top/efocus/nevidomi-manzele-se-brani-proti-diskriminaci-92867.html>
- ČELEDOVÁ, L. Posuzování zdravotního stavu dětí a žadatelů pro účely náhradní rodinné péče dle zákona 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů. [online] Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2013. [cit. 10.11.2014]
Dostupné z: www.mpsv.cz/files/clanky/20189/2015_4623_721_DP.pdf

- BENEŠOVÁ, P. Soudy loni schválily osvojení 63 dospělých, změní se jim i rodné číslo [online] Český rozhlas, 11. 2. 2015. [cit. 18. 3. 2015]
Dostupné z: http://www.rozhlas.cz/zpravy/politika/_zprava/soudy-loni-schvalily-osvojeni-63-dospelych-zmeni-se-jim-i-rodne-cislo--1454205
- Výbor OSN pro práva dítěte vydal komentář k nejlepšímu zájmu dítěte [online] Vláda ČR, 6. 6. 2013. [cit. 17. 10. 2014]
Dostupné z: <http://www.vlada.cz/cz/ppov/rlp/aktuality/vybor-osn-pro-prava-ditete-vydal-komentar-k-nejlepsimu-zajmu-ditete-107820/>

Ostatní:

- Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012, občanský zákoník, konsolidovaná verze, ze dne 3. 2. 2012 [online]. 2012 [cit. 15. 3. 2015].
Dostupné z: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/fileadmin/Duvodova-zprava-NOZ-konsolidovana-verze.pdf>
- Důvodová zpráva k zákonu č. 292/2013, o zvláštních řízeních soudních, ze dne 27. 2. 2013 [online]. 2013 [cit. 22. 2. 2015].
Dostupné z: <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=6&CT=931&CT1=0>.
- Návrh novely zákona č. 115/2006 Sb., o registrovaném partnerství, ze dne 9. 9. 2014 [online]. 2014 [cit. 15. 2. 2015].
Dostupné z: <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=7&CT=320&CT1=0>